

LATVIJAS BIBLIOTĒKAS 2024. GADĀ

Pārskata ziņojums

Izdevuma sagatavošanas darba grupa:

Katrīna Kukaine, LNB Attīstības departamenta direktore

Agnese Černaja, LNB Stratēģiskās attīstības speciāliste

Evija Vjaterē, LNB Bibliotēku attīstības centra vadītāja

Anna Iltnere, LNB Bibliotēku attīstības centra tīmekļa resursu redaktore

Diāna Rudzīte, LNB Bibliotēku attīstības centra statistikas un datu analīzes eksperte

Elita Vīksna, LNB Bibliotēku attīstības centra nozaru informācijas eksperte

Emīls Rotgalvis, LNB Bibliotēku attīstības centra medijpratības nozares eksperts

Ilze Kļaviņa, LNB Bibliotēku attīstības centra bibliotēku nozares speciāliste

Ieva Velberga, LNB Bibliotēku attīstības centra nozares speciāliste darbā ar bērniem un jauniešiem

Darba grupas vadītāja un atbildīgā par izdevuma sagatavošanu:

Kristīne Deksnē, LNB Bibliotēku attīstības centra bibliotēku attīstības eksperte

Informāciju pārskata sagatavošanai sniedza arī Kultūras ministrijas Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļas speciālisti, Latvijas Universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas un informācijas nodaļa, Latvijas Kultūras akadēmijas Latvijas Kultūras koledža, nozares profesionālās biedrības: Latvijas Bibliotekāru biedrība, Latvijas Akadēmisko bibliotēku asociācija un Latvijas Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrība

Par izdevumu atbild LNB Bibliotēku attīstības centrs

Makets: Līva Vē

Satura rādītājs

Ievads	4
Priekšvārds	5
STATISTIKAS RĀDĪTĀJI, DINAMIKA, ANALĪZE	6
LATVIJAS BIBLIOTĒKU 2024. GADA DARBS LATVIJAS BIBLIOTĒKU NOZARES STRATĒGIJAS 2023.–2027. UN IFLA ATTĪSTĪBAS TENDENČU IETVARĀ	13
Bibliotēku interešu pārstāvniecība	13
Bibliotēku interešu pārstāvniecība Eiropā	13
Bibliotēku interešu pārstāvniecība nacionālā līmenī	15
Bibliotēku interešu pārstāvniecība reģionālā līmenī	20
Bibliotēku personāla kompetences un kapacitātes celšana	21
Krājums	24
LNB krājums – unikāls, daudzveidīgs un sabiedrībai pieejams	24
Akadēmisko bibliotēku krājums – izaugsme, pielāgošanās, integrācija	25
Publisko bibliotēku krājums – kvalitāte, lietotāju vajadzības un digitālie risinājumi	27
Skolu bibliotēku krājums – atbalsts izglītībai	30
Pakalpojumi	31
LNB pakalpojumi rosina izmantot bibliotēkas saturu	31
Akadēmisko bibliotēku pakalpojumi – atbalsts pētniekiem, informācijpratība un atvērtā zinātne	32
Publisko bibliotēku pakalpojumi	35
Skolu bibliotēku pakalpojumi	38
Atbalsta aktivitātes lasītprasmes veicināšanai	39
Medijpratība	42
Kultūrvieta	46
LNB kā kultūrvieta nācīgas izaugsmei un starptautiskai klātbūtnei	46
LNB Atbalsta biedrība veicina bibliotēku kā kultūrvietu attīstību	47
Publiskās bibliotēkas kā kultūrvieta	49
Sadarbība	51
LNB kā stratēģisks sadarbības partneris nacionālā un starptautiskā mērogā	52
Akadēmisko bibliotēku sadarbība zināšanu aprītei	52
Publiskās bibliotēkas: sadarbība pilsoniskās iesaistes un demokrātiskas līdzdalības stiprināšanai	53
Galvenās sadarbības tendences izglītības iestāžu bibliotēkās	55

Ievads

Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centrs (AD BAC) sadarbībā ar citiem LNB speciālistiem ir sagatavojis pēc kārtas septīto pārskata ziņojumu par Latvijas bibliotēkām ar mērķi dokumentēt nozīmīgākās 2024. gada bibliotēku jomas tendences, izvērtējot tās ciešā sasaistē ar notikumiem sabiedrībā un nozares aktualitātēm starptautiskā un nacionālā līmenī.

2024. gada Ziņojuma struktūra ir pārņemta no 2023. gada ziņojuma – tā balstīta **LNB attīstības un darbības stratēģijā 2024.–2028.**, kuras četri attīstības pīlāri ir “Krājums”, “Pakalpojumi”, “Kultūrvieta” un “Sadarbība”, kas tiek īstenoti ciešā sinerģijā ar Latvijas bibliotēku tīklu. Pievienota arī sadaļa “Bibliotēku interešu pārstāvēniecība”. Gatavojot Ziņojumu, izvēlējamies katru stratēģijas mērķi kā sadaļas nosaukumu.

Tāpat kā 2023. gadā, arī 2024. gada ziņojums gatavots ciešā sasaistē ar **Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027.** iezīmētajiem stratēģiskajiem virzieniem, izgaismojot bibliotēku lomu demokrātijas un medijpratības procesos, kopienu stiprināšanā un noturībā, kā arī ar mērķi atbalstīt sabiedrību ar kvalitatīvu pakalpojumu piedāvājumu. Balstāmies arī Starptautiskās bibliotēku asociāciju un institūciju federācijas (*International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA*) iezīmētajās **2023. gada attīstības tendencēs**, lai nostiprinātu bibliotekāru izpratni par to, kā Latvijas bibliotēku darbs iekļaujas starptautisko nozares organizāciju paustajās vadlīnijās un atziņās, kā arī veidotu ciešāku apziņu, ka esam daļa no globālas bibliotēku nozares kopienas.

Ziņojums sagatavots, balstoties uz Latvijas kultūras datu portāla statistikas datiem, informāciju no publisko bibliotēku darba gada pārskatiem, bibliotēku speciālistu viedokļiem un atziņām no bibliotēku nozares profesionālajiem pasākumiem, aptaujām, aktuālajiem nozares dokumentiem un jaunākajām profesionālajām publikācijām.

Lai iegūtu informāciju par akadēmisko un speciālo bibliotēku veikumu, 2024. gadā tika izveidota akadēmisko (augstskolu un koledžu) un speciālo bibliotēku aptaujas anketa, kuru aizpildīja 32 % akadēmisko un speciālo bibliotēku. Tā kā ziņojumā ietvertā informācija par akadēmiskajām un speciālajām bibliotēkām galvenokārt ir balstīta anketu rezultātos, nav ietvertas ziņas par tām bibliotēkām, kuras anketu netika aizpildījušas. Lai noskaidrotu, kā 2024. gadā strādājušas skolu bibliotēkas, tika izveidota skolu bibliotekāru aptaujas anketa, kuru aizpildīja 48 % skolu bibliotēku. Informāciju pārskata sagatavošanai sniedza arī Kultūras ministrijas (KM) Arhīvu, bibliotēku un muzeju nodaļas speciālisti, Latvijas Universitātes (LU) Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas un informācijas nodaļa¹, Latvijas Kultūras akadēmijas (LKA) Latvijas Kultūras koledža, nozares profesionālās biedrības: Latvijas Bibliotekāru biedrība (LBB), Latvijas Akadēmisko bibliotēku asociācija un LNB Atbalsta biedrība.

Atsevišķos ziņojuma tapšanas posmos un procesos izmantots mākslīgā intelekta (MI) rīks *ChatGPT-5*.

¹ LU Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultāte izveidota 2024. gadā, apvienojot Sociālo zinātņu fakultāti, Biznesa, vadības un ekonomikas fakultāti un Eiropas un sabiedrības attīstības studiju akadēmisko centru.

Priekšvārds

2024. gadā Latvijas bibliotēkas turpināja mērķtiecīgi attīstīt dažādus darbības virzienus – LNB stiprināja savu kā atmiņas institūcijas lomu, aktīvi digitalizējot krājumu un attīstot e-resursus, akadēmiskās un publiskās bibliotēkas pilnveidoja un mērķtiecīgi attīstīja pakalpojumus, izzinot un pielāgojoties lietotāju vajadzībām un uzlabojot informācijas resursu pieejamību, skolu bibliotēkas sniedza atbalstu mācību procesam un veicināja skolēnu lasītprasmi.

2024. gads ir bijis bagāts ar iniciatīvām, kas ir nozīmīgas visam bibliotēku tīklam. Viena no tām ir sabiedrības iesaistes kustība “Restarts lasīšanai” – iniciatīva augstākā līmeņa lasīšanas atbalstam, lai nostiprinātu lasīšanas tradīcijas sabiedrībā un pilnveidotu jaunās paaudzes lasītprasmi. Kustības partneri un veicinātāji ir valsts institūcijas – ministrijas, LNB, Valsts izglītības satura centrs; pašvaldības – bibliotēkas un skolas, kuras aktīvi īsteno gan nacionāla, gan vietēja līmeņa lasītveicināšanas programmas; kā arī lasītprieka vēstneši – aktīvi cilvēki, kurus vieno mīlestība pret grāmatām un atbildība par to, kādas izaugs nākošās paaudzes.

Pārskata gads bibliotēkām ir bijis intensīvs arī norišu kopas “Latviešu grāmatai 500” ietvaros, jo pārskata gadā tematiskais virziens bija “Bibliotēkas un lasīšana”, un saistībā ar to notika gan nacionāla, gan reģionāla līmeņa pasākumi. Nozīmīgs ir LU un LNB kopīgi īstenotais pētījums **“Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā”**. Pētījuma rezultāti izgaismo virkni būtisku aspektu par lasīšanas praksi Latvijā, un tā secinājumi ļauj daudz precīzāk izprast lasīšanas kultūras dinamiku.

2024. gada ziņojumā esam izcēluši akadēmisko bibliotēku darbu, jo tās arvien spēcīgāk piesaka sevi kā būtisku augstākās izglītības un zinātnes infrastruktūras daļu, sniedzot pakalpojumus, kas atbalsta pētniecību, stiprina informācijpratību un ir cieši saistīti ar valsts zinātnes un inovācijas attīstības stratēģiskajiem mērķiem. Tas ir īpaši svarīgi, jo akadēmisko bibliotēku ieguldījums Latvijā līdz šim nav plaši atspoguļots citos pārskatos vai publiskos resursos, tādēļ šī pārskata ziņojuma ietvaros sniegtā informācija kalpo kā nozīmīgs solis akadēmisko bibliotēku darba redzamības un nozīmes aktualizēšanā.

Tāpat šajā ziņojumā īpaši ir izvēsta sadaļa par bibliotēku interešu pārstāvēniecību. Tas ir darīts, lai uzsvērtu bibliotēku nozares aktīvo līdzdalību sabiedrībā nozīmīgos procesos, dokumentētu ieguldījumu likumdošanas aktualizēšanā un politikas veidošanā, kā arī atspoguļotu nozares profesionālo organizāciju darbu bibliotēku aizstāvībā starptautiskā, nacionālā un reģionālā līmenī. Šī sadaļa parāda, kā bibliotēku nozares speciālisti ne tikai pielāgojas pārmaiņām, bet arī aktīvi ietekmē lēmumus, kas nosaka bibliotēku nākotni – tostarp finansējumu, infrastruktūru, pakalpojumu attīstību un kopienu vajadzību pārstāvību. Tā stiprina izpratni par bibliotēkām kā neatņemamu publiskā sektora daļu un sabiedrības noturības balstu.

Statistikas rādītāji, dinamika, analīze

2024. gadā Latvijas bibliotēku sistēmu veidoja 1350 bibliotēkas, tostarp 712 publiskās bibliotēkas. Gada laikā bibliotēkas apmeklētas klātienē 8,3 miljonus reižu, bet virtuālais apmeklējumu skaits sasniedza 29 miljonus. Kopējais aktīvo lietotāju skaits bija 753 070, savukārt dokumentu skaits krājumos – 28,7 miljoni vienību.

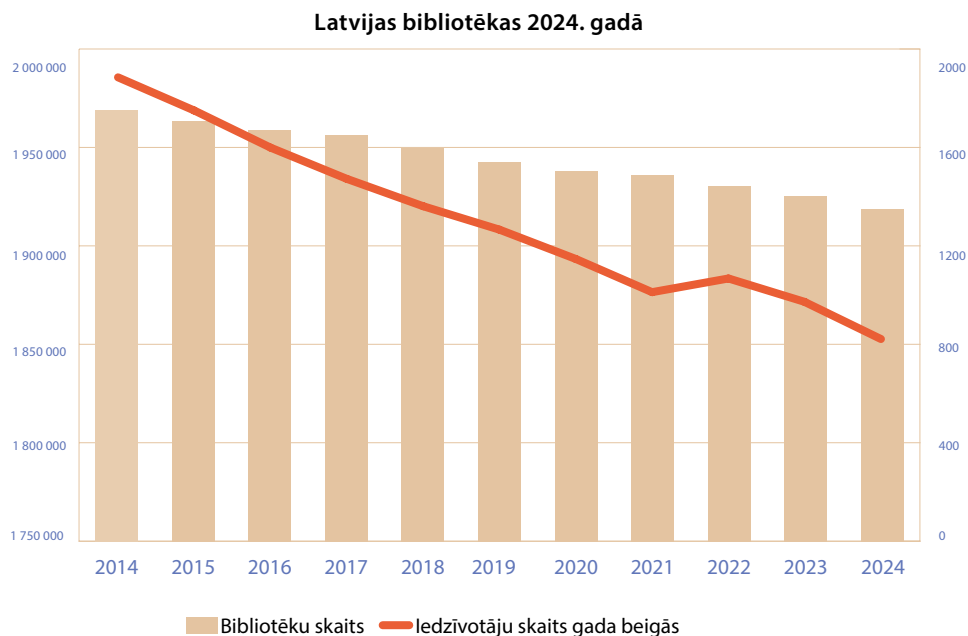
Latvijas bibliotēkas 2024. gadā

1350	bibliotēku skaits Latvijā kopā
1	nacionālā bibliotēka
	augstākās izglītības iestāžu bibliotēkas
44	t.sk. 26 augstskolu bibliotēkas
	t.sk. 18 koledžu bibliotēkas
21	speciālā bibliotēka
712	publiskās bibliotēkas
572	vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas
5,1	vidējais grāmatu izsniegums uz vienu Latvijas iedzīvotāju
12,6	vidējais grāmatu izsniegums uz vienu bibliotēkas aktīvo lietotāju
1,1	vidējais grāmatu izsniegums uz vienu fizisko apmeklējumu
40 %	Latvijas iedzīvotāju izmanto bibliotēku pakalpojumus

Izmaiņas Latvijas bibliotēku tīklā

Šajā periodā tika akreditētas 165 bibliotēkas, no kurām 4 ieguva reģiona galvenās bibliotēkas (RGB) statusu, 154 – vietējas nozīmes bibliotēkas statusu, un 7 – vietējas nozīmes augstskolu un speciālās bibliotēkas statusu.

2024. gadā bibliotēku skaits Latvijā samazinājās par 50 bibliotēkām. Latvijā turpinās iedzīvotāju skaita samazināšanās, vienlaikus sarūkot arī bibliotēku skaitam. Korelācija starp kopējo Latvijas iedzīvotāju skaitu un bibliotēku skaitu samazinājumu joprojām ir augsta – 0,9, kas norāda uz ciešu šo divu rādītāju savstarpējo saistību (1. attēls).

1. attēls

Tas nozīmē, ka uz vienu bibliotēku vidēji ir vairāk iedzīvotāju nekā iepriekš (1. tabula), kas vēl vairāk pastiprina bibliotēku nozīmi kā informācijas, kultūras un izglītības centriem, kuri apkalpo arvien plašāku un daudzveidīgāku sabiedrību.

Gads	Vidēji iedzīvotāju skaits uz 1 bibliotēku
2020	1273
2021	1305
2022	1336
2023	1383

1. tabula

Speciālās bibliotēkas

Šajā periodā notikušas pozitīvas izmaiņas speciālo bibliotēku tīklā – statistikas iesniedzēju pulkam pievienojusies Latvijas Fotogrāfijas muzeja bibliotēka, kas par savu misiju uzskata sabiedrības attīstības un izglītības veicināšanu, nodrošinot informāciju un pieejamību par fotogrāfijas nozari. Bibliotēka ir iekļauta Kultūras ministrijas bibliotēku reģistrā kopš 2006. gada, taču statistikas datus sāka iesniegt tikai 2024. gadā.

Vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēkas

2024. gadā vispārējās un profesionālās izglītības iestāžu bibliotēku skaits samazinājies par 33 bibliotēkām. Šis samazinājums saistāms ar turpināto skolu reformu, kā rezultātā daudzas skolas apvienotas, un attiecīgi arī to bibliotēkas. Lai gan daļa bibliotēku pārtrauc darbu kā atsevišķas bibliotēkas bibliotēku reģistrā, tās turpina pastāvēt kā citas bibliotēkas struktūrvienības. Dzimstības samazinājuma tendence, kas sākās 2010.–2012. gadā, liecina, ka skolēnu skaits tuvākajos gados turpinās sarukt, un tas, savukārt, ietekmēs skolu tīklu un attiecīgi arī skolu bibliotēkas. Tāpēc jāreķinās, ka šī ir strukturāla, nevis īslaicīga parādība.

Publiskās bibliotēkas

2024. gadā publisko bibliotēku skaits sarucis par 13. Piecas bibliotēkas reorganizētas par pakalpojumu sniegšanas vietām, 8 bibliotēkas likvidētas. Īpaši izteiktas pārmaiņas notikušas Limbažu novadā (–7 bibliotēkas). Pa vienai bibliotēkai slēgtas Siguldas, Jelgavas, Aizkraukles un Bauskas novadā, bet divas – Valmieras novadā.

Saskaņā ar Latvijas Bibliotēku padomes (LBP) 2024. gada protokoliem bibliotēku likvidācijas vai reorganizācijas pamatā ir demogrāfiski, ekonomiski un administratīvi iemesli. Bibliotēkas bieži atrodas teritorijās ar zemu iedzīvotāju blīvumu un nelielu lietotāju skaitu. Būtiska problēma ir arī darbinieku trūkums un zems atalgojums. Nereti bibliotēkas izvietotas fiziski sliktā stāvoklī esošās telpās. Pašvaldības tiek mudinātas ieviest alternatīvus risinājumus, lai nodrošinātu pakalpojumu nepārtrauktību: bibliotēkas pārveido par pakalpojumu sniegšanas vietām, izmanto bibliobusu, sadarbojas ar skolām vai biedrībām, saglabājot iedzīvotājiem ērtu pieejamību.

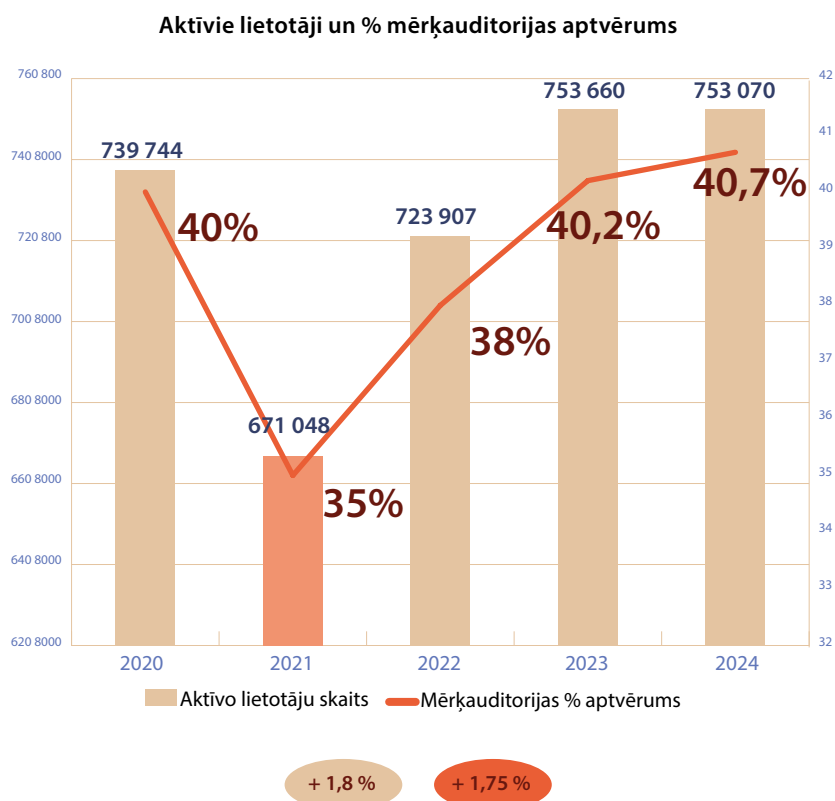
Tajā pašā laikā tiek izcelta bibliotēku nozīmīgā sociālā loma – īpaši lauku reģionos – kā vietām, kur kopienas iedzīvotāji ne tikai saņem informāciju, bet arī socializējas un piedalās kultūras dzīvē. Tas nozīmē, ka bibliotēku tīkla optimizācijā nepieciešams līdzsvarot saimniecisko efektivitāti ar vietējās kopienas vajadzībām, veicinot elastīgus, reģionāli piemērotus risinājumus un nodrošinot sabiedrības iesaisti lēmumu pieņemšanā.

Akadēmiskās bibliotēkas

Akadēmisko bibliotēku skaits no 2021. līdz 2023. gadam bija nemainīgs – 49 bibliotēkas. 2024. gadā tas samazinājās līdz 44. 2024. gadā Latvijā aktīvi norisinājās augstskolu apvienošanās process, kā rezultāts atspoguļosies vēl arī 2025. gada statistikā.

Statistikas dati liecina, ka akadēmisko bibliotēku skaits samazinājies no 49 līdz 44 – t. i., par 5 bibliotēkām jeb 10 %. Augstskolu bibliotēku skaits sarucis no 30 līdz 26 (Banku augstskolas bibliotēka, Latvijas Jūras akadēmijas bibliotēka, LU Akadēmiskā bibliotēka, Rīgas Tehniskās universitātes Rīgas Biznesa skolas bibliotēka), bet koledžu bibliotēku skaits — no 19 uz 18 (Jēkabpils Agrobiznesa koledžas bibliotēka).

Latvijas augstskolu konsolidācijas process notiek ilgākā laika periodā. No 2024. gada 1. jūlija Rīgas Stradiņa universitātes (RSU) bibliotēkai tika pievienota Latvijas Sporta pedagoģijas akadēmijas (LSPA) bibliotēka (**MK rīkojums Nr. 903**). Savukārt ar 2024. gada 1. martu ir notikusi Liepājas Universitātes integrācija Rīgas Tehniskajā universitātē (**MK rīkojums Nr. 482**). Šīs abas bibliotēkas statistikā kā patstāvīgas bibliotēkas vairs netiks uzrādītas no 2025. gada. Saskaņā ar LU 12.02.2024. lēmumu Nr. 1-48/3 Par LU Bibliotēkas un LU Akadēmiskās bibliotēkas konsolidāciju – reorganizāciju un LU 20.05.2024. lēmumu Nr. 1-48/31 Par grozījumiem LU Padomes lēmumā Nr. 1-48/3 ar 15.10.2024. beidz pastāvēt un no Bibliotēku reģistra ir izņemtas LU Bibliotēka un LU Akadēmiskā bibliotēka. Savukārt ar 2024. gada 16. oktobri tiek izveidota jauna iestāde – LU bibliotēka.

2. attēls

Bibliotēku pakalpojumu izmantošana

Bibliotēku aktīvo lietotāju skaits pēc Covid-19 pandēmijas ir stabilizējies, savukārt aptvēruma rādītājs pieaudzis, kas liecina par bibliotēku pieejamības un mērķtiecīgas darbības uzlabojumiem (2. attēls). Fiziskie apmeklējumi pakāpeniski atjaunojas – 2024. gadā tie sasniedza 8,3 miljonus, kamēr virtuālo apmeklējumu skaits pieaudzis par 38 %, norādot uz digitālo pakalpojumu pieejamības un izmantošanas noturību.

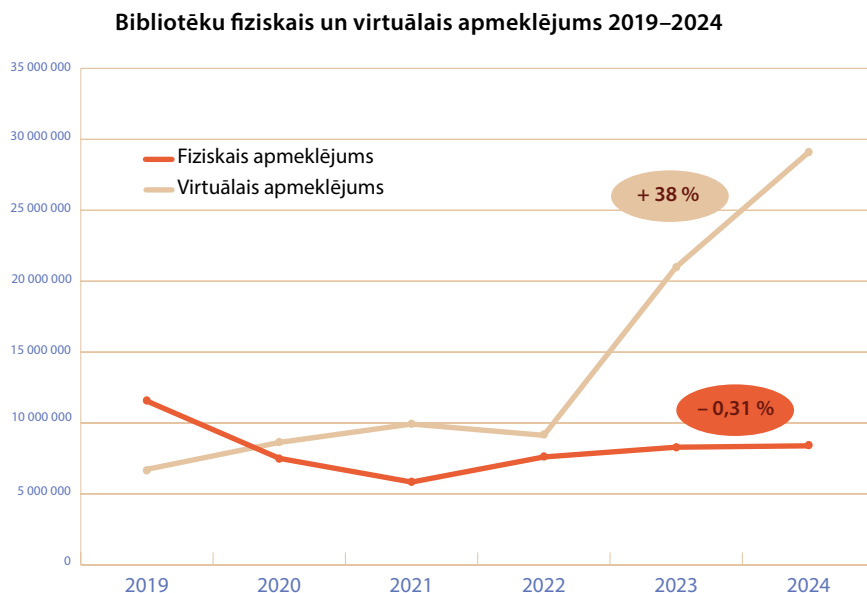
Kopējā bibliotēku apmeklējuma struktūra

Pēdējo gadu laikā būtiski mainījusies bibliotēku kopējā apmeklējuma struktūra (3. attēls). Fizisko apmeklējumu skaits, pēc būtiska krituma Covid-19 pandēmijas laikā (no 11,6 miljoniem 2019. gadā līdz 5,7 miljoniem 2021. gadā), pakāpeniski atjaunojas un 2023.–2024. gadā sasniedz jau vairāk nekā 8,3 miljonus. Vienlaikus virtuālo apmeklējumu skaits turpina pieaugt – 2024. gadā par 38 %. Tas liecina par ilgtspējīgu digitālās pieejamības nostiprināšanos, kas saglabājas arī pēc fiziskā apmeklējuma atsākšanās, norādot uz mainīgiem lietotāju paradumiem un digitālo risinājumu pieaugošo nozīmi bibliotēku darbā.

Vienlaikus jāuzsver, ka šī digitālās vides paplašināšanās rada arī jaunus izaicinājumus, īpaši saistībā ar straujo mākslīgā intelekta tehnoloģiju attīstību. Jaunākās tendences rāda, ka mākslīgā intelekta rīki tiek izmantoti arī ļaunprātīgiem mērķiem, piemēram, automatizēti botu¹ uzbrukumi bibliotēku informācijas sistēmām var radīt mākslīgus pieprasījumus, kas

¹ Automatizēts bots ir programmatūras lietotne vai skripts, kas darbojas internetā vai citā digitālā vidē un automātiski veic noteiktus uzdevumus bez cilvēka tiešas iesaistes. Termins "bots" ir atvasināts no vārda "robots".

sagrozījuši virtuālo apmeklējumu statistiku. Šādi gadījumi apdraud statistikas datu kvalitāti un padara sarežģītāku objektīvu lietojuma analīzi. Līdz ar to nākotnē būs nepieciešama jaunu tehnoloģisku risinājumu izstrāde datu aizsardzībai un precīzākai statistikas uzskaitē, lai nodrošinātu ilgtspējīgu, drošu un uzticamu bibliotēku digitālo vidi. Šie izaicinājumi prasīs ieviest progresīvus botu detekcijas un filtrēšanas risinājumus, lai nodrošinātu datu precizitāti un aizsargātu digitālo infrastruktūru.

3. attēls

Bibliotēku krājums

2024. gadā Latvijas bibliotēku kopējais krājums samazinājies par 7 %, un gada beigās bibliotēku krājumos bija 28 745 593 dokumentu vienības.

Ienākušo dokumentu skaits kopumā pieaudzis par 1 %, salīdzinot ar iepriekšējo periodu. Jaunieguvumu apjoms palielinājies augstskolu bibliotēkās, kā arī nedaudz audzis skolu un publiskajās bibliotēkās. Vienlaikus izslēgto vienību skaits pieaudzis par 108 %. Šo pieaugumu galvenokārt ietekmējusi LU Akadēmiskās bibliotēkas reorganizācija un tās krājuma norakstīšana. Publiskajās bibliotēkās norakstīto vienību skaits pieaudzis par 12 %, savukārt pārējās bibliotēkās izslēgto resursu apjoms bija mazāks nekā iepriekšējā periodā.

Turpinās pakāpeniska bibliotēku krājumu centralizācija, ko ilustrē dokumentu skaita samazinājums gan uz iedzīvotāju, gan uz aktīvo lietotāju. Krājuma apgrozības rādītājs pēdējos divos gados ir nostabilizējies pie 0,97, norādot uz nemainīgu krājuma izmantošanas intensitāti.

Gads	Dokumentu skaits uz		Krājuma apgrozība
	vienu iedzīvotāju	aktīvo lietotāju	
2021	20,5	58	0,57
2022	16,7	43	0,67
2023	16,5	41	0,97
2024	15,5	38	0,97

Bibliotēku krājuma izsnieguma dinamika

2024. gada jūlijā bibliotēkas saskārās ar LNB Datu centra avāriju. Īstermiņā tas ietekmēja atsevišķu publisko bibliotēku statistikas uzskaiti par fizisko izsniegumu, kā arī lasītāju reģistrāciju. Trīs nedēļu periodā, kurā tika novērsti bibliotēku informācijas sistēmas (BIS) ALISE traucējumi, atsevišķām ietekmētām bibliotēkām nācās statistiku uzskaitīt manuāli, sistēmā datus ievadot vēlāk. Tas radīja potenciālu cilvēciskajam faktoram un iespējamām kļūdām manuāli fiksēto datu sakritībā ar reālo situāciju, par ko pārskata periodā ziņojušas dažas bibliotēkas. Sīkāk situācija aprakstīta ziņojuma sadaļā “Datu centra avārija 2024. gada vasarā”.

Bibliotēku fiziskā un digitālā krājuma izsnieguma dinamika korelē ar sabiedrības attīstības rādītājiem: kamēr iedzīvotāju skaits Latvijā turpina samazināties un mājāsaimniecību pirktspēju ietekmē inflācija, bibliotēku izsnieguma apjoms ar nelielām svārstībām saglabājas augsts, īpaši digitālajam krājumam.

Savukārt digitālā krājuma popularitāte cieši saistīta ar interneta lietojuma pieaugumu (**92 % lietotāju 2024. gadā**), kā arī ar pieaugošo sabiedrības vajadzību pēc bezmaksas un attālināti pieejamiem informācijas resursiem. Tas norāda uz bibliotēku elastīgo spēju pielāgoties ekonomiskajai realitātei un digitālajām pārmaiņām, saglabājot savu nozīmīgo lomu izglītības un kultūras pieejamības nodrošināšanā.

Gads	Dokumentu skaits uz		Digitālā krājuma izsniegums uz	
	vienu iedzīvotāju	aktīvo lietotāju	vienu iedzīvotāju	aktīvo lietotāju
2021	6,3	17,9	5,6	15,7
2022	7,1	18,3	4,3	11,1
2023	7,1	17,7	8,8	21,9
2024	6,8	17,0	8,0	19,9

Finansiālie rādītāji

2024. gadā kopējie bibliotēku kārtējie izdevumi sasniedza 66,5 miljonus eiro, kas ir par 6 % vairāk nekā iepriekšējā gadā. Lielākais izdevumu pieaugums novērots informācijas tehnoloģiju jomā — par 18 %, kas liecina par digitalizācijas procesu attīstību un IT infrastruktūras atjaunošanu bibliotēkās.

Izdevumi personālam palielinājušies par 9 %, galvenokārt atalgojuma kāpuma un personāla kapacitātes stiprināšanas dēļ. Krājuma komplektēšanai izlietotie līdzekļi pieauga par 1 %, savukārt pārējie izdevumi — par 2 %.

Vienlaikus jāņem vērā, ka saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem vidējā inflācija valstī bija 1,3 %, bet patēriņa cenas decembrī, salīdzinot ar iepriekšējā gada decembri, pieauga par 3,3 %. Tas ļauj secināt, ka reālais izdevumu pieaugums bibliotēkām bijis jūtams par inflācijas līmeni.

Arī vidējie kārtējie izdevumi uz vienu aktīvo bibliotēkas lietotāju ir pakāpeniski pieauguši — no 78,53 eiro 2021. gadā līdz 88,32 eiro 2024. gadā —, kas norāda uz pieaugošu ieguldījumu apjomu bibliotēku pakalpojumu nodrošināšanā un potenciālu kvalitātes celšanai.

Bibliotēku nozares stratēģijas rezultātīvo rādītāju izpildes dinamika

2023. gadā bibliotēku nozarē tika pieņemta **Latvijas Bibliotēku nozares stratēģija 2023.–2027. gadam**, kurā iezīmēti pieci rezultatīvie rādītāji tās īstenošanai. Izpildes dinamika uz 2024. gadu skatāma 4. attēlā.

Rādītājs	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2027
Latvijas iedzīvotāju vidējais bibliotēku apmeklējums gadā*	9,6	8,5	8,3	8,9	15,6	20,2	9,0
% Latvijas iedzīvotāju, kas izmanto bibliotēku pakalpojumus	42	39	35	38	40	40,6	40
Vidējais izsniegums (vienību sk.) uz vienu Latvijas iedzīvotāju*	9,5	11,5	12	11,3	15,8	14,9	13
Vidējie izdevumi krājuma komplektēšanai uz vienu iedzīvotāju (EUR)	4,1	4,69	5,24	5,25	5,67	5,82	6
Bibliotekāru ar profesionālu izglītību īpatsvars (%)	46	47	47	47	47,5	47,9	48

4. attēls

Bibliotēku statistika pieejama: **Latvijas Nacionālās bibliotēkas vietnē**; **Oficiālās statistikas portālā**; **Kultūras ministrijas vietnē**; **Latvijas Bibliotēku portālā**; **Latvijas Kultūras datu portālā**²; **IFLA bibliotēku kartē**.

² 2024. gada sākumā veiksmīgi īstenota pāreja uz vienoto pieslēgšanos moduli (VPM) Kultūras datu portāla (is.kulturaskarte.lv) iekšējai daļai, kuru nodrošināja Kultūras informācijas sistēmu centrs. Šobrīd lietotāji autorizējas, izmantojot drošus un valsts mērogā atzītus rīkus — eParakstu, eID karti, Smart-ID vai internetbanku. Šis solis ir daļa no plašākas digitalizācijas un drošības uzlabošanas stratēģijas Kultūras resorā.

Latvijas bibliotēku 2024. gada darbs Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. un *IFLA* attīstības tendenču ietvarā

Bibliotēku interešu pārstāvniecība

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027.gadam I stratēģiskā mērķa “veicināt bibliotēku nozares ilgtspēju” 1. rīcības virziens ir “Bibliotēku darbības normatīvā un praktiskā nodrošinājuma pilnveide”. Tā uzdevumu vidū ir 1.2. – “sekmēt motivējoša un attīstību veicinoša bibliotēku darbības finansējuma nodrošināšanu”, 1.4. – “nostiprināt Latvijas Nacionālo bibliotēku kā nozares attīstības virzītājas, kvalitātes standartu un mūsdienu tehnoloģiju sasniegumu ieviešanas nozarē lomu” un 1.5. – “nodrošināt Latvijas bibliotēku nozares interešu pārstāvniecību nacionālā un starptautiskā mērogā, tai skaitā, spēcinošot arī nozares nevalstiskās organizācijas”. Ar interešu pārstāvniecību saistīts arī II stratēģiskais mērķis “veicināt bibliotēku speciālistu ataudzi un profesionālo izaugsmi”.

Bibliotēku interešu pārstāvniecība Eiropā

2024. gads iezīmēja būtiskas diskusijas Eiropas mērogā par bibliotēku nozīmi un nākotni, kurās piedalījās arī Latvija ar savu viedokli.

LBB deleģētā Latvijas pārstāve LNB AD direktore Katrīna Kukaine tika pārvēlēta vēl uz trīs gadiem Eiropas Bibliotēku, informācijas un dokumentācijas asociāciju biroja (EBLIDA) izpilddomējā. *EBLIDA* ir neatkarīga Eiropas bibliotēku, informācijas, dokumentācijas un arhīvu asociāciju un institūciju organizācija, kas apvieno 120 biedrus no 32 Eiropas valstīm, kopā ap 65 000 bibliotēku.

EBLIDA ikgadējā 32. konference “Kartējot bibliotēku nākotni”, kas norisinājās no 2024. gada 9. līdz 10. aprīlim Lisabonā, Portugālē, aplūkoja bibliotēku lomu nākotnes sabiedrībā. Tika diskutēts, kā bibliotēkas var iesaistīties aktuālu sabiedrības problēmu risināšanā un kādas kompetences būs nepieciešamas bibliotekāriem. Konferencē iezīmēti dažādi nākotnes scenāriji: bibliotēkas kā privātuma sargi un medijpratības veicinātājas, sociālo problēmu risināšanas partneres, inovāciju centri, demokrātijas un līdzdalības veicinātājas, ANO ilgtspējas mērķu atbalstītājas, kā arī drošas, iedvesmojošas un cilvēcīgas satikšanās vietas.

Līdzīgas diskusijas un vēl plašākā sabiedrības attīstības kontekstā visa gada garumā norisinājās ar Eiropas Savienības (ES) darba plāna kultūras jomā 2023.–2026. gadam izveidotajā Atvērtās koordinācijas metodes dalībvalstu ekspertu grupā (AKM grupa) “Tiltu veidošana: stiprināt bibliotēku daudzveidīgo lomu kā kultūras, prasmju un Eiropas vērtību izplatītājām”.

AKM grupu koordinē Eiropas Komisijas Izglītības un kultūras ģenerāldirektorāts. Sanāksmēs piedalās pārstāvji no gandrīz visām ES valstīm (izņemot Rumāniju un Kipru), pārstāvējot gan Kultūras ministrijas, gan bibliotēkas un bibliotēku asociācijas.

AKM grupas uzdevums ir analizēt bibliotēku nozīmi sabiedrībā – pilsētā, valstī un kopienā –, identificējot, kas nepieciešams šo lomu veiksmīgai īstenošanai. Tā palīdz arī dalībvalstīm pilnveidot bibliotēku politiku. 2024. gadā darbs notika gan kopīgās sanāksmēs, gan tematiskās apakšgrupās, kā arī konsultējoties ar ieinteresētām organizācijām (*EBLIDA*, *NAPLE*, *PublicLibraries2030* u.c.). Grupas rezultāts būs ziņojums ar ieteikumiem Eiropas politikai, kas uzskatāmi parādīs bibliotēku attīstības iespējamo ietekmi uz ES un tās iedzīvotājiem. Ziņojumu, kas taps līdz 2025. gada nogalei, plānots izplatīt visās ES valstīs plašai sabiedrībai saprotamā valodā.

Trešā nozīmīgā Eiropas platforma bibliotēku inovāciju analīzei ir ES pētniecības programmas *HORIZON* projekts *LibrarIN*. Tā mērķis – izpētīt, kā publiskās un zinātniskās bibliotēkas var attīstīt lietotājiem orientētus, kopradē balstītus pakalpojumus, sadarbojoties ar sabiedrību un stiprinot to pievienoto vērtību. Projekta ietvaros tiek apkopoti empīriskie dati un izstrādāti politikas ieteikumi bibliotēku inovāciju attīstībai. Projekta konsorcijs veido **10 partneri** no dažādām valstīm; Latviju pārstāv LNB, piedaloties ekspertu-praktiķu panelī kopā ar 20 bibliotēku pārstāvjiem no visas Eiropas. *LibrarIN* empīriskais pētījums aptver trīs tēmas: bibliotēku digitālo transformāciju, bibliotēkas kā sociālo inovāciju centrus un dzīvās laboratorijas kā inovāciju metodi.

Šobrīd ir izveidots *LibrarIN* rīku apkopojums librarin.eu/toolkit/. Tajā ietilpst bibliotēku politiku uzskaites rīks, kas palīdz novērtēt, cik lielā mērā nacionālā bibliotēku nozares politika atbilst ES ieteikumiem attiecībā uz *LibrarIN* pētniecības jomām. Otrs rīks (bibliotēku līmenis) ir labās prakses piemēru datubāze ar konkrētiem piemēriem (arī no Latvijas). Visbeidzot, pētniecisko rakstu datubāze (akadēmiskais līmenis) veido rakstu, pētījumu un ziņojumu krātuvi.

2024. gads bija nozīmīgs RSU bibliotēkai, kas aktīvi iesaistījās starptautiskajos procesos un veicināja profesionālās kopienas stiprināšanu interešu pārstāvniecības jomā. No 11. līdz 14. jūnijam LNB **19. Eiropas Veselības informācijas un bibliotēku asociācijas (EAHIL) konference**, kuras galvenais organizators bija RSU bibliotēka. Konference pulcēja veselības informācijas un bibliotēku jomas profesionāļus no 28 valstīm, īpaši izceļot bibliotēku nozīmi un spēju pielāgoties strauji mainīgajai informācijas videi. Divu gadu ilgajā sagatavošanās periodā RSU bibliotēka ieguldīja nozīmīgu darbu – attīstot starptautisko sadarbību, izstrādājot konferences programmu un risinot organizatoriskos jautājumus. Pasākums norisinājās hibrīdformātā, nodrošinot dalību gan klātienē, gan attālināti. Konferencē tika prezentētas vairāk nekā 90 tēzes, kas aptvēra aktuālas tēmas, tostarp mākslīgā intelekta izmantošanu, atvērtās zinātnes attīstību un digitālās inovācijas bibliotēku darbā. Dalībnieki sniedza prezentācijas, iesaistījās plakātu sesijās, interaktīvos semināros un tālākizglītībasursos.

EAHIL 2024 konference bija nozīmīga platforma inovatīvu ideju un labās prakses apmaiņai, veicinot bibliotēku pakalpojumu attīstību, lai tie atbilstu mūsdienu digitālajai videi un lietotāju vajadzībām. RSU bibliotēkas veiksmīgā līdzdalība šī nozīmīgā pasākuma organizēšanā apliecina tās profesionalitāti, kompetenci un ievērojamo lomu starptautiskajā profesionālajā vidē.

Sagatavoti nozares starptautisko organizāciju ieteikumu, standartu un vadlīniju tulkojumi latviešu valodā

Starptautisko organizāciju ieteikumu, standartu un vadlīniju tulkojumi latviešu valodā būtiski stiprina bibliotēku spēju darboties atbilstoši starptautiskai praksei un veicina to profesionālo attīstību. Šie tulkojumi kalpo kā nozīmīgs instruments bibliotēku interešu pārstāvniecībā gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, vienlaikus nostiprinot bibliotēku lomu sabiedrībā kā zināšanu, informācijas un kultūras pieejamības centriem. LNB BAC komanda pārskatā gadā sagatavojusi 6 nozares starptautisko organizāciju ieteikumu un vadlīniju tulkojumus latviešu valodā: **“Bibliotēkas ilgtspējīgai nākotnei: Manifests 2024. gada Eiropas savienības vēlēšanām”, Deklarācija par arhīvu, bibliotēku, muzeju un kultūras mantojuma vietu aizsardzību bruņotu konfliktu un politiskas nestabilitātes laikā, IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums, IFLA Interneta manifests, Brisbenas deklarācija.** Tie kalpo kā būtisks atbalsts arī bibliotēku nozares speciālistu profesionālās kapacitātes stiprināšanā, īpaši sarunās ar dibinātājiem un lēmumu pieņēmējiem, ļaujot pamatot bibliotēku attīstības nepieciešamību, balstoties starptautiskā pieredzē un atzītos principos.

Bibliotēku interešu pārstāvniecība nacionālā līmenī

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģija 2023.–2027. iezīmē ilgtspējīgu, mērķtiecīgu un uz attīstību virzītu nozari, kur bibliotēku pārstāvniecības nodrošināšana un atbalsts ir viens no uzdevumiem. Pārstāvēt bibliotēku intereses var organizācijas, valsts un nevalstiskās institūcijas, viedokļu līderi, katra bibliotēka pati un kopiena. Lai nodrošinātu kvalitatīvu, ticamu un pierādījumos balstītu darbību, nozarei kā atbalsts kalpo starptautiskie standarti, kas vienlaikus ir arī profesionāla un uzticama atsauce. Paralēli kultūras un sociālajām vērtībām, pierādījumos balstītu datu nozīme bibliotēku vērtēšanā kļūst īpaši svarīga, jo tā kalpo kā būtisks rīks, lai izprastu un reaģētu uz mainīgajām lietotāju vajadzībām, tehnoloģiskajiem sasniegumiem, resursu izmaiņām un dibinātāja izvirzīto uzdevumu izpildes novērtējumu, kā arī lai sekotu līdzi attīstības dinamikai. Standartu un starptautiskas pieredzes pārņemšana 2024. gadā ir notikusi vairākos aspektos.

Bibliotēku nozares normatīvo dokumentu aktualizēšana

Bibliotēku nozares tiesiskā regulējuma aktualizēšana un interešu pārstāvība nacionālā līmenī ir kļuvusi par būtisku KM un LBP darba prioritāti. 2024. gada sākumā tika izveidota un apstiprināta darba grupa bibliotēku nozares normatīvo aktu izvērtēšanai un aktualizēšanai. Grozījumu veikšana ir nepieciešama, jo nozares normatīvais regulējums ilgstoši nav ticis pārskatīts un tas vairs neatbilst mūsdienu situācijai, vajadzībām un aktualitātēm. Darba grupa izvērtēja bibliotēku nozarē esošos Ministru kabineta noteikumus un sagatavoja Bibliotēku likuma grozījumu saturu. Darbs pie normatīvajiem aktiem turpinās 2025. gadā.

Sarunas starp nozares politikas veidotājiem un bibliotēku finansētājiem ir būtiskas, lai veiksmīgi pārstāvētu bibliotēku intereses un nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību. 2024. gada 10. jūnijā Latvijas Pašvaldību savienība kopā ar KM rīkoja ikgadējo tikšanos, kurā tika apspriestas

budžeta prioritātes, muzeju un bibliotēku reorganizācija, kā arī citi nozīmīgi jautājumi. Tikšanās laikā abas puses vienojās par nepieciešamību izveidot valsts mērķdotācijas programmu, kas atbalstītu bibliotēku saglabāšanu pagastos ar nelielu iedzīvotāju skaitu. Tāpat tika panākta vienošanās par papildu atbalsta mehānismu izveidi pagastu bibliotēkām līdz 400 iedzīvotājiem valsts pierobežā, kā arī bibliotēku metodiskā darba stiprināšanai.

Sabiedrības iesaistes kustība “Restarts lasīšanai”

LNB ar KM un Izglītības un zinātnes ministrijas atbalstu, sadarbībā ar partneriem 2024. gadā uzsāka plašu sabiedrības iesaistes kustību “Restarts lasīšanai”, pateicoties kurai tika paplašināta līdzdalība lasīšanas kultūras stiprināšanā, iesaistot valsts, pašvaldību un sabiedrības partnerus kopā ar lasīšanas vēstnešiem visā Latvijā. Mērķtiecīgi tika attīstītas arī profesionālās kompetences – 756 pedagogi un bibliotekāri apguva izstrādātu kursu par lasīšanas veicināšanas kultūru izglītības iestādēs. Turpināta lasīšanas veicināšanas programma “Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija” iesaistot 898 dalībinstiucijas, tostarp 370 skolu bibliotēkas un 80 diasporas centrus no 30 valstīm, kā arī grāmatu iepirkuma programma publiskajām bibliotēkām. 2024. gadā 712 publisko bibliotēku vajadzībām tika iegādātas 322 nosaukumu grāmatas 9979 eksemplāros no 37 izdevējiem. 2024. gadā LNB Atbalsta biedrība ar ziedotāju, Valsts kultūrkapitāla fonda (VKKF) un cita veida finansiālu un materiālu atbalstu turpināja un attīstīja valsts nozīmes lasīšanas veicināšanas programmu pirmsskolas vecuma bērniem “Grāmatu starts”.

Nozares nevalstisko organizāciju darbs bibliotēku interešu pārstāvniecībā

Arī nozares nevalstiskās organizācijas – LBB, Latvijas Akadēmisko bibliotēku asociācija (LATABA) un LNB Atbalsta biedrība – mērķtiecīgi iestājas par bibliotēku nozares interešu pārstāvniecību, aizstāvojot bibliotēku, bibliotekāru un lasītāju intereses gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.

LBB jau vairāk nekā simts gadus aktīvi pārstāv bibliotēku un bibliotekāru intereses, sadarbojoties ar valsts un pašvaldību instiucijām un iesaistoties nozares politikas veidošanā, ar mērķi stiprināt bibliotēku lomu sabiedrībā. 2024. gadā LBB īpaši aktīvi iesaistījās diskusijās un sniedza priekšlikumus par Bibliotēku likuma grozījumiem. Nozīmīgs notikums bija arī LBB ikgadējais kongress, kas tika veltīts tēmai “Bibliotēkas un lasīšana” un iekļāva gan diskusijas par bibliotēku lomu lasīšanas veicināšanā, gan Latvijas grāmatniecības nozīmi.

Svarīga LBB interešu pārstāvniecības sastāvdaļa ir arī aktīva starptautiskā sadarbība. Biedrība ir gan *IFLA*, gan *EBLIDA* biedre. 2024. gadā LBB pārstāvji piedalījās *EBLIDA* gadskārtējā konferencē, kur tika diskutēts par bibliotēku lomu Eiropas digitālās transformācijas procesā un autortiesību jautājumiem digitālajā vidē, kā arī iesaistījās darba grupās par ilgtspējīgas attīstības mērķu integrēšanu bibliotēku darbībā. Šī dalība stiprināja Latvijas bibliotēku nozares starptautisko atpazīstamību un nodrošināja, ka Latvijas bibliotekāru balss tiek ņemta vērā kopīgā Eiropas bibliotēku politikā.

LBB 2024. gadā mērķtiecīgi strādāja pie profesionālās vides stiprināšanas, organizējot kongresus, seminārus un pieredzes apmaiņas pasākumus Latvijas bibliotekāriem. Aktīvi

darbojās arī LBB reģionālās nodaļas, rīkojot vietējas tikšanās un mācības, lai stiprinātu bibliotēku lomu kopienās.

Latvijas Akadēmisko bibliotēku asociācija pārstāv un apvieno akadēmiskās bibliotēkas, aktīvi veicinot šo institūciju profesionālo attīstību, sadarbību un interešu aizstāvību nacionālā līmenī. 2024. gadā savas pastāvēšanas 30 gadu jubileju LATABA atzīmēja ar konferenci “Robežu paplašināšana: tehnoloģiskās un sociālās transformācijas akadēmiskajās bibliotēkās”. Viens no konferences atslēgas vārdiem bija transformācija. Bibliotēku darbu ietekmē digitālo tehnoloģiju attīstība, izmaiņas mērķauditorijās – pakalpojumu ņēmēju vajadzībās un informācijas resursu lietošanas paradumos, izmaiņas bibliotēkas kā studijcentrētas vietas uzdevumos u.c. Pēdējā laikā būtiska ietekme ir arī Latvijā notiekošajai augstskolu integrācijai un līdz ar to arī bibliotēku konsolidācijai. Minētie procesi paplašina robežas, veicina jaunu skatījumu uz tām funkcijām un uzdevumiem, kādi bibliotēkām ir bijuši līdz šim. Konferencē tika skarti daži no minētajiem aspektiem. Referenti analizēja akadēmisko bibliotēku nākotnes attīstības virzienus, mākslīgā intelekta klātbūtni akadēmiskajā procesā, digitālo identitāti. Referenti runāja arī par timekļa gudru lietošanu un grāmatas lomu digitālajā laikmetā. Šie temati ir svarīgi bibliotēku ikdienas praksē.

LNB Atbalsta biedrība ir nozares nevalstiskā sabiedriskā labuma organizācija, dibināta 1998. gadā. Pārskata periodā tā turpināja būtiski atbalstīt bibliotēku attīstību un lasītveicināšanas iniciatīvas visā valstī. Biedrība darbojās gan kā finansiālais atbalstītājs, gan kā nozares interešu pārstāvis sabiedriskā un politiskā līmenī, sekmējot bibliotēku kā mūsdienīgu, pieejamu un sabiedrībai nozīmīgu kultūrvietu attīstību. *(Skatīt arī sadaļu “LNB Atbalsta biedrība veicina bibliotēku kā kultūrvietu attīstību”).*

S tarp nozīmīgākajiem biedrības īstenotajiem projektiem minama lasīšanas veicināšanas programma pirmsskolas vecuma bērniem “Grāmatu starts”, kurā piedalījās 74 bibliotēkas un 980 bērni. Programmu papildināja interaktīva izstāde bērniem “Vai grāmatai ir knābis?”, kas apceļoja 12 bibliotēkas visā Latvijā. LNB Atbalsta biedrība arī aktīvi turpināja projektu “Iedvesmas bibliotēka”, būtiski uzlabojot četru publisko bibliotēku – Smārdes, Blomes, Ropažu un Jūrmalas – telpas un vidi, padarot tās pieejamākas, funkcionālākas un pievilcīgākas apmeklētājiem.

Papildus tam projektā “Uzdāvēini datoru savai bibliotēkai” bibliotēkām tika piešķirta datortehnika, mēbeles un aprīkojums, savukārt krājumu papildināšanai nodrošināti kvalitatīvi izdevumi. Izcelta tika arī bibliotēku loma kultūrtelpas veidošanā – izdota apjomīga grāmata “Kultūrtelpa – 21. gadsimta kultūras būves Latvijā”, kurā īpaša vieta atvēlēta arī jaunajām un renovētajām bibliotēku ēkām.

LNB Atbalsta biedrība 2024. gadā darbojās arī kā aktīva bibliotēku interešu aizstāve – piedalījās diskusijās par Bibliotēku likuma grozījumiem, sniedza viedokli Saeimā un KM darba grupās, kā arī publiski iestājās par pagastu bibliotēku saglabāšanu Limbažu novadā. Ar mērķi aizsargāt demokrātiskās un kultūras vērtības, biedrība organizēja arī izstādi “Miera gars”, kas ar mākslas palīdzību akcentēja mieru un sabiedrības saliedētību.

Pētījums par publisko bibliotēku nozīmi lasīšanas veicināšanā Latvijā

Lai nodrošinātu pārliecinošu un argumentētu bibliotēku interešu pārstāvību, būtiska nozīme ir pētījumiem, kas apliecina bibliotēku nozīmi sabiedrībā un nostiprina to lomu kultūras un izglītības procesos, tāpēc norīšu kopas "Latviešu grāmatai 500" ietvaros, Latvijas Universitāte sadarbībā ar LNB īstenoja apjomīgu un saturiski daudzslāņainu kvalitatīvo pētījumu "**Publisko bibliotēku loma Latvijas**

sabiedrības lasīšanas veicināšanā". Šis pētījums ir unikāls gan sava mēroga, gan pieejas dēļ – tas ir pirmais šāda veida padziļinātais pētījums, kurš vienlaikus aptver iedzīvotāju lasīšanas paradumus un bibliotēku lomu šo paradumu veidošanā mūsdienu mainīgajā mediju vidē.

Svarīgākais secinājums – publiskās bibliotēkas joprojām ir būtiskas lasīšanas vides veidotājas. Bibliotēkas ir vietas, kur tiek uzturēta un stiprināta lasīšanas kultūra dažādās paaudzēs – no bērniem līdz senioriem. Īpaši nozīmīga ir bibliotēku funkcija kā sociālās iekļaušanas un vienlīdzīgas pieejas garantētājām, ņemot vērā ekonomiskos un reģionālos atšķirību aspektus.

Pētījumā uzsvērtā nepieciešamība palielināt bibliotēku redzamību, stiprināt komunikāciju ar sabiedrību un attīstīt sadarbību ar citām institūcijām – īpaši vietējām pašvaldībām, kurām ir izšķiroša loma bibliotēku darbības nodrošināšanā. Tāpat tiek aktualizēti jautājumi par bibliotēkārū profesionālo izaugsmi un viņu lomas pārdefinēšanu nākotnes bibliotēkā kā daudzfunkcionālā kopienas centrā.

Šis pētījums piedāvā būtisku pamatu rīcībpolitikas veidotājiem, pašvaldībām, izglītības iestādēm un pašām bibliotēkām, lai uz datiem balstītā veidā stiprinātu bibliotēku nozīmi mūsdienu sabiedrībā. Tas apliecina, ka, neraugoties uz tehnoloģiju attīstību, publiskās bibliotēkas ne tikai nezaudē savu aktualitāti, bet kļūst arvien svarīgākas kā zināšanu, sadarbības un kultūras centri Latvijā. Šāda veida pētījums ir ne tikai unikāls savā nozarē, bet arī stratēģiski nozīmīgs resurss, lai veidotu nākotnes bibliotēku – atvērtu, elastīgu un cilvēkcentrētu.

"Bibliotēka nav tikai vieta, kur paņemt grāmatu – tā ir vienīgā vieta mūsu ciemā, kur notiek kaut kas kultūrai un izglītībai. Te bērni mācās, vecāki atpūšas, un visi jūtas iesaistīti." — Pētījuma respondents, 52 gadi

"Mūsu bibliotēkāre dara visu – no bērnu pulciņiem līdz datorpalīdzībai senioriem. Viņa būtu pelnījusi lielāku atbalstu un iespējas mācīties tālāk." — Pētījuma respondents, 60 gadi, lauku teritorija

"Ja es nevarētu nākt uz bibliotēku, man grāmatu vienkārši nebūtu. Es tās nevaru atļauties pirkt, bet lasīt gribu." — Pētījuma respondente, 68 gadi, lauku reģions

Diskusijas kā instruments bibliotēku interešu pārstāvēniecībā: "Bibliotopija" sarunu festivālā "Lampa"

2024. gada 5. un 6. jūlijā LNB un LNB Atbalsta biedrība aicināja apmeklēt sarunu festivāla "Lampa" tematisko telti "Bibliotopija" – vietu, kur krustojas idejas par lasītprasmi, kultūrtelpas attīstību, biedrošanos un nākotnes izaicinājumiem mākslīgā intelekta laikmetā. Šāda veida diskusijas un platformas ir būtisks instruments bibliotēku interešu aizstāvībā, akcentējot to lomu mūsdienu sabiedrībā un nostiprinot bibliotēku kā neaizstājamu kultūras, izglītības un sociālās attīstības balstu.

“Bibliotopija” piedāvāja saturiski daudzveidīgu programmu ar astoņām diskusijām un divām radošajām darbnīcām, pulcējot dažādu jomu pārstāvjus – no politikas veidotājiem un pētniekiem līdz dizaineriem, izdevējiem, rakstniekiem un skolotājiem. Īpaši izceļama ir diskusija “Bibliotēka kā trešā vieta”, kur tika aktualizēts jautājums par bibliotēku lomu sabiedrības noturības stiprināšanā. Šādas sarunas palīdz veidot izpratni par bibliotēku potenciālu kā sociāliem resursiem un ilgtermiņa ieguldījumu sabiedrības labklājībā. Savukārt diskusija “Starts vai restarts?” skāra lasītprasmes kritisko stāvokli un aicināja uz sadarbību starp bibliotēkām, ģimenēm un politikas veidotājiem, lai uzlabotu lasīšanas kultūru Latvijā.

Diskusiju formāts ļauj bibliotēku jomas pārstāvjiem uzrunāt plašāku sabiedrību, tostarp politikas un pašvaldību līmeni, kā arī veido iespēju sadarbībai ar citām nozarēm. Tādēļ “Bibliotopijas” norises sarunu festivālā “Lampa” ir vairāk nekā tikai kultūras pasākums – tās ir būtisks resurss bibliotēku interešu pārstāvēniecības darbā, veicinot diskusiju par to nozīmi, nākotnes virzību un nepieciešamajiem atbalsta mehānismiem.

Bibliotēku interešu vēstneši: domas, pieredze, atbalsts

Lai veicinātu sabiedrības izpratni par bibliotēku nozīmi un stiprinātu to lomu mūsdienu sabiedrībā, ir būtiski izcelt un parādīt personības, kuras ar savu darbu, pārliecību un rīcību iestājas par bibliotēkām. Šādas personības ne tikai sniedz atbalstu bibliotēkām dažādās jomās, bet arī palīdz veidot pozitīvu sabiedrisko attieksmi, veicina bibliotēku redzamību un aktualizē to nozīmi izglītībā, kultūrā un kopienu attīstībā.

2024. gadā Latvijas Bibliotēku portāls pievērsa īpašu uzmanību bibliotēku interešu pārstāvēniecības jautājumiem, izveidojot jaunu saturisko iniciatīvu – sadaļu “Iepazīstam bibliotēku draugus”. Šī ikmēneša interviju sērija veltīta personībām, kuras dažādās jomās atbalsta bibliotēku darbu. Pirmajā cikla gadā publicētas deviņas intervijas ar sabiedrībā pazīstamiem cilvēkiem no politikas, kultūras, izglītības un uzņēmējdarbības jomām, kuri atklāj savu personīgo un profesionālo saikni ar bibliotēkām. Viņu skatījumi izgaismo bibliotēku nozīmi ilgtspējīgas kopienu attīstības, lasītprasmes, radošuma, zināšanu pārvaldības un kultūrpolitikas kontekstā.

Interviju dalībnieku vidū ir: Gints Kaminskis (Latvijas Pašvaldību savienības priekšsēdis), Jolanta Borīte (Siguldas novada kultūras centra “Siguldas devons” vadītāja), Agita Zariņa-Stūre (14. Saeimas deputāte), Andris Teikmanis (Latvijas Mākslas akadēmijas profesors), Renāte Punka (izdevniecības “Jānis Roze” izpilddirektore), Agnese Lāce (Latvijas Republikas kultūras ministre), Juris Binde (LMT prezidents), Anda Čakša (izglītības un zinātnes ministre) un Ināra Dundure (Latvijas Pašvaldību savienības padomniece).

Agnese Lāce, Latvijas Republikas kultūras ministre: “Stājoties kultūras ministres amatā, norādīju, ka viena no manām prioritātēm ir latviešu valodas stiprināšana – tas ietver gan lasītprasmi, gan literatūras attīstību, gan valodas bagātības atspoguļošanu. Bibliotēkas sevī ietver visu šo uzdevumu kopumu.”

Stiprinot skolu bibliotekāru interešu pārstāvēniecību un veicinot to redzamību izglītības nozarē, LNB BAC 2024. gadā uzsāka mērķtiecīgu sadarbību ar izdevniecību “Skolas Vārds”, veidojot saturu izdevumam “Izglītība un kultūra”, raksti par Olaines 1. vidusskolas, Ādažu

sākumskolas, Siguldas Valsts ģimnāzijas un Liepājas Valsts ģimnāzijas bibliotēkām tika pārpublicēti arī Latvijas Bibliotēku portālā. Rakstu sērija izgaismo skolu bibliotēku nozīmīgo lomu izglītības kvalitātes veicināšanā, skolēnu lasītprasmes un informācijpratības attīstībā, kā arī bibliotēku kā mācību vides daļas ietekmi uz mācību procesu.

Bibliotēku interešu pārstāvēniecība reģionālā līmenī

2023. gada *IFLA* ziņojumā par attīstības tendencēm izceltas vairākas negatīvas nozares attīstības tendences, lai pievērstu uzmanību, aicinātu reaģēt un laikus novērstu sliktāko scenāriju piepildīšanos. Divas no tendencēm iezīmē, ka **“Bibliotēkas arvien vairāk tiek uzskatītas par nebūtiskām mainīgajā pasaulē”** un **“Daudzās valstīs tiek samazināti valsts izdevumi un līdz ar to arī investīciju iespējas”**, abas no kurām izceļ bibliotēku interešu pārstāvēniecības lielo lomu – gan starptautiskā, gan nacionālā un arī reģionālā līmenī, kur īpaši svarīga ir vietējo kopienu balss un atbalsts, iestājoties par savām bibliotēkām.

Reģionālais līmenis bibliotēku interešu aizstāvēībā Latvijā izceļas ar aktīvu sadarbību un iniciatīvām, kas stiprina bibliotēku lomu kā kopienu centrus un pašvaldību partnerus. Vienlaikus bibliotēkas piedzīvo finansiālas svārstības, kas dažviet liek pārskatīt izdevumu prioritātes, piemēram, ierobežojot finansējumu krājumu papildināšanai vai personāla attīstībai. Tomēr daudzviet saglabājas stabilitāte, kas ļauj nodrošināt pakalpojumu nepārtrauktību, kaut arī attīstības tempi ir mēreni.

Reģionālajās bibliotēkās pastiprinās sadarbība ar pašvaldībām, kas izpaužas gan projektos, gan ikdienas darbā. Piemēram, Krāslavas novada Galvenā bibliotēka veiksmīgi realizēja labiekārtošanas projektu pašvaldības konkursā “Iedzīvotāji veido savu vidi 2024”. Bibliotēkas kļūst par svarīgu tiltu starp iedzīvotājiem un pašvaldību — tās tiek izmantotas kā vietas, kur apspriest pašvaldību lēmumus un iesaistīt sabiedrību vietējās attīstības procesos, kā redzams Dobeles novadā un Saldus novadā.

Brīvprātīgo iesaiste papildina bibliotēku darbību, piedāvājot jaunas iespējas un stiprinot kopienas atbalsta tīklu. Piemēram, Gulbenes un Jēkabpils bibliotēkās darbojas brīvprātīgie no dažādām valstīm, kuri palīdz gan materiālu apstrādē, gan sociālo pakalpojumu nodrošināšanā senioriem un cilvēkiem ar īpašām vajadzībām. Šāda sadarbība palīdz paplašināt bibliotēku funkcijas un palielina to sociālo vērtību.

Kopumā bibliotēku interešu aizstāvēība reģionālajā līmenī balstās uz ciešu saikni ar pašvaldībām, aktīvu dalību gan kopienas norisēs, gan starptautiskās iniciatīvās, intensīvu komunikāciju un brīvprātīgo atbalstu, kas kopā veicina bibliotēku kā sabiedrības centru nozīmes stiprināšanu Latvijā.

Bibliotēku personāla kompetences un kapacitātes celšana

Latvijas bibliotēku kopējais personāla skaits ir 3222 darbinieki. No tiem 2730 ir bibliotekārie darbinieki (85 % no visiem darbiniekiem). Bibliotēku kopējais personāls ir samazinājies par 2 %. Bibliotekāro darbinieku īpatsvars joprojām saglabājas vecuma grupā 50+ (33,8 %) un 60+ (28 %) un pārsvarā bibliotekārie darbinieki ir sievietes (97 %).

Kopumā 48 % bibliotekāro darbinieku ir bibliotekārā izglītība. Bibliotekāro izglītību procentuālais sadalījums bibliotekāro darbinieku vidū:

ar maģistra grādu = 28 %

bakalaura grāds = 15 %

augstākā izglītība (līdz 1993. gadam) = 5 %

II kvalifikācijas līmenis / 4. LKI (Latvijas kvalifikāciju ietvarstruktūra) līmenis = 35 %

1. līmeņa profesionālā augstākā jeb koledžas izglītība = 17 %

Snieguma rādītāji	2021	2022	2023	2024
Vidēji izsniegto (fizisko) resursu skaits uz vienu bibliotekāro darbinieku (skaits gadā)	4154	4656	4732	4689
Vidēji aktīvo lietotāju skaits uz vienu bibliotekāro darbinieku	232	254	267	276

Būtiska ir bibliotekāro darbinieku interešu pārstāvēniecība, profesionalitātes celšana, darbinieku labbūtība un profesijas prestiža vairošana. *IFLA ziņojumā tiek iezīmēta problemātika, ka "Bibliotēku un informācijas jomas darbinieki tiek uzskatīti par palīgiem, nevis pilntiesīgiem attīstības veicinātājiem", kā arī piedāvāts iespējama risinājums, lai šādu situāciju nepieļautu vai novērstu. Ziņojumā uzsvērts, cik svarīgi, lai bibliotekāri būtu proaktīvi, lai pārliecinoši un neatlaidīgi skaidrotu sava darba nozīmi. "Mums ir jācīnās pret noliedzošo attieksmi mūsu profesijā. Bibliotekāriem vajadzētu uzsvērt nepārtrauktas mācīšanās un profesionālās pilnveides nozīmi, un saņemt resursus šim nolūkam."*

Bibliotekāra profesija ir būtiska sabiedrības informēšanas, izglītības un kultūras saglabāšanas kontekstā. Lai sekmētu kvalificētu speciālistu sagatavošanu, Latvijā tiek piedāvātas dažādas izglītības formas: akadēmiskā, profesionālā un tālākizglītība.

LU Ekonomikas un sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas un informācijas nodaļa tika piedāvāta bakalaura studiju programmu "Informācijas pārvaldība" un maģistra studiju programmu "Bibliotēkzinātne un informācija". 2024. gadā bakalaura programmā "Informācijas pārvaldība" bija 66 studējošie, maģistra programmā "Bibliotēkzinātne un informācija" – 20 studējošo. Sociālo zinātņu bakalaura grādu bibliotēku, informācijas un arhīvu zinībās ieguva 22 absolventi, sociālo zinātņu maģistra grādu bibliotēku, informācijas un arhīvu zinībās – 5 absolventi. 2024. gadā abu programmu noslēguma darbi aptvēra aktuālus bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes jautājumus. Viens no populārākajiem tematiem bakalaura programmā bija mākslīgā intelekta izmantošana informacionālajā darbībā (pieci darbi). Pētījumi bija arī par novadpētniecību, dzimtu izpēti, bibliotēku un grāmatniecības tēmām, kā arī par amatierzinātni, profesionālo kompetenču attīstību un digitālo informācijpratību.

Studiju programmas tiek realizētas sadarbībā ar darba devējiem – nozares profesionāļi docē vairākus studiju kursus, piedalās ar vieslekcijām, nodrošina prakses vietas un to īstenošanu, kā arī ir atsaucīgi mācību ekskursiju norisē. Visnozīmīgākie sadarbības partneri bija LNB, LU bibliotēka, Latvijas Nacionālais arhīvs.

LKA Latvijas Kultūras koledžu 2024. gadā absolvējuši 9 studenti profesionālās augstākās izglītības programmā “Bibliotēkzinātne un informācija”. No tiem 8 strādā bibliotēku nozarē, savukārt 1 — arhīvu jomā. Kvalifikācijas darbi veikti sadarbībā ar bibliotēkām, aptverot tādus tematus kā digitālie resursi, novadpētniecība, bibliogrāfiskie rādītāji, skolu bibliotēku attīstība u.c.

Pēc 2023. gadā veiktās studiju programmas akreditācijas ar vērtējumu “labi”, 2024. gadā turpināta studiju programmas satura pilnveide, izstrādājot un ieviešot studiju plānā trīs jaunus studiju kursus: “Praktiskā pedagoģija bibliotēku darbiniekiem”, “Digitālā satura veidošana un MI rīki”, kā arī “Intelektuālā īpašuma tiesības/autortiesības”. Tāpat studiju programmas ietvaros īstenoti semināri un tematiskas nodarbības LNB, Rīgas Centrālajā bibliotēkā, Latvijas Nacionālā arhīva bibliotēkā un Latvijas Nacionālā mākslas muzeja bibliotēkā.

Lai piedāvātu izglītības turpināšanu augstākā kvalifikācijas līmenī ar atvieglotiem nosacījumiem, 2024. gadā kopīgi ar LNB Kompetenču centru izvērtētas studiju satura pielīdzināšanas iespējas un izstrādāts piedāvājums LNB profesionālās tālākizglītības programmas “Bibliotēku, informācijas un arhīvu zinības” absolventiem turpināt studijas LKA Latvijas Kultūras koledžā 3. semestrī, saīsinot kopējo studiju laiku uz pusotru gadu.

Profesionālās tālākizglītības centrs “Latvijas Nacionālā bibliotēka” ir LR Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības iestāžu reģistrā reģistrēta un akreditēta profesionālās tālākizglītības un pilnveides izglītības iestāde (reģistrācijas Nr. 3361302431). LNB Kompetenču attīstības centrs īsteno akreditētas formālās izglītības programmas, kā arī izglītības projektus un dažāda apjoma neformālās izglītības programmas (kursus) bibliotēku nozares un starpnozaru speciālistiem, kā arī citiem interesentiem.

Profesionālās tālākizglītības centrā “Latvijas Nacionālā bibliotēka” kvalifikāciju “Bibliotekārs” ieguvuši 38 cilvēki. Gada ietvaros nostiprināts pakalpojums – profesionālās tālākizglītības programmas “Bibliotēku, informācijas un arhīvu zinības” atsevišķu moduļu apguve. Pakalpojumu izmantojuši 15 cilvēki. Profesionālās pilnveides izglītības programmu “Bibliotēku zinību pamati” absolvēja 15 cilvēki. 2024. gadā ieviesti jauni pakalpojumi bibliotekāru profesionālajai pilnveidei – 2 e-mācību kursi, kurus izglītojamie var apgūt pilnībā pašvadīti, kā arī neformālās izglītības programmas izbraukumā reģionos.

Turpināts piedāvāt dažādas neformālās izglītības programmas, jo īpaši izceļot sadarbībā ar Valsts izglītības satura centru un ar Izglītības un zinātnes ministrijas finansiālu atbalstu īstenoto profesionālās kompetences pilnveides programmu “Lasīšanas veicināšanas kompetence un kultūra izglītības iestādēs” (16 h). Kopā apliecības par programmas apguvi izsniegtas 559 cilvēkiem.

Lai nodrošinātu longitudinālu pētījumu, otro reizi pēc trīs gadu intervāla veikta Latvijas bibliotekāru kompetenču novērtējuma un to pilnveides aptauja (pētījuma ziņojums).

Noslēdzies LNB *Erasmus+* mobilitātes projekts “Pieaugušo izglītības mobilitātes” (1. gads), kura ietvaros 31 dalībnieks (29 no LNB, 2 no publiskajām bibliotēkām) pilnveidoja bibliotekāru kā pieaugušo izglītotāju kompetences. Uzsākts arī projekta 2. gads. Papildus tam 2024. gadā LNB uzsāka divus *Erasmus+* stratēģiskās partnerības projektus: “Digitālās kompetences un informācijpratība bibliotekāriem” (*Digital competence and information literacy for librarians, NEDLib*) un “*LIBRA.I.: Integrating Artificial Intelligence in Library-Based Media Literacy Training*”.

2024. gadā LNB Bibliotēku attīstības centrs ir īstenojis plašu un daudzveidīgu pasākumu programmu, veicinot bibliotekāru izaugsmi un zināšanu papildināšanu. Sadarbībā ar Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisijas Informācijas un dokumentācijas terminoloģijas apakškomisiju (LZA ID TAK) noorganizētas konferences “Latviešu valodas terminoloģijas attīstības raksturlielumi satura un tehnoloģiju kontekstā”, Latvijas bibliotekāru novadpētniecības saiets-konference “Bibliotēku un novadpētnieku sadarbība: lokālās kultūrvides resursu veidošanai un piederības izjūtas veicināšanai ikvienam” sadarbībā ar Jūrmalas Centrālo bibliotēku, izglītojošs seminārs “Pielāgotās literatūras pakalpojumu nodrošināšana Latvijas bibliotēkās” sadarbībā ar Latvijas Neredzīgo bibliotēku (LNerB). Tāpat īstenota neformālā kompetenču pilnveides programma “Medijpratības meistari”, un visa gada garumā rīkoti dažādi tematiski semināri, sanāksmes un izglītojošas norises.

Īstenojoties veiksmīgai sadarbībai – LNB, LBB un Siguldas novada pašvaldība, pirmo reizi tika noorganizēts skolu un bērnu bibliotekāru lasītpatikas forums Siguldā.

Reģionu galvenās bibliotēkas spēlē lielu lomu bibliotēku darbinieku profesionālās kapacitātes stiprināšanā, jo vislabāk pārzina savu bibliotekāru mācību vajadzības. 2024. gadā tās nodrošināja daudzpusīgus profesionālās pilnveides pasākumus savu reģionu darbiniekiem: tematiskas lekcijas, diskusiju tikšanās un darbinieku mācības, kas vērstas uz praktisko iemaņu stiprināšanu un pieredzes apmaiņu. Regulāri tika apkopota un izplatīta arī profesionālā literatūra, palīdzot bibliotekāriem sekot līdzi jaunākajām tendencēm un teorētiskajām atziņām. Kopumā šī daudzpusīgā pieeja veicināja bibliotekāru profesionālo izaugsmi un spēju elastīgi reaģēt uz sabiedrības mainīgajām vajadzībām, nostiprinot bibliotēku vietu kā nozīmīgu un dinamisku kultūras, izglītības un informācijas centru.

Kopumā 2024. gadā Latvijas bibliotekāri aktīvi piedalījās gan nacionālā, gan reģionālā mēroga konferencēs, semināros un mācību braucienos, pilnveidojot prasmes digitālajā jomā, datubāzu izmantošanā, lasītveicināšanā, medijpratībā un digitalizācijā. Svarīgu vietu ieņēma arī *Erasmus+* mobilitātes projekti, kas deva iespēju gūt starptautisku pieredzi, paplašināt svešvalodu un profesionālās zināšanas un veicināt jaunu metožu ieviešanu darbā.

2024. gadā reģiona galvenajās bibliotēkās amatos stājās jauni bibliotēkas direktori: Elīna Lilenplate-Kleina Limbažu novada Galvenajā bibliotēkā, Baiba Āriņa Līvānu novada Galvenajā bibliotēkā un Lāsma Vasmane-Mašina Cēsu Centrālajā bibliotēkā. Tāpat apvienotajā

Latvijas Universitātes bibliotēkā direktora amatā darbu uzsāka Uldis Zariņš. Pārskata gads ir bijis nozīmīgs arī LNB – 2024. gada septembrī amatu atstāja ilggadējais LNB direktors Andris Vilks, un par jauno bibliotēkas direktori kļuva Dagnija Balčiņa.

Pārskata gadā atvadījāmies no ilggadējās Līvānu novada Centrālās bibliotēkas direktores Intas Vērdiņas.

Krājums

Bibliotēku nozares stratēģijā noteikti divi pamatprincipi krājuma veidošanā: informācijas un zināšanu brīva pieejamība un kultūras mantojuma saglabāšana. 1. rīcības virziens “Bibliotēku darbības normatīvā un praktiskā nodrošinājuma pilnveide” paredz attīstīt kultūras mantojuma piekļuves un izpētes digitālos risinājumus, vienlaikus veidojot reģionu digitalizācijas kompetenču tīklus Digitālā kompetenču centra ietvaros [uzdevums nr. 1.3. **1.3. pilnveidot bibliotēku informācijas sistēmas, t. sk. veicot priekšdarbus un integrāciju ar digitālā kultūras mantojuma datu ekosistēmu**]. 2. rīcības virziens “Ilgtspējīgas krājuma un datu pārvaldības attīstīšana” nosaka bibliotēku nacionālo krājumu attīstīšanu un saglabāšanu, veidojot tos kā resursus pētniecībai, izglītībai un kvalitatīviem bibliotēku pakalpojumiem, nodrošinot to pieejamību un saglabāšanu, uzsverot digitalizācijas, datu veidošanas un sadarbības nozīmi. [Uzdevumi 2.1. **saglabāt un attīstīt nacionālo krājumu, t. sk. nodrošināt mērķtiecīgu krājuma digitalizāciju un digitāli radītā krājuma veidošanu**; 2.2. **veidot datus un izpratni par datiem kā nacionālā krājuma pievienoto vērtību un nacionālā kultūras mantojuma ekosistēmas daļu**; 2.3. **veidot GLAM (galerijas, bibliotēkas, arhīvi, muzeji) sektora sadarbību koordinētai krājumu un datu pārvaldībai**.]

LNB krājums – unikāls, daudzveidīgs un sabiedrībai pieejams

LNB attīstības un darbības stratēģijas 2024.–2028. I stratēģiskais virziens ir “Krājums”. Tā mērķis skan tā: **“Mums ir un būs unikāls, daudzveidīgs un sabiedrībai pieejams bibliotēkas krājums”**.

2024. gadā LNB mērķtiecīgi stiprināja savu lomu kā Latvijas atmiņas institūcija ar unikālu un sabiedrībai pieejamu krājumu. Pārskata periodā krājums tika papildināts ar 43 000 jaunām vienībām un kopumā sasniedza vairāk nekā 4,4 miljonus vienību. Fiziskā krājuma izsniegums bija 184 050, visvairāk pieprasītas bija grāmatas un periodika. LNB turpināja līdzsvarot fiziskā un digitālā krājuma uzturēšanu un pieejamību.

LNB īstenoja trīs līmeņu saglabāšanas pieeju – preventīvu aprūpi, konservāciju un restaurāciju, kā arī izstrādāja krājuma glābšanas plānu ārkārtas situācijām. LNB eksperti piedalījās arī valsts kultūras mantojuma glābšanas plāna ārkārtas situācijām izstrādē. Nozīmīgs notikums bija starptautiskā konference “Kultūras mantojums un drošība” Apvienoto Nāciju Izglītības, Zinātnes un Kultūras organizācijas (UNESCO) nedēļas ietvaros, kur LNB pārstāvis uzstājās ar ziņojumu par križu vadību kultūras institūcijās.

Digitalizācija ir stratēģiski nozīmīgs process, kas nodrošina krājuma pieejamību digitālā vidē, veicina kultūras mantojuma saglabāšanu un atvieglo lietotāju piekļuvi informācijai. Uz 2024. gadu digitalizēti aptuveni 20–25 % no tās krājuma daļas, kura būtu digitalizējama prioritārā kārtā, taču svarīgi akcentēt, ka dažādām krājuma grupām digitalizācijas līmenis ir atšķirīgs — periodikai tie ir 70–80 %, grāmatām 7,2 %, notīm 23 %, kartēm 25 %, bet rokrakstiem 6,7 %, jo digitalizācijas intensitāte būtiski variē atkarībā no materiālu grupas.

Kopš 2024. gada 1. janvāra LNB kā e-resursu abonēšanas pakalpojumu nodrošina iespēju bibliotēkām un zinātniskajām institūcijām Latvijā slēgt kolektīvos abonēšanas līgumus ar Latvijas un ārvalstu datubāzu izdevējiem, pārņemot šo funkciju no Kultūras informācijas sistēmu centra (Kultūras ministrijas rīkojums Nr.2.5-1-126, 19.07.2023). Aktuālā informācija par pakalpojumu pieejama [Latvijas Bibliotēku portālā](#).

2024. gadā abonēšanas pakalpojumu izmantoja 48 institūcijas – 19 augstskolas, 7 koledžas, 3 valsts iestādes un pētnieciskais institūts, 18 novadu galvenās bibliotēkas un LNB. Bezmaksas piekļuve 2 Latvijas datubāzēm – [Letonika.lv](#) un Lursoft Laikrakstu bibliotēkai [News.lv](#) tika nodrošināta visām pašvaldību publiskajām bibliotēkām.

LNB krājuma pieejamība sabiedrībai 2024. gadā tika būtiski paplašināta caur digitālā krājuma sistemātisku pārvaldību un attīstību. Turpināta digitālā satura uzskaitē, kvalitātes pārbaude un rekatalogizācija (piemēram, skaņuplates, afišas, seniespiedumi u.c.), kā arī uzsākta otrā attīstības kārtā Digitālā kultūras mantojuma platformas sistēmu pilnveidei. Krājuma pieejamību sabiedrībai veicināja arī izstādes “Ieskaņots. Atskaņots.”, “Paātrinājums” un “Teksts mūs neinteresē”, kā arī izglītojoši pasākumi, konferences, priekšlasījumi, darbnīcas un starptautiskie pētījumi.

Akadēmisko bibliotēku krājums – izaugsme, pielāgošanās, integrācija

“Paralēli analogajam krājumam nepieciešams turpināt palielināt e-resursu īpatsvaru krājumā,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 7. rīcības virzienā. **“Mērķis ir attīstīt akadēmiskās bibliotēkas kā izglītību un zinātnei atbalstošus informācijas un pakalpojumu centrus.”**

Latvijas akadēmiskās un speciālās bibliotēkas 2024. gadā turpināja aktīvi attīstīt savus krājumus un e-resursu piedāvājumu, pielāgojoties lietotāju vajadzībām un nodrošinot digitālās informācijas pieejamību. Līdz ar to bibliotēkas krājuma pārvaldība un digitālo resursu nodrošinājums kļūst ne tikai par tehnisku, bet arī par stratēģisku augstskolu un koledžu bibliotēku uzdevumu. Bibliotēkas fiziskā krājuma loma joprojām saglabājas, taču galvenokārt kā uzticams, ilgtspējīgs un tematiski specializēts pamats, kas tiek pastāvīgi izvērtēts. Bibliotēkas veic norakstīšanas darbu, pārskatot neaktuālo vai sliktā stāvoklī esošo literatūru, un aizstāj to ar digitālajiem un aktuāliem resursiem. Augstskolu bibliotēkas veido krājumus, kas pielāgoti konkrētām zinātnes nozarēm, lielu uzsvāru liekot uz koplietojamo digitālo infrastruktūru. Turpina palielināties e-resursu piedāvājums un izmantošana. Kā liecina bibliotēku

statistika, digitālā krājuma izsniegums 2024. gadā pārsniedz 8 miljonus un kopš 2022. gada tas ir audzis gandrīz septiņkārtīgi. Tas norāda uz aktīvāku un mērķtiecīgāku resursu izmantošanu, kā arī studentu paradumu maiņu, meklējot informāciju ātri, attālināti un elastīgi.

Lielākā daļa bibliotēku piedāvā piekļuvi starptautiski atzītām datubāzēm, piemēram, *EBSCO*, *JSTOR*, *ScienceDirect* un *ProQuest*, un lietotāju skaits, kas izmanto šos resursus attālināti, turpina pieaugt.

Pārskata periodā notikusi vairāku augstskolu bibliotēku krājuma integrācija. 2024. gadā 1. martā notika Liepājas Universitātes integrācija Rīgas Tehniskajā universitātē, kļūstot par RTU Liepājas akadēmijas bibliotēku. Tā rezultātā tika ieviesta abonēto datubāžu koplietošana starp RTU Liepājas akadēmijas un RTU Zinātniskās bibliotēkas struktūrvienībām. Šī sadarbības modeļa rezultātā Liepājas studējošajiem un akadēmiskajam personālam ir nodrošināta piekļuve plašākam datubāzu klāstam un tematiskajam segumam. Centralizēta pieeja datubāzu abonēšanai ļāvusi novērst resursu dublēšanos, optimizēt informācijas pieejamību un ietaupīt finanšu līdzekļus, vienlaikus paplašinot piekļuvi kvalitatīvai zinātniskajai informācijai. Paralēli īstenota intensīva darbinieku profesionālā pilnveide – gan sadarbībā ar RTU Zinātniskās bibliotēkas kolēģiem Ķīpsalā, gan piedaloties tiešsaistes semināros un lekcijās. Apgūti arī iekšējie procesi un paplašināts veicamo pienākumu apjoms, nodrošinot augstāku pakalpojumu kvalitāti un atbalsta efektivitāti.

No 2024. gada 1. jūlija RSU bibliotēkai tika pievienota LSPA bibliotēka, īstenojot augstākās izglītības institūciju bibliotēku konsolidāciju. Šis process ir būtisks solis efektīvākas resursu pārvaldības, pakalpojumu kvalitātes un akadēmiskā atbalsta nodrošināšanā. Lai bibliotēkas krājums atbilstu RSU LSPA nodrošinātajām studiju programmām, īpaša uzmanība tika pievērsta resursu aktualizācijai un pilnveidei. Tika abonēta sporta nozares datubāze *SportDiscus with Full Text (EBSCO)*, izvērtētas kursu bibliogrāfijas un papildināts grāmatu un e-grāmatu krājums Sporta zinātnes bakalaura programmas vajadzībām. Tāpat tika uzsākta arī jaunu sporta nozares periodisko izdevumu abonēšana. Pateicoties RSU bibliotēkas profesionālajam ieguldījumam konsolidācijas procesā, RSU LSPA akadēmiskais personāls un studenti ir ieguvuši piekļuvi plašam RSU abonēto elektronisko resursu klāstam, kā arī vienlīdzīgu pieejamību bibliotēkas piedāvātajiem pakalpojumiem un pētniecības atbalstam.

Iepriekš minētie piemēri pierāda, ka integrācija veicina kvalitatīvu informācijas pieejamību un stiprina akadēmiskās vides attīstību, vienlaikus efektīvizējot bibliotēku darbību valsts līmenī.

Valsts policijas koledžas bibliotēka veikusi nozīmīgu soli reto un īpaši vērtīgo izdevumu pieejamības nodrošināšanā. Sadarbībā ar LNB digitālās piekļuves iespējas ir būtiski paplašinātas. Koledžas bibliotēkas elektroniskajā katalogā pievienotas tiešās saites uz Digitālās bibliotēkas resursiem, kur iespējams attālināti iepazīties ar retajiem izdevumiem pilnā teksta formātā. Tāpat 2024. gadā digitalizēti un datubāzē iekļauti četri īpaši vērtīgi Valsts policijas koledžas bibliotēkas krājuma izdevumi. Digitalizācijas procesu veica LNB, nodrošinot augstu tehnisko kvalitāti un atbilstību digitalizācijas standartiem. Šī iniciatīva palielina reto izdevumu pieejamību un saglabāšanu nākamajām paaudzēm, kā arī veicina akadēmiskā mantojuma digitalizāciju un popularizēšanu, uzlabo informācijas pieejamību studiju un pētniecības procesā.

Publisko bibliotēku krājums – kvalitāte, lietotāju vajadzības un digitālie risinājumi

Pārskata gadā publiskās bibliotēkas turpināja strādāt pie mūsdienīga un elastīga krājuma veidošanas, kas ir atbilstošs iedzīvotāju vajadzībām.

Kā prioritātes komplektēšanā izvirzītas latviešu oriģinālliteratūra, izdevumi bērniem un jauniešiem, kvalitatīva tulkotā un nozaru literatūra, kultūrvēsturiski un novadpētniecības satura izdevumi par attiecīgo reģionu. Dominējošais žanrs jauniešuvumu vidū ir daiļliteratūra, joprojām nepietiekams ir nozaru literatūras piedāvājums latviešu valodā. Iespēju robežās komplektēti periodiskie izdevumi, pielāgotā literatūra un alternatīvas lietas (puzles, diski un DVD, spēles).

Turpina pieaugt pieprasījums pēc grāmatām angļu valodā. Tas attiecas gan uz pieaugušo, gan uz bērnu un jauniešu literatūru. Joprojām ir aktuāls jautājums par literatūras komplektēšanu krievu valodā, kuru saasinājusi ģeopolitiskā situācija. Bibliotēkas izsaka vēlmi pēc atkārtotām bibliotēku speciālistu diskusijām. Tīkmēr vairākas bibliotēkas ir pārskatījušas komplektēšanas politiku: Salaspils novada bibliotēkā tika pieņemts lēmums nekomplektēt grāmatas, kuras ir izdotas agresorvalstīs; Jelgavā tika izstrādāts jauns krājuma komplektēšanas dokuments – Jelgavas novada publisko bibliotēku krājuma attīstības koncepcija 2024.–2029. gadam, kurā definēts, ka netiek komplektēta: *“agresorvalstīs izdota manipulatīva, nepatiesa, militāro varenību slavinoša satura literatūra”*. Arī citos reģionos tiek izvērtēts daiļliteratūras krājums krievu valodā, izņemot no tā agresiju vēstījošās grāmatas.

Pašvaldību piešķirtais finansējums krājuma komplektēšanai atšķiras no pašvaldības uz pašvaldību. Daudzviet tas pēdējo gadu ietvaros ir palielinājies (piemēram, Augšdaugavas novadā pieaugums ir 12,9 %, salīdzinot ar 2023. gadu, Alūksnes novadā 18,6 %), savukārt citviet – samazinājies (Rīgai, Dienvidkurzemei u.c. samazināts par 3,7 %, Līvāniem par 30,73 %). Bibliotēkas atzinīgi novērtē valsts programmas “Grāmatu iepirkums publiskajām bibliotēkām” un “Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija”, uzsverot to devumu bibliotēku krājuma nodrošināšanā ar kvalitatīvu literatūru. Kā noderīgu resursu komplektēšanā bibliotēkas vērtē LNB sagatavoto izdevumu “Literatūras ceļvedis”.

2024. gadā datubāzu abonēšanas pakalpojumu uzsāka koordinēt LNB (*vairāk sadaļā par LNB krājumu*). 18 (no 29) reģionu galvenās bibliotēkas pēc izvēles ir abonējušas dažādas datubāzes, starp kurām ir EBSCO, EBSCO e-grāmatu platformas eBook Collection un eBook Public Library Collection, Britannica Academic un Nozare.lv. Tāpat bibliotēkas attīsta vietējas nozīmes digitālos resursus un sadarbojas ar LNB digitālo objektu pārvaldības sistēmu DOM (*Digital Object Management System*), veidojot novadpētniecības kolekcijas (*vairāk novadpētniecības sadaļā*). Bibliotēkas piedāvā informāciju lietotājiem par datubāzēm un brīvpieejas tīmekļa resursiem, nodrošinot individuālas konsultācijas.

Novadpētniecība un digitālais mantojums – kopienas identitātes stiprināšanai

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 8. rīcības virzienā teikts: **“Kopienas identitātes nostiprināšanā un kopīgo vērtību izzināšanā ļoti svarīga ir lokālās kultūrvides pētniecība (novadpētniecība) un piekļuve pētniecības rezultātiem, kur bibliotēkām jāuzņemas vadošā loma sadarbībā ar citām kultūras un atmiņas institūcijām, izmantojot mūsdienu tehnoloģiju sniegtās iespējas, kā arī attīstot radošu pētījumu rezultātu interpretēšanu un komunikāciju plašākai sabiedrībai. Bibliotēkām ir jāuzņemas līdzdalība latviešu valodas dialektu fiksēšanā un liecību apkopošanā kopienu identitātes daudzveidības saglabāšanai.”**

Bibliotēkas visā Latvijā aktīvi darbojas novadpētniecībā, veidojot pieejamu un saturā bagātīgu kultūrvēsturisko telpu. Novadpētniecības krājums bibliotēkās ir daudzveidīgs, ietverot unikālus iespieddarbus un digitālus materiālus par vietējo kultūru un vēsturi, taču bibliotēku dažādā pieeja šo materiālu iekļaušanai krājumā liecina par to, ka praksē netiek izmantotas LNB izstrādātās vadlīnijas **“Latvijas bibliotēku novadpētniecības darba rokasgrāmata”**.

Latvijas publisko bibliotēku digitalizācijas jomā pārskata periodā iezīmējas vairākas tendences: vērojama izteikta virzība saglabāt digitalizētos materiālus Digitālās kultūras mantojuma platformā un padarīt tos pieejamus **Digitālajā bibliotēkā**. Digitālā bibliotēka, ko atklāja 2023. gada rudenī, ir kļuvusi par nozīmīgu platformu Latvijas kultūras mantojuma digitalizācijai un pieejamībai. Pirmajā darbības gadā, līdz 2024. gada oktobrim, tā sasniedza vienu miljonu skatījumu un piesaistīja 677 partnerus, tostarp daudzas reģionālās bibliotēkas, kas aktīvi veido un publicē savas digitālās kolekcijas. Starp aktīvākajām iesaistītajām bibliotēkām, kuru kolekcijas ir publiski pieejamas, ir Bauskas Centrālā bibliotēka, Gulbenes novada bibliotēka, Kuldīgas Galvenā bibliotēka, Preiļu Galvenā bibliotēka un Talsu Galvenā bibliotēka.

Pārskata periodā 14 bibliotēkas sadarbībā ar LNB speciālistiem ir izveidojušas sava reģiona novadpētniecības kolekcijas digitālo objektu pārvaldības [EA1] sistēmā DOM. Astoņas no minētajām 14 bibliotēkām sadarbību ar LNB sava digitālā satura saglabāšanā un atrādīšanā uzsāka 2024. gadā: Limbaži, Valmiera, Aizkraukle, Bauska, Daugavpils, Preiļi, Ventspils, Jūrmala. Liela daļa bibliotēku veido bibliogrāfiskus sarakstus, kuriem nereti arī pievieno digitālos objektus, BIS ALISE, vairākas bibliotēkas veido novada kultūrvēstures datubāzes (piemēram, **Balvu reģiona kultūrvēstures datubāze**), ko ievieto savā tīmekļvietnē. Tiek digitalizēti unikāli un vērtīgi lokālās kultūrvides materiāli, īpaši fokusējoties uz fotogrāfijām un periodiskajiem izdevumiem. Nostiprinās satura kvalitātes un standartizācijas nozīme – vērojama mērķtiecīga satura atlase digitalizējamiem objektiem un tiek pievērsta uzmanība metadatu veidošanas precizitātei. Līdz ar to audzis pieprasījums pēc praktiskām zināšanām digitalizācijā, metadatu veidošanā un digitālo kolekciju pārvaldībā. Bibliotēkas organizē seminārus par digitalizāciju, piesaistot vietējos un citu kultūras mantojuma institūciju ekspertus un mērķtiecīgi stiprinot reģionālo kapacitāti, kā arī iegādājas tehnisko aprīkojumu. **Preiļu, Bauskas, Gulbenes un Kuldīgas bibliotēkas veidojas par spēcīgiem reģionāliem digitālās kompetences centriem.** Vairākas bibliotēkas (piemēram, Kuldīga) interesējas par iespējām digitalizācijā izmantot

mākslīgo intelektu. Digitalizācijas attīstība reģionos ir nevienmērīga. Process lielā mērā atkarīgs no iesaistīto speciālistu iniciatīvas, cilvēkresursiem, prasmēm, atvēlēta laika, bet kopumā publisko bibliotēku darbībā vērojama dinamiska izaugsme ar skaidru virzību uz integrāciju nacionālajā digitālajā infrastruktūrā un kapacitātes attīstību.

Popularizējot vietējās kultūrvides personības, vietas un notikumus, kā arī iesaistot vietējo kopienu izglītojošās un radošās aktivitātēs, pārskata periodā notikušas daudzveidīgas pasākumu cikla "Latviešu grāmatai 500" norises. Šī cikla piecu gadu programmā (2021–2025) izcelti nozīmīgākie procesi, kas reiz aizsāka latviešu rakstītā un iespīestā vārda izplatību. 2024. gadā tematiskā virziena "Bibliotēkas un lasīšana" ietvarā notika gan nacionāla, gan reģionāla līmeņa pasākumi. 2024. gadā cikla gaitā notika starptautisks seminārs "Latviešu raksti un raksti Baltijā 16.–19. gadsimtā: pētniecības aktualitātes un problēmas", kas bija veltīts agrāko gadsimtu rakstu pētniecībai no dažādiem aspektiem, Baltu vienības dienai veltīta starptautiska konference, starptautisks forums "Prāts Rīgā", kurā tika godināts vācu filozofs Imanuels Kants (1724–1804) viņa trīssimtās jubilejas gadā. Viens no gada nozīmīgākajiem notikumiem bija LNB izstāde "Teksts mūs neinteresē" (18.01.2024.–30.08.2025.) – stāsts par grāmatas dizaina, cilvēka un tehnoloģijas mijiedarbību, kā arī Latvijas bibliotekāru novadpētniecības konference "Bibliotēku un novadpētnieku sadarbība: lokālās kultūrvides resursu veidošanai un piederības izjūtas veicināšanai ikvienam" un ceļojošā izstāde "Paātrinājums: latviešu grāmatniecības īsais ceļš no aizbildniecības līdz patstāvīgai nozarei 19. gadsimtā". 2024. gada pirmajā pusē izstāde bija skatāma LNB, bet 2024. gada rudenī sākās tās ceļojums visā Latvijā. Organizējot aktivitātes reģionos, galvenā uzmanība tika pievērsta vietējā kultūras un vēstures mantojuma izpētei. Tika organizētas konferences (Ventspils Augstskolā norisinājās konference "Ventspils paralēle VIII. Grāmata – laikmeta un kultūras liecība.", Liepājas Centrālā zinātniskā bibliotēka organizēja 247. gadskārtas konferenci "LAIKS. CILVĒKI. BIBLIOTĒKA."), semināri, zinātniskie lasījumi un citi pasākumi.

Aktualizēta stāstniecība kā metode bibliotēku novadpētniecības darbā. Personiski stāsti emocionāli uzrunā klausītājus un palīdz atklāt nianšes, kas rakstītajos avotos neparādās, tādējādi atdzīvinot vēsturi un veicinot piederības sajūtu savai kopienai un valstij. Populāras ir atmiņu pēcpusdienas ar barikāžu dalībniekiem un deportētajiem. Daudzās bibliotēkās izveidoti pasākumu cikli: "Mazpilsētas stāstnīca", "Novadnieku stāsti", "Stāsti cauri gadsimtiem", "Appludināto māju stāsti" u.c. Salaspils bibliotēkā organizēts stāstniecībai veltīts novadpētniecības seminārs Pierīgas reģiona bibliotēkām.

Nozīmīgs novadpētniecības virziens ir saistīts ar valodu. Dialektu un vietvārdu pētīšana ir svarīga, jo tā palīdz saglabāt valodas un kultūras mantojumu, izzināt vēsturi, veidot piederības sajūtu un dokumentēt valodas daudzveidību. Tie atspoguļo cilvēku dzīvi, domāšanu un vidi dažādos Latvijas novados. Bibliotēkas strādā, lai apzinātu sava novada īpašo valodu. Ventspils bibliotēkā notiek pasākumu cikls "Dialektu dārgumi Ventspilī un apkaimē". Valmieras bibliotēkā notikusi Vietvārdu talka. Korģenes bibliotēkas (Limbažu novads) lasītāju klubiņa pasākumos dalībnieki cenšas runāt Vidzemes lībiskajā dialektā. Bijusī vēstures skolotāja kā bibliotēkas brīvprātīgā darba veicēja apkopojusi jūrkalnieku uzvārdus un vietvārdus, kuri tiks sistematizēti un ievietoti mājaslapā www.suiti.lv (Jūrkalnes bibliotēka). Mutvārdu vēstures ekspedīcija notikusi Augšdaugavas novadā, Balvos īstenots projekts "Pa 1960. gada zinātniskās ekspedīcijas pēdām Bērzpilī".

Arī skolu bibliotēkas aktīvi turpina veidot novadpētniecības krājumus. Bulduru tehnikuma bibliotēka saņēmusi vērtīgu dāvinājumu no skolas dibinātāja Pētera Dindoņa mantiniekiem – visu viņa plašo dārzkopības bibliotēku. Skolas bibliotekāre šo darbu raksturo kā īpaši atbildīgu un saka: *“Šis man būs darbs daudziem gadiem. Ceru, ka būs iespēja vērtīgākos izdevumus izstādīt īpašā, skaisti noformētā pastāvīgā ekspozīcijā bibliotēkā”*.

Daudzviet publisko bibliotēku pārvaldībā nonāk likvidēto skolu vēstures krājumi. Piemēram, Alūksnes novada Bejas, Mārkalnes un Pededzes bibliotēkas pārņēmušas vēsturiskos materiālus no likvidētajām novada pamatskolām. Daudzviet no jauniegūtajiem krājumiem tiek veidotas t.s. novadpētniecības istabas. Tā kā bibliotēkām nav formālas atbildības par novadpētniecības istabām, tām bieži vien trūkst resursu to uzturēšanai un attīstīšanai. Tas var ietekmēt materiālu saglabāšanu, ekspozīciju kvalitāti un pieejamību apmeklētājiem.

Skolu bibliotēku krājums – atbalsts izglītībai

Oficiālā bibliotēku statistika rāda, ka skolu bibliotēku skaits pārskata gadā salīdzinot ar iepriekšējo gadu samazinājies, bet informācijas vienību skaits skolu bibliotēku kopējā krājumā palielinājies par 0,73 %. Tas izskaidrojams ar krājuma uzskaites sakārtošanu un bibliotēku savstarpējo sadarbību krājuma apmaiņā – skolai likvidējoties vai pārejot citā statusā (vidusskola – pamatskola; pamatskola – sākumskola), bibliotēkas krājums izlases veidā tiek novirzīts uz citu mācību iestādes bibliotēku tā tālākai izmantošanai.

Skolu bibliotēku krājuma galvenais un prioritārais uzdevums ir nodrošināt mācību procesu ar nepieciešamo mācību literatūru, to apliecina arī skolu bibliotekāru anketas atbildes. Kārtību, kā tiek nodrošināti mācību līdzekļi izglītības iestādēs nosaka **Ministru kabineta noteikumi Nr. 155 “Kārtība, kādā valsts un pašvaldības finansē mācību līdzekļu iegādi izglītības iestādēm”**. **Finanšu ministrijas informācija** norāda, ka 2024. gadā mācību grāmatu iegādei uz vienu izglītojamo tērēts 28,3 eiro ar kopīgo finansējumu 9 428 970 eiro.

Finansējuma trūkuma dēļ krājums bieži netiek papildināts ar daiļliteratūru un nozares literatūru, retāk tiek abonētas arī datubāzes. Lai papildinātu skolu bibliotēku krājumu ar daiļliteratūras gāmatām, skolu bibliotēkas piedalās valsts lasītveicināšanas programmā “Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija”. Arī “Draudzīgais aicinājums” un citi grāmatu dāvinājumi ir vērtīgs papildinājums skolu bibliotēku krājumam. Skolu bibliotēku krājumi tiek papildināti, pateicoties absolventu, skolēnu vecāku, uzņēmēju dāvinājumiem. **Īpašu dāvinājumu no Ādažu militārajā bāzē dienējošiem Latvijas un ārvalstu karavīriem** 2024. gadā saņēmušas Ādažu novada skolas. Par saziēdoto summu 3000 eiro vērtībā iegādātās grāmatas un galda spēles nonākušas pie Ādažu novada skolēniem un skolotājiem. Tāpat krājuma papildināšanai skolu bibliotēkas izmanto reģionu galveno bibliotēku repozitāriju krājumus. Piemēram, Rīgas Centra humanitārās vidusskolas bibliotēka, Rīgas Rīnūžu vidusskolas bibliotēka, Rīgas Pārdaugavas pamatskolas bibliotēka savu krājumu papildina izmantojot Rīgas Centrālās bibliotēkas repozitārija pakalpojumu.

Lai gan ir daudzas skolu bibliotēkas, kurām pietiek līdzekļu un kuras lepojas ar savu bagātīgo krājumu, piemēram, Mārupes novada Babītes vidusskolas bibliotēka, Mārupes pamatskolas bibliotēka, Daugmales pamatskolas bibliotēka, Rīgas Tirdzniecības profesionālās vidusskolas bibliotēka u.c., vēl vairāk ir tādu skolu bibliotēku, kurām trūkst gan mācību grāmatu, gan periodisko izdevumu. Liepājas Valsts tehnikuma bibliotēka aktualizē mācību grāmatu trūkumu attiecīgo profesiju studentiem, jaunās grāmatas netiek izdotas vai tās tiek izdotas maz. Savukārt Jelgavas pamatskola Valdeka – attīstības centrs, Suntažu pamatskolas bibliotēka atzīmē, ka trūkst mācību grāmatu, kas pielāgojamas speciālo izglītības iestāžu audzēkņiem, tāpēc pedagogi un bibliotekārs tos izstrādā paši.

Kā lielākās problēmas un kavējošie faktori skolu bibliotēku krājuma veidošanā tiek minēts finanšu trūkums, profesionāla bibliotekāra neesamība skolas bibliotēkā, mazās darbinieku slodzes, laika trūkums darbam ar bibliotēkas krājumu un nenodotas grāmatas.

Pakalpojumi

Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. III stratēģiskais mērķis ir “nodrošināt kultūras, izglītības un pētniecības resursu un pakalpojumu pieejamību”, kur 6. rīcības virziens ir “Kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu attīstība”. Tā viens no uzdevumiem ir 6.1. – **“nodrošināt iekļaujošu un pieejamu bibliotēku vidi gan fiziski, gan digitāli”** un 6.2. – **“turpināt attīstīt esošos un piedāvāt jaunus informācijas pakalpojumus”**. Savukārt 8. rīcības virziens ir “Bibliotēkas kā kopienas stiprinātājas un ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanas”. Tā uzdevumu vidū ir 8.1. – **“veidot bibliotēku krājumu, pilnveidot pielāgotās literatūras resursu daudzveidību, attīstīt pakalpojumus un aktivitātes, lai veicinātu sabiedrības izaugsmi un interešu daudzpusību”**. Būtisks ir arī 9. rīcības virziens – “Bibliotēkas iekļaujošas, demokrātiskas un saliedētas sabiedrības veidošana, kā uzdevumu vidū ir 9.2. – **“sekmēt sabiedrības informācijpratību, medijpratību, digitālo pratību un valsts valodas prasmes, lai stiprinātu sabiedrības noturību”**, 9.3. – **“veicināt izpratni par kopējām Eiropas vērtībām, sekmēt kultūru daudzveidību, pilsoniskumu un demokrātiju sabiedrībā”**, 9.4. – **“sniegt atbalstu informācijas pieejamībā un informācijpratībā sociāli mazaizsargātām sabiedrības grupām”**.

LNB pakalpojumi rosina izmantot bibliotēkas saturu

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. II stratēģiskais virziens ir “Pakalpojumi”. Tā mērķis skan tā: **“Mēs sniegsim pakalpojumus, kas rosina izmantot bibliotēkas saturu, lai ikviens Latvijas iedzīvotājs pilnveidotu savas zināšanas un prasmes visa mūža garumā”**.

2024. gadā LNB turpināja mērķtiecīgi pilnveidot savus pakalpojumus, pastiprināti pievēršot uzmanību pakalpojumu lietotājdraudzīgumam, skaidrai struktūrai un piekļuvei, kā arī to nozīmei zināšanu un prasmju attīstīšanā sabiedrībā.

2024. gadā LNB klātienē apmeklēja vairāk nekā 351 000 cilvēku, padarot to par vienu no visbiežāk apmeklētajām kultūras un zināšanu iestādēm Latvijā. Bibliotēkas apmeklētāji nav tikai lasītāji – tie ir studenti, pētnieki, skolēni, pasākumu un izstāžu apmeklētāji, ģimenes ar bērniem un interesenti no visas Latvijas un ārvalstīm.

LNB nodrošina pakalpojumus, kas pielāgoti dažādām sabiedrības grupām, veicinot iekļaujošu un vienlīdzīgu piekļuvi informācijai. Prioritāri uzmanība pievērsta cilvēkiem ar redzes traucējumiem – papildināts alternatīvo formātu resursu piedāvājums, sniegtas konsultācijas un pieejami specializēti pakalpojumi. Senioriem un personām ar kustību traucējumiem piedāvāta individuāla piekļuve lasītavām, atbalsts informācijas meklēšanā un dažādas nodarbības. Bērniem un jauniešiem tika nodrošināta droša un izglītojoša vide ar spēlēm, izstāžu gida pakalpojumiem un radošām darbnīcām. Bibliotēkas vide un saturs tika pielāgoti, lai ikviens – neatkarīgi no vecuma, funkcionālajiem traucējumiem vai digitālajām prasmēm – varētu justies gaidīts un iesaistīts.

Digitālā bibliotēka būtiski paplašina sabiedrības piekļuvi kultūras mantojumam. 2024. gadā tās skatījumu skaits pārsniedza vienu miljonu, apliecinot stabilu lietotāju interesi un vajadzību pēc attālinātas piekļuves digitalizētam saturam. Šis rezultāts iezīmē Digitālās bibliotēkas kā stratēģiski nozīmīga valsts pakalpojuma lomu zināšanu pieejamības nodrošināšanā visā Latvijā un ārpus tās, vienlaikus veicinot digitālo pratību, pētniecības attīstību un kultūras mantojuma atkārtotu izmantošanu dažādās sabiedrības grupās.

LNB 2024. gadā pārņēma un nostiprināja valsts mēroga tiešsaistes datubāzu abonēšanas pakalpojumu, kļūstot par galveno koordinējošo institūciju datu resursu nodrošināšanā akadēmiskajām un publiskajām bibliotēkām. Gada laikā noslēgti 16 licenču līgumi ar izdevējiem un 125 apakšlicenču līgumi ar institūcijām, abonējot gan vietējos, gan starptautiski atzītus e-resursus.

Akadēmisko bibliotēku pakalpojumi – atbalsts pētniekiem, informācijpratība un atvērtā zinātne

Akadēmiskās bibliotēkas ir neatņemama augstākās izglītības un zinātnes ekosistēmas sastāvdaļa, nodrošinot informācijas pieejamību, pētniecības atbalstu un mācību procesa kvalitāti. Izglītības un zinātnes politikas dokumentu ietvarā bibliotēku funkcijas arvien vairāk tiek paplašinātas, uzsverot to nozīmi digitālajā transformācijā, informācijpratībā un atvērtās zinātnes īstenošanā. Augstskolu bibliotēkas turpina mērķtiecīgi strādāt, gan piedāvājot plašu tradicionālo pakalpojumu klāstu (tradicionālo drukāto materiālu izsniegšanu, piekļuvi akadēmiskām datubāzēm un e-resursiem, tematisko informācijas meklēšanu, uzziņu sniegšanu un konsultācijas), gan attīstot un pilnveidojot pakalpojumus. 2024. gadā pastiprināta uzmanība tika pievērsta pakalpojumiem, kas saistīti ar atbalstu pētniekiem, informācijpratību un atvērtu zinātnei.

Akadēmiskās bibliotēkas cieši sadarbojas ar universitāšu akadēmisko personālu un struktūrvienībām, nodrošinot atbalstu pētniecības procesa dažādos posmos un pakalpojumu

piedāvājumā, piemēram, bibliometriskās analīzes, publikāciju pārvaldības rīkus, datu pārvaldības atbalstu u.c. RSU bibliotēkā saskaņā ar lietotāju pieprasījumu uzsākta bibliotēkas speciālistu iesaiste dažādu pārskatu veidošanā. Papildus sistemātisko pārskatu sagatavošanai, atbalsts tiek nodrošināts arī literatūras pārskatu, darbības jomas pārskatu un citu akadēmisku pārskatu izstrādē. Lai optimizētu šo darbu, RSU bibliotēka uzsākusi izmantot rīku *Rayyan*, kas būtiski atvieglo publikāciju atlases un pārskatīšanas procesu. Šis rīks ļauj pētniekiem vienlaikus sadarboties, strādāt ar lielām atsauču kopām un efektīvāk veikt publikāciju izvērtēšanu. Papildus tam bibliotēka uzsākusi jaunu digitālu pētniecības atbalsta rīku izpēti.

Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes (LBTU) bibliotēka sniedz ieguldījumu universitātes pētnieciskā darba nodrošināšanā, piedaloties vairākos atbalsta virzienos. Viens no nozīmīgākajiem virzieniem ir datu vākšana un apkopošana par universitātes akadēmiskā personāla un pētnieku publikācijām. Šim mērķim bibliotēka uztur un administrē LBTU mācībspēku un pētnieku publikāciju datubāzi, kas kalpo kā centrālais resurss publikāciju informācijas uzkrāšanai. No šīs datubāzes autori iegūst informāciju arī LBTU informācijas sistēmas sadaļai "Pētniecība". Svarīga loma šajā procesā ir datu kvalitātes pārbaudei. 2024. gadā sagatavoti divi bibliogrāfiskie rādītāji: "Lauksaimniecības augstākajai izglītībai – 160" un "Pārtikas tehnoloģijas fakultātei – 75", sniedzot pārskatāmu ieskatu universitātes izdevējdarbības un zinātniskās aktivitātes vēsturē.

Nozīmīgs augstskolu bibliotēku darbības virziens ir informācijpratības mācības, kas palīdz studentiem un pētniekiem attīstīt prasmes informācijas meklēšanā, kritiskā izvērtēšanā un akadēmiskā rakstīšanā. Tiek piedāvātas arī konsultācijas par atsaucēm, akadēmisko godīgumu, plaģiāta novēršanu un pētniecības datu pārvaldību. LKA Latvijas Kultūras koledžas bibliotēka piedāvā konsultācijas studentiem par akadēmiskā godīguma principiem studiju darbu sagatavošanā. Baltijas Starptautiskās Akadēmijas zinātniskā bibliotēka piedāvā saviem lasītājiem individuālu mācību kursu.

LU bibliotēka turpināja aktīvi veicināt lietotāju informācijpratību, īstenojot dažādas izglītojošas aktivitātes. Bibliotēkas speciālisti nodrošināja vairāk nekā 150 tematiskas nodarbības studentiem, kas bija vērstas uz efektīvu bibliotēkas informācijas resursu izmantošanu studiju un pētnieciskajā darbā. Papildus grupu nodarbībām tika sniegtas arī individuālas konsultācijas, kurās lietotāji saņēma atbalstu pētnieciskās darbības veikšanā – sākot no piemērota temata izvēles un literatūras meklēšanas līdz avotu izvērtēšanai un atsauču korektai noformēšanai. Lai nodrošinātu mācību materiālu pieejamību jebkurā laikā, turpinājās arī tiešsaistes izglītojošo materiālu izstrāde, tostarp e-kursu un informatīvo ceļvežu izveide un pilnveide. Šie materiāli veicina pašvadītu mācīšanos un atbalsta studentus informācijas apguvē neatkarīgi no viņu atrašanās vietas vai studiju grafika.

RTU Zinātniskā bibliotēka pārskata periodā ir īstenojusi virkni aktivitāšu, kas vērstas uz informācijpratības veicināšanu, profesionālās sadarbības stiprināšanu un atbalstu studiju un pētniecības procesam. Tika organizētas praktiskās nodarbības RTU Liepājas akadēmijas bibliotēkas darbiniekiem, sniedzot apmācību darbā ar bibliotēkas informācijas sistēmu BIS ALEPH. Bibliotēka iesaistījās arī augstākās izglītības studiju procesa atbalstā, nodrošinot akadēmisko praksi sešām Latvijas Universitātes studentēm studiju kursā "Informācijas

resursu pārvaldība". Tāpat tika organizēts seminārs RTU bibliotēkas kolektīvam un citiem interesentiem par datu kuratora pienākumiem un pētniecības datu pārvaldību. Nodrošinātas ekskursijas, prezentācijas un praktiskas nodarbības informācijas meklēšanā.

RTU Liepājas akadēmijas bibliotēka akcentē, ka palielināties individuālo konsultāciju apjoms, īpaši jautājumos, kas saistīti ar datubāzu lietošanu, informācijas meklēšanas stratēģijām un digitālo prasmju attīstību. Pieaugošais pieprasījums atspoguļo studējošo un pētnieku vajadzību pēc personalizēta atbalsta un informācijpratības pilnveides.

Valsts policijas koledžas bibliotēka turpina attīstīt informācijpratību un studiju atbalsta iespējas, īpašu uzmanību pievēršot atvērtās piekļuves (*Open Access*) resursiem tiesību zinātņu jomā. Lai nodrošinātu ilgtermiņa atbalstu studējošajiem un mācībspēkiem, bibliotēka ir izstrādājusi informatīvos materiālus un lietošanas pamācības, kas publicēti Valsts policijas koledžas tīmekļvietnē. Papildus tam, ņemot vērā nepieciešamību prasmīgi organizēt informāciju akadēmiskajos darbos, bibliotēka ir izveidojusi īpašu metodisko materiālu: "Literatūras saraksta veidošanas pamata principi", kurā sniegtas praktiskas norādes literatūras sarakstu noformēšanai atbilstoši akadēmiskajiem standartiem. Šīs aktivitātes sekmē studējošo spēju patstāvīgi meklēt un izmantot uzticamus informācijas avotus, kā arī veicina studiju un pētniecības darba kvalitāti Valsts policijas koledžā.

Daugavpils Universitātes bibliotēka 2024. gadā ieviesa jaunu lietotāju atbalsta risinājumu – informatīvu e-vēstuli jaunajiem lietotājiem. Šī automātiskā vēstule satur lietotāja piekļuves datus, saites uz bibliotēkas resursiem un datubāzēm, instrukcijas dokumentu rezervēšanai un informāciju par attālinātu pakalpojumu izmantošanu. Risinājums tapis, reaģējot uz pieaugošo attālinātās reģistrācijas pieprasījumu un būtiski uzlabo lietotāju pieredzi, ļaujot ātri un ērti sākt izmantot bibliotēkas pakalpojumus no jebkuras vietas. Lietotāji jauno pieeju novērtē kā ērtu, saprotamu un laiku taupošu.

Vidzemes Augstskolas un RTU Olaines Tehnoloģiju koledžas bibliotēkas pārskata periodā īstenojušas plašu izglītojošo pasākumu klāstu, stiprinot studentu, pētnieku un jauniešu prasmes darbā ar informāciju. Vidzemes Augstskolas bibliotēka organizējusi seminārus par metrikām, atvērtās zinātnes rīkiem un publicēšanos atvērtās piekļuves kanālos. Notikuši arī ievadkursi pirmkursniekiem un specializēti semināri dažādu studiju virzienu studentiem, uzsverot elektronisko resursu efektīvu izmantošanu. Tas veicinājis gan informācijpratību, gan pētniecības kompetences. Savukārt RTU Olaines Tehnoloģiju koledžas bibliotēka organizējusi sešas medijpratības nodarbības 15–19 gadus veciem jauniešiem, izmantojot drossinternets.lv materiālus, lai stiprinātu kritisko domāšanu.

Svarīgs virziens ir atvērtās zinātnes attīstība, ko atbalsta vairāku augstskolu repozitoriji, un pieeja starptautiskajām publikāciju datubāzēm. Šāda attīstība norit saskaņā ar ES un Latvijas izvirzītajiem principiem par brīvu piekļuvi zinātniskajai informācijai un datiem. Vairākas akadēmiskās bibliotēkas pievērta uzmanību e-resursu repozitorija izveides konceptuāliem jautājumiem, piemēram 2024. gada nogalē LKA Latvijas Kultūras koledžas bibliotēka iesaistījās LKA e-resursu repozitorija izveides darba grupā, kas paredz e-resursu repozitorija platformas izvēli, nepieciešamā tehniskā atbalsta izziņāšanu, ievieojamo resursu apzināšanu, repozitorija noteikumu un vadlīniju izstrādi.

Rīgas Tehniskajā universitātē ES Atveseļošanas fonda projekta "Atbalsts atvērtās zinātnes ieviešanai praksē, kā arī izveidoti risinājumi zinātnes datu koplietošanai un dalībai ES atvērtajā zinātnes mākonī" ietvaros izveidota datu kuratoru vienība, kurā darbojas arī pārstāvis no RTU Zinātniskās bibliotēkas. Datu kuratoru galvenie uzdevumi ir saistīti ar atvērtās zinātnes principu ieviešanu. RTU bibliotēka, pārstāvot šo vienību, veido sinerģiju ar bibliotēkas pakalpojumiem un resursiem, sniedzot šādu atbalstu: individuālas konsultācijas pētniecības datu pārvaldības jautājumos, tai skaitā par datu pārvaldības plāna izstrādi ar ARGOS rīka palīdzību (klātienē vai attālināti); sākot ar nākamo akadēmisko gadu, informācijpratības semināros RTU studentiem paredzēts iekļaut tematiku par atvērtu zinātni un RTU noteikumiem šajā jomā. Bibliotēka šajā darbā sadarbojas ar RTU Doktorantūras skolu un Zinātniskās darbības koordinācijas un informācijas nodaļu, stiprinot institucionālu pieeju atvērtās zinātnes atbalstam un īstenošanai RTU. Pašlaik tiek arī izstrādāti papildu priekšlikumi, kā bibliotēka varētu vēl vairāk paplašināt savu atbalstu datu pārvaldības jomā.

Augstskolu bibliotēkās daudz tiek strādāts pie tā, lai uzlabotu lietotāju apkalpošanu un nodrošināt ērtāku piekļuvi informācijas resursiem. Atbildot uz lietotāju ierosinājumiem un pielāgojoties mūsdienu tehnoloģiskajām iespējām, 2024. gadā Valsts policijas koledžas bibliotēkā izveidota digitālā lietotāju karte. Tās aizstāj tradicionālās papīra kartes un nodrošina ātru, ērtu un videi draudzīgu piekļuvi bibliotēkas pakalpojumiem. Ērtākai un ātrākai saziņai ar lietotājiem bibliotēka sākusī izmantot tiešsaistes saziņas platformu *WhatsApp*. Papildus tam, bibliotēkā iegādāti eID viedkaršu lasītāji, kas ļauj autentificēties, izmantojot elektronisko identitāti. Tas veicina drošu un mūsdienīgu lietotāju piekļuvi digitālajiem resursiem un bibliotēkas pakalpojumiem. Šie uzlabojumi atspoguļo bibliotēkas ieinteresētību uz klausīt lietotāju vajadzības, kā arī nodrošināt inovatīvus un efektīvus risinājumus akadēmiskā atbalsta nodrošināšanā Valsts policijas koledžā.

Kopumā Latvijā augstskolu bibliotēku stratēģiski virzās uz to, lai tās kļūtu par aktīviem partneriem izglītības, pētniecības un inovāciju procesos, vienlaikus atbalstot digitālo prātību, akadēmisko godīgumu un zinātnes atvērtību.

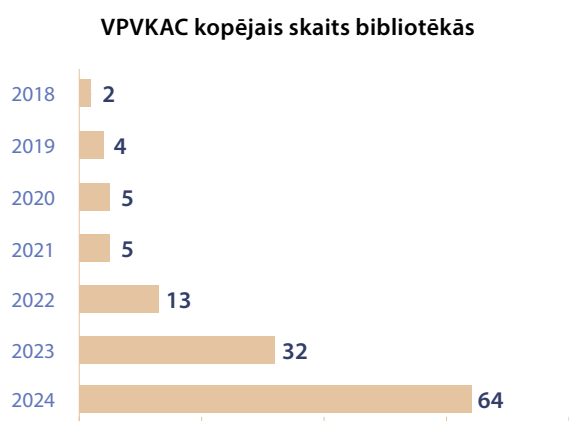
Publisko bibliotēku pakalpojumi

"Tagad vēl jo vairāk bibliotēku darbinieki saprot, cik atšķirīgi ir cilvēki un viņu paradumi, tas savukārt rada auglīgu vidi radošumam. Svarīgi ir saglabāt pakalpojumu piedāvājumu kvalitāti, piedāvājumu konkrētām auditorijām, tai pašā laikā ieinteresējot arī citus iedzīvotājus," savā 2024. gada pārskatā raksta Limbažu Galvenā bibliotēka.

Pārskata gadā publiskās bibliotēkas turpinājušas attīstīt esošos pakalpojumus, pilnveidojot tos un pamatojot izmaiņas ar rādītājiem, kā arī izstrādājušas jaunus pakalpojumus savām kopienām.

Reģionālās politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam uzsver bibliotēku lomu pakalpojumu pieejamības veicināšanā. Turpinās tendence, ka Valsts un pašvaldību vienotie klientu apkalpošanas centri (VPVKAC) tiek izveidoti Latvijas publiskajās bibliotēkās. Kopš 2018. gada,

kad Latvijas bibliotēkās darbu sāka pirmie VPVKAC, to skaits ir būtiski audzis — vien 2024. gadā izveidoti 32 jauni centri, un kopējais skaits sasniedzis 64, kas aptver aptuveni 9 % no visām publiskajām bibliotēkām. VPVKAC funkciju veikšana veicina bibliotēkas infrastruktūras uzlabošanu, darbinieku mācības, kā arī paaugstina bibliotēkas prestižu un nozīmi vietējā kopienā. VPVKAC nodrošina arī pakalpojumu “Attālinātais ierēdnis” – tā ir iespēja iedzīvotājiem tiešsaistē saņemt profesionālu informāciju no valsts iestāžu speciālistiem: Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras, Valsts ieņēmumu dienesta, Valsts zemes dienesta. Tomēr ne visur bibliotekāri skatās pozitīvi uz šīm pārmaiņām. Bibliotēku vidū pastāv arī bažas, ka “... ieviešot VPVKAC, tiek pārkāpta robeža, kad bibliotēka pārstāj pastāvēt kā kultūras, zināšanu un kopienas saliedēšanas templis un kļūst par norēķinu centru” (Saldus novada bibliotēka).

“VPVKAC izveide bibliotēkās stiprina un palielina bibliotēku lomu vietējā kopienā, nodrošinot gan bibliotekāro, gan valsts un pašvaldības pakalpojumu pieejamību vienuviet tuvāk dzīvesvietai. Bibliotēku darbs pārskata periodā ir pierādījis, ka bibliotēku darbinieki veiksmīgi veic viņiem uzticētos darba pienākumus gan bibliotēkā, gan VPVKAC”. – Alūksnes novada bibliotēka

2024. gadā publiskās bibliotēkas savu pakalpojumu attīstībā turpināja aktīvi integrēt tehnoloģijas un ieviest dažādus digitālos risinājumus. Piemēram, Madonas novada bibliotēkā iedzīvotājiem tiek piedāvāti Digitēkas rīki – virtuālās realitātes brilles, skārienjūtīgs ekrāns ar Kinect funkcionalitāti un pašu izstrādātas spēles par novadu. Bibliotēkā pieejams arī 3D printeris. Savukārt Ropažu novadā ieviests Latvijā pirmais risinājums, kas ļauj bibliotēku pakalpojumus saņemt, izmantojot digitālo iedzīvotāja karti. Šis pakalpojums tapis sadarbībā ar *Mobilly* un *ZZ Dats*, un tam veikta BIS ALISE integrācija ar kvadrātkoda nolasīšanu – iepriekšējie risinājumi balstījās uz svītrkodu. Šī inovācija ļauj bibliotēku pakalpojumus piedāvāt vienotā novada pakalpojumu grozā.

Bibliotēkas turpinājušas pāreju uz modernizēto tiešsaistes katalogu AlisePAC, ko lasītāji arvien vairāk izmanto kā ērtu un pārskatāmu informācijas meklēšanas rīku. Bibliotekāri veido tematiskas kolekcijas (“Bilžu un skaņu grāmatas”, “Latviešu autoru darbi”, u.c.), bet lasītāji var izveidot savus vēlmju sarakstus un vērtēt izlasīto.

Ogres Centrālajā bibliotēkā ieviesta attālinātā drukas sistēma *Princh*, kas ļauj lietotājiem veikt maksājumu un izdruku bez bibliotekāra palīdzības. Visā Latvijā 45 publiskās bibliotēkas piedāvā bibliomāta pakalpojumus, kas būtiski paplašina piekļuvi pakalpojumiem.

Pārskata gadā bibliotēkas senioru auditorijai pievērsušas īpašu uzmanību, piedāvājot gan mācības, lai apgūtu tehnoloģijas, gan citus šai mērķauditorijai domātus pakalpojumus. Tas saistīts ar sabiedrības novecošanos, un šo auditoriju raksturo ne tikai vientuļie pensio-

nāri, bet arī jauna “sudraba paaudze”, kura sevi piesaka kā izglītotu un sabiedriski aktīvu auditoriju, kas vēlas līdzdarboties. Limbažu novadā uzsākta “Senioru skola” – mūžizglītības programma, kas pielāgota pensijas vecuma iedzīvotājiem, lai veicinātu socializēšanos un līdzdalību vietējā sabiedrībā. Iniciatīvu organizēja Limbažu novada Galvenā bibliotēka sadarbībā ar Izglītības pārvaldi. Murmastienes bibliotēkā tiek piedāvātas tiešsaistes mācības “Finanšu pratība un medijpratība” un “Drošībā digitālajā vidē”. Bibliotekāri norāda, ka seniori arvien biežāk vēršas pēc palīdzības tehnoloģiju lietošanā, meklējot praktisku atbalstu IT un e-pakalpojumu izmantošanā.

Vēl viens 2024. gada publisko bibliotēku darba virziens ir bijis saistīts ar pieejamības un iekļaušanas uzlabošanu. LNERB strādāja pie pielāgoto resursu izdošanas un to izmantošanas nodrošinājuma visā Latvijas teritorijā. Palielinātā drukā un vieglajā valodā izdoto eksemplāru skaits palielinājās par 100 eksemplāriem jeb 10 nosaukumiem, salīdzinot ar 2023. gadu. Ja izdošana, galvenokārt, bija LNERB atbildība, tad pielāgotās literatūras piedāvāšana lasītājiem ir visu Latvijas publisko bibliotēku uzdevums. Kā problēmu pielāgotās literatūras lasītāju apkalpošanā publiskās bibliotēkas norādījušas darbu divās atšķirīgās bibliotēku informācijas sistēmās un, līdz ar to, pielāgoto resursu izsniegšanas uzskaiti.

Daudzas bibliotēkas pielāgoja savas tīmekļvietnes lietotājiem ar redzes traucējumiem – piemēram, Jelgavas bibliotēkas vietnē pieejams pielāgotais režīms ar kontrastainu krāsu shēmu, Latgales Centrālās bibliotēkas vietnei izveidots adaptīvais dizains, kas nozīmē, ka tā ir lietojama dažāda izmēra ekrānos, pieejams alternatīvais teksts attēliem, tiek nodrošināts pietiekams kontrasts starp tekstu un fona krāsu, navigācija ar tastatūru utt. Šādi pielāgojumi atvieglo bibliotēku tīmekļvietņu lietošanu cilvēkiem ar redzes, dzirdes vai kustību traucējumiem.

Subates pilsētas bibliotēkā, Augšdaugavas novada Višķu pagasta bibliotēkā un Jelgavas novada Zaļenieku pagasta Zaļenieku bibliotēkā uzsākts darbs pie sensoro lasītavu izveides. Šādas lasītavas ir vairāk pielāgotas sociāli mazaizsargātu cilvēku grupu vajadzībām un palīdz mazināt ilgstoša stresa, trauksmes un depresijas negatīvās sekas, vienlaikus attīstot lasītprieku un nodrošinot saturīgu brīvā laika pavadīšanu.

Ogres un Dienvidkurzemes novadā lasītāju apkalpošanai reģionos tiek izmantoti bibliobusi. Pārskata gadā Dienvidkurzemes novadā iegādāts “jauns” lietots bibliobuss. Jaunais bibliobuss ir aprīkots ar speciāliem grāmatu plauktiem, bibliobusā ir ap 3 tūkstošiem krājuma vienību. Pārskata gadā tika pagarināti bibliobusa maršruti, lasītāji tiek apkalpoti 6 maršrutos, 11 pagastos (2023. gadā – 10 pagastos) bibliobusam pietādot 47 pieturvietās. Kopējais maršruta garums ir aptuveni 494 km. 2024. gadā bibliobusā bija 276 reģistrēti lasītāji, salīdzinot ar 2023. gadu lasītāju skaits palielinājies par 51 %. Grāmatu izsniegums bibliobusā palielinājies par 36%. Bibliobusa apmeklējumu skaits pieaudzis par 61 %.

Joprojām bibliotēkās ir aktuāli pakalpojumi ārpus bibliotēku telpām. Noteiktām lasītāju kategorijām (cietumi, sociālās aprūpes iestādes, slimnīcas) bibliotēkas nodrošina institucionālo apkalpošanu, kā arī savu aktualitāti nezaudē mājapkalpošana. Kā piemērs minama Saldus novada pašvaldība, kura bibliotēkās atbalsta šo bibliotēkas darbības jomu divos dažādos

veidos: 1. slēdzot patapinājuma līgumus ar struktūrvienību vadītājiem un sedzot degvielas un amortizācijas izdevumus; 2. nododot reģiona galvenās bibliotēkas valdījumā automašīnu ar pietiekamiem līdzekļiem degvielai un uzturēšanas izdevumiem. Pakalpojumi ārpus bibliotēku telpām tiek organizēti arī tāpēc, lai sasniegtu kopienas iedzīvotājus, kas nav bibliotēkas apmeklētāji. Aktivitātes notiek āra lasītavās, pie bibliotēkām, tiek veidoti grāmatu apmaiņas punkti pilsētvidē vai brīvā dabā, bibliotekāri aktīvi piedalās pilsētu, pagalmu, kopienu, ģimeņu svētkos u.c.

Lai uzlabotu pakalpojumu kvalitāti, bibliotēkas veikušas aptaujas par iedzīvotāju lasīšanas paradumiem, bibliotēkas darba laikiem, preses izdevumiem un vēlamajiem pasākumiem. Ogres Centrālā bibliotēka pēc 2023. gada aptaujas, 2024. gadā izstrādāja bibliotēkas karti ar kvadrātkodiem un bibliotēkas virtuālo tūri, kas īpaši palīdz orientēties introvertiem un cilvēkiem ar komunikācijas traucējumiem. Savukārt citas publiskās bibliotēkas, reaģējot uz aptauju rezultātiem, pagarinājušas savu darba laiku, strādājot agrāk no rīta un vēlāk vakaros. Aptaujas palīdz arī kā reklāmas rīks. Piemēram, Tukuma bibliotēka norāda, ka daudzi iedzīvotāji iepazinušies ar bibliotēkas pakalpojumiem tieši pateicoties veiktajai aptaujai.

Publiskajās bibliotēkās par stabilu pakalpojumu nostiprinās galda spēļu piedāvājums – bibliotēkās notiek spēļu vakari (Jūrmalas Centrālā bibliotēka u.c.), tiek veidotas spēļu kolekcijas (Naujenes bibliotēka, spēļu bibliotēka Ogres Centrālajā bibliotēkā), pieejamas stratēģiskās spēles pieaugušajiem (Valmieras bibliotēka). Cēsu bibliotēkā spēles iespējams ņemt uz mājām. Īpaši jāizceļ *“Dungeons & Dragons”* vakari Jūrmalas bibliotēkā, kas pulcē jauniešus un attīsta sadarbības, valodas un radošās prasmes.

Skolu bibliotēku pakalpojumi

Skolu bibliotēku vidē visplašākais un daudzveidīgākais pakalpojumu klāsts visbiežāk sastopams pilsētu skolās, kurās ir pieejami tādi pakalpojumi kā grāmatu izsniegšana uz mājām, starpbibliotēku abonements (SBA), mācību grāmatas, periodikas izdevumi, datori un internets, lietotāju mācības, uzziņas, konsultācijas, bibliotekārās stundas, atbalsts zinātniski pētniecisko darbu (ZPD) izstrādē, lasīšanas veicināšanas pasākumi u.c.

Galvenais skolas bibliotēkas pakalpojums ir izglītības procesa nodrošināšana ar informācijas resursiem (*vairāk par skolas bibliotēkas informācijas resursiem sadaļā “Krājums”*). Tā kā ne visām skolu bibliotēkām ir pietiekams nodrošinājums ar mācību grāmatām, bibliotēkās izmanto SBA apmaiņai ar mācību grāmatām. Statistikas dati rāda, ka 2024. gadā no citām Latvijas bibliotēkām saņemtas vidēji 6 vienības, bet uz citām Latvijas bibliotēkām nosūtītās vidēji 5 vienības.

SBA	2021	2022	2023	2024
No citām Latvijas bibliotēkām saņemtās vienības	2280	2879	2802	3111
Uz citām Latvijas bibliotēkām nosūtītās vienības	2458	2260	2329	2565

Jaunu tehnoloģiju ienākšana skolu bibliotēkās sniedz iespējas lasītājiem gan izmantot stacionāros un portatīvos datorus, gan veikt kvalitatīvas izdrukas un izmantot kopēšanas pakalpojumus. Dažās skolu bibliotēkās (Rēzeknes 2. vidusskolas bibliotēka, Rīgas Valsts 3. ģimnāzijas bibliotēka) skolniekiem tiek izsniegti portatīvie datori. 2024. gads vairākās skolu bibliotēkās iezīmējas kā sākums lasītāju apkalpošanai BIS ALISE (Rīgas 72. vidusskolas bibliotēka, Dagdas vidusskolas bibliotēka, Saldus vidusskolas bibliotēka, Rēzeknes Valsts poļu ģimnāzijas bibliotēka u.c.). Liepājas Valsts tehnikuma bibliotēka piedāvā jaunu bibliotēkas pakalpojumu: dokumentu iesiešanu spirālē, šis pakalpojums noder prakses atskaišu un kvalifikācijas darbu noformēšanas nodrošināšanai. Valmieras Viestura vidusskolas bibliotēka sākusi dokumentu laminēšanas pakalpojumu.

Neatņemams skolu bibliotēku pakalpojums ir bibliotēkārās stundas skolēniem, īpaši aktīvi tās tiek rīkotas mācību gada sākumā. Bibliotekāro stundu ietvaros tiek īstenotas dažādas izglītojošas aktivitātes, piemēram, kultūras kanona aktualizācija – nodarbībās tiek iepazītas kultūras kanona vēribas, risināti uzdevumi par kultūras kanonu. Tāpat bibliotēkas piedāvā atbalstu skolēniem zinātniski pētniecisko darbu sagatavošanā – bibliotēkās notiek ZPD rakstīšanas process, bibliotekāri iesaka un palīdz meklēt attiecīgu literatūru (Rīgas Valsts klasiskā ģimnāzijas bibliotēka, Rīgas Rīnūžu vidusskolas bibliotēka, Kārsavas vidusskolas bibliotēka u.c.).

Atbalsta aktivitātes lasītprasmes veicināšanai

Lasīšanas kultūras uzturēšana pieaugušo auditorijai

2024. gadā uzsāktā sabiedrības iesaiste kustībā “Restarts lasīšanai”, nav vērsta tikai uz bērnu un jauniešu auditoriju, lasītveicināšanas aspekts uzsverams arī pieaugušo auditorijai. Pārskata gadā iezīmējas aktivitātes, kas parāda lasīšanas kultūras uzturēšanu un attīstību arī pieaugušo auditorijai.

Lasītveicināšanai bibliotēkās tiek organizētas arī dažādas citas aktivitātes, piemēram, spēles, akcijas, pasākumi. Citātu spēle “Literatūras iedvesmotas sarunas par sabiedrībā un mums pašiem aktuālo” (Kuldīgas Galvenā bibliotēka), lasīšanas veicināšanas projekts “Burtu spēles” (Cesvaines bibliotēka), “Literatūras viktorīnā (Ludza novada bibliotēka), zibakcija “Atvēli laiku grāmatai” (Gulbenes novada bibliotēka), sēriju cikls “Nozaru literatūra bibliotēkas lasītājiem!” (Kazdangas pagasta bibliotēka) – tie ir tikai daži no piemēriem. Kā atsevišķs ļoti populārs pasākumu veids minamas rakstnieku vizītes bibliotēkās, tās pārsvarā ir VKKF finansētas un dažādu projekta ietvaros īstenotas. Ar saviem lasītājiem reģionos tikās Zane Daudziņa, Dace Vīgante, Jana Egle, Jana Veinberga, Džena Andersone, Baiba Zīle, Kristīne Ilziņa, Rute Kārklīņa, Inguna Dimante, Guntis Tālers, Aija Mikele, Mērija Elizabete Kalniņa, Inga Žolude, Marts Pujāts, Zane Eniņa, Vita Štelmahere, Dace Rukšāne-Ščipinska u.c. grāmatu autori.

Latvijas Bibliotekāru biedrība sadarbībā ar LNB īstenoja projektu **“Grāmata rosina sarunu par aktuālo”** ar mērķi literārās klātienēs sarunās izgaismot literāro darbu nozīmi sabiedrībai svarīgu notikumu apzināšanā, viedokļu veidošanā un aktuālu jautājumu izklāstā, tādējādi nostiprinot iedzīvotāju lasīšanas paradumus.

Latvijas publiskajās bibliotēkās īpašs uzsvars tika likts uz latviešu valodas un lasītprieka stiprināšanu. Jelgavas Pilsētas bibliotēka ar devīzi “Lasīsim latviešu valodā!” akcentēja lasīšanas nozīmi valsts piederības, lepnuma un atbildības veicināšanā. Latviešu oriģinālliteratūras izsniegums Jelgavas bibliotēkā turpina pieaugt, un bibliotēkas darbinieki šo tendenci uzskata par sava darba rezultātu.

Pārskata gadā novērota grāmatu klubu atdzimšana – turpinās esošo klubu darbība un veidojas jauni, pielāgoti dažādām mērķauditorijām. Tikšanās tiek īstenotas gan klātienē, gan tiešsaistes formātos, izmantojot arī dažādus saziņas rīkus, piemēram, *WhatsApp*. Izceļamas tādas iniciatīvas kā lasītveicināšanas kustība “Kopiena lasa” (Olaines bibliotēka), bērnu grāmatu klubs pieaugušajiem “LasītDrosme” (Ogres Centrālā bibliotēka) un “Apgūt latviešu valodu, lasot” (Latgales Centrālās bibliotēkas filiāle Pārdaugavas bibliotēka). Kuldīgas bibliotēkā darbojas arī tiešsaistes literāro diskusiju klubs “PLAUKTs”, kura dalībnieki aktīvi diskutē gan *Zoom*, gan *Facebook* platformās.

Grāmatu izstādes un tematiskās kolekcijas atklāj krājumu un veicina tā izsniegumu. Bibliotēkārū radošums izpaužas kolekcijās par noteiktām tēmām (“Grāmatas dvīnes”, “Skumjas kā iedvesma” u.c.). Arī LNERB attīstījusi tematiskās digitālās kolekcijas sistēmā BALSS, paplašinot pieejamību pielāgotai literatūrai dažādām lasītāju grupām.

Atsevišķs literatūras žanrs ir dzeja, kuras popularizēšana bibliotēkās notiek visdažādākajos formātos. Īpaši dzeja tiek cildināta Dzejas dienās: dzejas vilcieniņā Alūksnes ielās tika skandēta dzeja Marta Pujāta izpildījumā (Alūksnes novada bibliotēka), savukārt Daugavpilī kursēja dzejas tramvajs. Lielupes krastos notika dzejas lasījumi “Dzeja Lielupes krastos” un velobrauciens pa pilsētu jeb Dzejritenis (Jelgavas Pilsētas bibliotēka). Dzejas lasījumus kā mazizrādes, piemēram, “Satikt Čaku”, kas ir literatūras un muzikāli teatrālu elementu apkopojums, organizēja Jelgavas Pilsētas bibliotēka.

“Bibliotēkā uzstādītais tematiskais plaukts “Liepājnieki lasa” ir iespēja visas šīs grāmatas redzēt vienuviet un tādējādi izvēlēties savu lasāmvielu. Plaukts ir bibliotēkas apmeklētāju ļoti iecienīts un šī grāmatu izlase tiek aktīvi izmantota.” – Liepāja

LNERB nodrošina lietotājiem ar redzes traucējumiem priekšā lasīšanas pakalpojumu – 2024. gadā notikuši 166 lasījumi, kopā 151 stundas apjomā. Lasījumi notiek gan individuāli, gan grupās, bieži tos papildina diskusijas par dzirdēto. Lasāmo izvēlas lasītāji vai iesaka bibliotekāri. Papildus LNERB organizē tiešsaistes pasākumu ciklu “Kafijas pauze”, kurā lasītāji satiekas ar autoriem, kuru darbi pieejami pielāgotā formātā. Šie pasākumi piesaista plašu auditoriju gan klātienē, gan attālināti, tostarp arī mediju pārstāvjus.

Lasītveicināšanas aktivitātes bērnu un jauniešu auditorijai

Pārskata periodā īpaša uzmanība darbā ar bērniem un jauniešiem tikusi vērsta uz ievērojamu rakstnieku jubilejām, kā arī svarīgi bijuši pasākumi, kas saistīti ar Dzejas dienām un dažādu lasīšanas veicināšanas programmu aktivitātēm. Pārskata gadā grāmatas izmantotas kā rīks, kas palīdz bērniem un jauniešiem iepazīt apkārtējo pasauli. Bieži vien pēc grāmatas izlasīšanas bērni vēlas aprunāties ar tās autoru, ko bibliotēkas arī realizējušas, organizējot tikšanās ar rakstniekiem, tulkotājiem, dzejniekiem un citām radošām personībām.

Kā katru gadu, arī 2024. gadā plašu atsaucību guva lasīšanas veicināšanas programma "Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija". Šī programma ir nozīmīgs rīks, kas palīdz iepazīstināt bērnus ar kvalitatīvu, vecumposmam atbilstošu literatūru, kā arī bieži vien kalpo kā pirmais kontakts ar bibliotēku un lasīšanu. Bibliotēkas šo lasīšanas veicināšanas programmu papildināja ar dažādām radošām aktivitātēm, piemēram, konkursiem un spēlēm. Bet LNERB veicināja aktīvāku skolēnu iesaisti, reproducējot desmit žūrijas grāmatas pielāgotā formātā (Braila rakstā, palielinātā drukā un audioformātā).

Svarīgi ir sākt strādāt pie lasītprīekša un lasītprasmes attīstības jau agrīnā vecumā. Daudzas bibliotēkas piedalās programmās "Grāmatu starts" un "Pūcišu skolas", piedāvājot mazākajiem lasītājiem pirmo pieredzi bibliotēkā kopā ar vecākiem. Ogres Centrālajā bibliotēkā šīs nodarbības īpaši pielāgotas arī ukraiņu bērniem, kuri 2024. gadā jau aktīvi piedalījās latviešu valodā notiekošās grupās.

Lasītprasmes veicināšanas nolūkos bibliotēkas izmanto savus resursus radoši, piedāvājot ar nodarbību un citu aktivitāšu palīdzību bērniem un jauniešiem tieši iesaistīties lasīšanā un radošajās izpausmēs. Ogres novada bibliotēkā lasīšanas veicināšanai tiek piesaistīta kopiena. Bērnu grāmatu klubs pieaugušajiem – "LasītDROSME", kura mērķis ir iepazīstināt vecākus un vecvecākus ar bērnu grāmatu klāstu un dažādiem literatūras žanriem, lai pieaugušie brīvi orientētos aktuālajā un kļūtu par lasītprīekša vēstnešiem saviem bērniem. Savukārt Ekziperī Starptautiskās vidusskolas bibliotēkā skolēni un skolotāji reizi divos mēnešos diskutē par grāmatām, kas saistītas ar globālu domāšanu. Arī Siguldas novada bibliotēkā tika uzsākts nodarbību cikls "Videi draudzīgs dzīvesveids: lasi, izzini, darbojies!", kur bērni, lasot grāmatas, diskutēja par vidi, atkritumiem un ilgtspēju. Tāpat bibliotēka 2024. gadā uzsāka radošo aktivitāšu ciklu "Radi, tulko, atdzejo", kas stiprina jauniešu literāro pašizpaušmi un iesaista jauniešus bibliotēkas aktivitātēs.

Daudzi pasākumi bija saistīti ar nozīmīgu autoru jubilejām – bibliotēkas godināja Margaritu Stārasti – 110, Vili Plūdoni – 150 un Viku – 85, organizējot lasījumu, radošās darbnīcas un multfilmu skatīšanās pasākumus. Literatūras interpretācija notika arī netradicionālā vidē – piemēram, bērnu bibliotēkā "Vecleipājas rūķis" bērni lasīja Katerinas Mihaļicinas grāmatu "Kas aug parkā" un grāmatas sižetu izspēlēja parkā, izpētot parka kokus un atklājot dabas noslēpumus. Notika arī uz sajūtām balstītas aktivitātes: pasākumos par Tomaša Malkovska grāmatu "Kamils, kurš skatās ar rokām" bērni, aizsienot acis, iepazīna pasauli ar taustes un dzirdes palīdzību, tā attīstot empātiju un izpratni par vājredzīgo ikdienu.

Lasītprīekšs tika veicināts arī caur Dzejas dienu pasākumiem visā Latvijā. Dzeju bērni ne vien lasīja, bet arī rakstīja un interpretēja – zīmējot dzejoļus un piedaloties literārajās pastaigās. Īpaši iepriecināti bija Ošupes pagasta bibliotēkas apmeklētāji un bibliotekāri, kad saņēma Māras Cielēnas atbildi uz rakstniecei nosūtītajiem video sveicieniem. Šādi pasākumi iesaista gan bērnus, gan pieaugušos kopīgā pieredzē un ir ļoti nozīmīgi.

2024. gadā tika organizētas citas ne mazāk nozīmīgas vietējo kopienu iniciatīvas. Piemēram, Jelgavas Pilsētas bibliotēka izveidoja tematisko katalogu bērniem un jauniešiem "**Atrodi pats**", kurā apkopotu darbi par tādām tēmām kā mobings, sēras, zaudējums un īpašo bērnu pieredzes. Šie temati palīdz bērniem vieglāk izprast sarežģītus jautājumus, piemēram, nāvi, un veicina

viņu emocionālo attīstību un empātiju. Savukārt Usmas bibliotēka īstenoja brīvdabas iniciatīvu "Brīvdabas grāmatu skapis "Zem zvaigznēm par zvaigznēm"", uzstādot grāmatu skapi, kas pieejams vasaras sezonā. Savukārt Bauskas Valsts ģimnāzijas bibliotēka saviem lasītājiem piedāvāja aktivitāti "Fotoorientēšanās bibliotēkā", kur bērniem pēc norādēm un fotogrāfijām bija jāatrod konkrētas grāmatas.

Būtisks atbalsts lasīšanai tiek sniegts sadarbojoties vairākām organizācijām. Spilgts piemērs tam ir 2024. gadā noorganizēts pirmais Latvijas skolu un bērnu bibliotekāru lasītpatikas forums Siguldā. Forumu organizēja LNB ciešā sadarbībā ar Siguldas novada pašvaldību un LBB, un tā mērķis bija iedvesmot Latvijas bibliotekāro sabiedrību rosināt bērnu un jauniešu patiesu interesi par lasīšanas prieku. Lasītpatikas forumā piedalījās 191 dalībnieks, un tajā tika apskatītas tādas tēmas kā bibliotēku vieta lasīšanas kultūrā pasākumu cikla "Latviešu grāmatai 500" kontekstā, lasītpatikas veicināšanas aktivitātes, akcentējot bērnu un jauniešu iesaisti literārajos procesos, sabiedrības iesaiste kustībā "Restarts lasīšanai" u.c. Dalībnieki iesaistījās radošajās darbnīcās un iepazīna Siguldas bibliotēku vidi, apliecinot lasīšanas nozīmi bērnu un jauniešu izaugsmē.

Medijpratība

"Laikmetā, kuru raksturo informācijas pārpilnība un digitālo mediju klātbūtnes neizbēgama ietekme, mūsdienu bibliotekāriem jāklūst par labiem informācijpratības mentoriem, kuri bibliotēkas apmeklētājiem spēj piedāvāt daudzveidīgus resursus, lai palīdzētu orientēties mūžam mainīgajā mediju pasaulē," savā 2024. gada pārskatā raksta Balvu Centrālā bibliotēka.

Pārskata periodā darbs ar medijpratības jautājumiem bibliotēkās kā Latvijā, tā starptautiski turpinājās mākslīgā intelekta (MI) un digitālo prasmju zīmē. Kā 2024. gada Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļas laikā oktobra beigās uzsvēra IFLA, bibliotēku loma kā uzticamiem informācijas centriem ir kļuvusi kritiski svarīga. Tā ir jāstiprina, lai saglabātu dažādu kopienu iespēju būt informētām un noturīgām pret dezinformācijas draudiem un riskiem, ko rada mākslīgā intelekta popularitātes pieaugums. Īpaši tas attiecināms uz tām sabiedrības grupām, kurām ikdienā nav brīvas pieejas internetam vai nepieciešamās digitālās prasmes interneta un informācijas tehnoloģiju lietošanā. MI izmantojuma pieaugumu un digitālo tehnoloģiju nevienmērīgo pieejamību IFLA izcēlusi arī 2024. gada tendenču ziņojumā.

Bibliotēku loma saistībā ar medijpratības veicināšanu būtiski izskanējusi arī Eiropas līmenī 2024. gada novembrī ES Izglītības, jaunatnes, kultūras un sporta ministru padomes rīkotā diskusijā "The role of libraries in media literacy development". Latviju šajā diskusijā pārstāvēja Kultūras ministre Agnese Lāce, izceļot Latvijas bibliotēku darbu, kā arī pieminot LNB organizēto neformālo kompetenču pilnveides programmu "Medijpratības meistari" kā veiksmīgu bibliotēku darba piemēru.

Būtisks medijpratības jomai 2024. gads bijis Latvijas mērogā. Oktobra izskaņā ikvienam bija iespēja iepazīties ar Nacionālās elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomes (NEPLP) pētījuma par Latvijas iedzīvotāju medijpratību rezultātiem. Šis ir jaunākais pētījums, kurā Latvijas

sabiedrības medijpratība skatīta visaptveroši. Tas atklāj sabiedrības mediju lietojuma kopainu un nepieciešamos soļus medijpratības uzlabošanai, kurā aktīvi iesaistīties var arī bibliotēkas. Tiešā veidā bibliotēkas pētījumā iekļautas vien atsevišķos jautājumos respondentiem, kā potenciālas informācijas ieguves vietas, taču kopumā pētījums iezīmējis virzienus, kādos bibliotēkas var izvērst savu darbu lasītāju medijpratības veicināšanā. Piemēram, pētījuma respondenti izteikuši vēlmi uzlabot savas prasmes informācijas meklēšanā un analīzē, kā arī iegūt zināšanas par drošību internetā, lai izvairītos no krāpniekiem un nepatiesas informācijas. Bibliotēkas tiešā veidā jau sniedz un var turpināt sniegt šīs prasmes plašākai sabiedrībai.

Pārskata periodā medijpratības un digitālās prasmes, kā arī aktīvu iesaisti demokrātiskajos procesos turpināja popularizēt LNB BAC, gada garumā piedāvājot dažādus ar medijpratību saistītus pasākumus. Sarīkoti vairāki tīmekļsemināri: “Mākslīgais intelekts un medijpratība: iespējas un izaicinājumi”, “Medijpratība skolās – kā mācīt un mācīties?”, “Mediji un bibliotēkas informācijas mijiedarbībā”, “Eiropas Parlamenta vēlēšanas: vai katra balss ir no svara”. Minētie semināri ir tikuši ierakstīti un to ieraksti brīvpieejā atrodami tiešsaistē.

Paralēli iepriekšminētajām aktivitātēm LNB turpināja bibliotekāru neformālās kompetenču pilnveides programmas “Medijpratības meistari” gaitu. Programmas mērķis tās otrajā gadā saglabājās nemainīgs: sagatavot medijpratības meistarus – mentorus, kuri apgūtās zināšanas spētu nodot gan citiem kolēģiem, gan sabiedrībai, – kā arī veicināt meistarību savstarpējo tīklošanos, pieredzes un domu apmaiņu. Programmas otrā gada sākumā 2023. gada oktobrī uzņēmi 25 dalībnieki, izvēloties bibliotekārus no dažādiem reģioniem un bibliotēku veidiem (publiskās, skolu, akadēmiskās). 2024. gada oktobrī sākās programmas trešais gads. Būtiski piebilst, ka Medijpratības meistarību programma tika popularizēta arī ārpus semināru cikla, tostarp LNB BAC sociālo tīklu rubrikā “Ko dara bibliotekārs?” un programmas absolventiem uzstājoties kā lektoriem LNB norisēs.

Visbeidzot ar valsts budžeta finansējumu LNB medijpratības aktivitātēm īstenota arī noderīga materiāla adaptācija latviešu valodā, tulkojot *UNESCO* materiālu **“Vadlinijas digitālo platformu pārvaldībai: Vārda brīvības un informācijas piekļuves nodrošināšana, izmantojot daudzpusu pieeju”**.

Kopskaitā LNB ar valsts budžeta finansējumu medijpratības aktivitātēm īstenotie pasākumi pulcējuši 1111 dalībniekus un apmeklētājus – 222 pedagogus un 889 bibliotekārus, kā arī citus interesentus.

Latvijas reģionu bibliotēkas 2024. gadā medijpratības darbā fokusējušās uz konkrētām auditorijām un prasmēm, kas norāda uz medijpratību veicinošu pasākumu nostiprināšanos bibliotēku speciālistu ikdienas darbā. Īpašs uzsvars uz medijpratību joprojām tiek likts ikgadējās tematiskajās dienās un nedēļās (Drošāka interneta dienā, Digitālo prasmju nedēļā, Finanšu pratības nedēļā, Pasaules medijpratības un informācijpratības nedēļā). Piemēram, Preiļu Galvenā bibliotēka piedāvāja interaktīvas viktorīnas *Facebook* platformā, savukārt Rīgas Centrālās bibliotēkas filiāles sadarbībā ar pašvaldības policiju vadīja lekcijas skolēniem par drošību digitālajā vidē. Valmieras bibliotēka organizēja nodarbību pirmsskolēniem “Vīrusi. Vai datori un telefoni slimo?”, bet Krāslavas novads realizēja mēneša ciklu “Zināšanu kopceļš”, stiprinot digitālās un

medijpratības prasmes. Šie ir vien daži piemēri un kopumā Latvijas publiskās bibliotēkas medijpratības jomā 2024. gadā īpaši izcēlušās ar radošu pieeju un nostiprinātu izpratni par darbu ar dažādām auditorijām.

Senioru auditorijas kontekstā gada griezumā bibliotēku darba uzsvars likts uz digitālo iekļaušanu. Īpaši daudz nodarbībās runāts par drošību internetā, viltus ziņu atpazīšanu, e-pakalpojumu izmantošanu (Latvija.lv, EDS, internetbanka, e-paraksts) un kritiskās domāšanas attīstīšanu. Piemēram, Dobeles novada Auces bibliotēkā notika regulāras nodarbības “Pirmie soļi datora lietošanā”, savukārt Alsviķu bibliotēkā rīkotas grupu apmācības “Drošība internetā senioriem” ar diskusijām un izglītojošiem video. Ludzas, Krāslavas un Limbažu novados tika organizētas medijpratības darbnīcas, kur seniori mācījās atpazīt krāpniecības metodes un kritiski izvērtēt informāciju, bet Jēkabpils novadā notika lekcija “Eiroparlamenta vēlēšanu ģenerālmēģinājums un medijpratība”, kas sekmēja gan digitālo, gan pilsonisko izglītošanu.

Plaši organizētas nodarbības arī pirmsskolas un skolas vecuma bērniem par drošību digitālajā vidē, spēļu un video izmantošanu kā mācību instrumentus, tostarp ar iniciatīvas “Tet skoliņa” palīdzību, ar kuru sadarbība uzsākta 2023. gadā.

Pieaug interese par MI ietekmi uz informācijas kvalitāti. Tiek rīkoti semināri par to, kā atpazīt MI radītu saturu, izprast algoritmu darbību un izvērtēt informācijas autentiskumu. Piemēram, Jelgavas Pilsētas bibliotēkas Reģionālās bibliotekārās mācību nodaļas darbinieki aizvadīja vairākas nodarbības par mākslīgo intelektu, tā iespējām un rīkiem gan Jelgavas pilsētas un novada bibliotekāriem, gan bibliotēku apmeklētājiem. Savukārt, Madonas novada bibliotēkā noorganizēta tikšanās ar medijpratības ekspertu Klintu Ločmeli. Gan tematiskajās dienās un nedēļās, gan individuālos bibliotēku pasākumos bieži tiek minēta saistošu un pazīstamu lektoru piesaiste. Tomēr jāuzsver, ka šis jautājums saistīts arī ar finansējumu un iespējām izmaksāt vismaz simbolisku atlīdzību lektoriem.

Latvijas publisko bibliotēku gada pārskatos norādītās problēmas medijpratības darbam bibliotēkās ir zema atsevišķu iedzīvotāju grupu interese par digitālajiem resursiem, senioru zemās digitālās prasmes, kuras bibliotēkām var būt izaicinoši pilnveidot, lasītāju vēlme pēc individuālām konsultācijām semināru vietā, kā arī nepietiekama iespēja popularizēt un reklamēt bibliotēkas medijpratības norises tieši tām auditorijām, kurām tās būtu visnoderīgākās.

Arvien aktīvāk bibliotēkas īsteno individuālus projektus un iniciatīvas, aktīvi darbojas Medijpratības meistarprogrammas tīkls, kā arī bibliotēku speciālisti paši meklē iespējas pilnveidot savas prasmes, piemēram, iesaistoties pašvaldību organizētos kompetenču pilnveides projektos vai kļūstot par Latvijas Drošāka interneta centra vēstnešiem. Bibliotēkas 2024. gadā bibliotēkas turpinājušas attīstīties par nozīmīgiem medijpratības centriem, īpaši mazpilsētās un lauku reģionos. Darbs ir mērķēts, daudzpusīgs un pielāgots sabiedrības vajadzībām. Vislielākie izaicinājumi paliek saistīti ar digitālo plaisu dažāda vecuma auditoriju vidū, kā arī pašu bibliotekāru prasmju pilnveidi.

Datu centra incidents 2024. gada vasarā

2024. gada 1. jūlijā LNB datu centrā tika konstatēti darbības traucējumi, kas ietekmēja bibliotēkas un datu centra klientu informācijas sistēmu darbību. Saskaņā ar neatkarīga auditora ziņojumu, incidenta pamatā bija nepietiekams resursu apjoms vairākās datu centra tehniskajās komponentēs, ko nebija iespējams palielināt ierobežotā finansējuma dēļ.

Auditā vienlaikus pozitīvi novērtēta LNB personāla rīcība incidenta novēršanas laikā.

Tomēr incidenta rezultātā tika bojāti kultūras resora informācijas tehnoloģiju sistēmās uzkrātie dati un uz incidenta brīdi ietekmēta pašu sistēmu darbība, tostarp integrēto BIS ALEPH, ar kuru strādā valsts nozīmes un augstskolu bibliotēkas, un BIS ALISE, ar kuru strādā Latvijas pašvaldību publiskās bibliotēkas. Pēc incidenta LNB vērsās pie Kultūras informācijas sistēmu centra (KISC) ar informācijas pieprasījumu par zudušajiem datiem un visus pieteikumus apstrādāja, un dati tika atjaunoti.

KISC kā kultūras resora IT sistēmu pārvaldnieks secināja, ka incidenta novēršanas gaitā tika ietekmētas IT sistēmas kultūras resorā, tostarp bibliotēku informācijas sistēmas. Veicot sistēmu atjaunošanu un padziļinātu datu pārbaudi, sistēmu darbināšanas laikā tika konstatēti bojājumi, kas neļāva tās pilnvērtīgi izmantot, taču sadarbībā ar LNB datu centra personālu kļūdas tika novērstas iespējami īsā laikā, ņemot vērā incidenta mērogu.

2024. gada 8. jūlijā tika atjaunota ALEPH. Savukārt bibliotēku informācijas sistēmas ALISE pilnvērtīgu darbību visos Latvijas reģionos izdevās atjaunot 21. jūlijā, atjaunošanas darbus veicot pakāpeniski, lai maksimāli izvairītos no iespējamajām kļūdām sistēmu atjaunošanas gaitā. Atjaunošanas darbu laikā nestrādāja elektroniskā sistēma, kas reģistrē grāmatas. Bibliotēku darbības nepārtrauktības nodrošināšanai grāmatas tika pieņemtas un izsniegtas, izmantojot rakstisku uzskaites fiksāciju (gan ar roku, gan izmantojot *MS Excel* un *Word* failus). Šajā laikā bija ietekmēta lietotāju reģistrācija un informācijas aktualizēšana, kā arī darba uzskaites precizitāte un statistika. Lietotājiem vairākās bibliotēkās tika izsniegtas tikai tās grāmatas, kas atrodas plauktos, tādējādi domājot par to, lai, atgriežoties ierastajās sliedēs, nebūtu problēmu ar grāmatu rindām.

Pēc sistēmas atjaunošanas bibliotēkās notika fiksēto datu manuāla ievade sistēmā, kas radīja papildus darba slodzi un iespējamu kļūdu risku. *“Avārijas dēļ radušās dažādās uzskaites problēmas būs jārisina ilgtermiņā, veicot inventarizācijas. Tomēr vismulsinošākā šī notikuma daļa ir tā, kas skar bibliotēkas lasītājus – darbiniekiem ir un būs vajadzīga laba deva pacietības, diplomātijas un intuīcijas, lai bez konfliktiem izklūtu no situācijas, kad grāmata pēc sistēmas datiem nav nodota, bet tomēr atrodas plauktā,”* lasāms Saldus publisko bibliotēku pārskatā.

Līdzās ieteikumiem labākai starpinstitutionu komunikācijai, bibliotēkas iesaka arī domāt par krīzes vadības protokolu bibliotēkām IT avāriju gadījumā, datu rezerves kopiju veikšanu un ārējo uzskaiti kā rutīnas pasākumu un nepieciešamību pārskatīt sistēmas drošības, stabilitātes un lietotspējas risinājumus, lai novērstu līdzīgu incidentu atkārtošanos.

Kultūrvieta

“Bibliotēku fiziskās telpas renesanse ir jauna un būtiska attīstības tendence, tāpēc fiziskai pieejamībai ir jāpievērš īpaša nozīme,” rakstīts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijā 2023.–2027. Tās III stratēģiskā mērķa “nodrošināt kultūras, izglītības un pētniecības resursu un pakalpojumu pieejamību” 6. rīcības virziens ir “Kvalitatīvu un mūsdienīgu pakalpojumu attīstība”. Tā viens no uzdevumiem ir 6.1. – **“nodrošināt iekļaujošu un pieejamu bibliotēku vidi gan fiziski, gan digitāli.”**

LNB kā kultūrvieta nācījas izaugsmei un starptautiskai klātbūtnei

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. III stratēģiskais virziens ir “Kultūrvieta”. Tā mērķis skan tā: **“LNB ir nostiprinājusies kā kultūrvieta nācījas demokrātiskai izaugsmei, drošībai un starptautiskai atpazīstamībai.”**

“Bibliotēku tiešais mērķis būtu nodrošināt, ka tās pilnībā izmanto savu potenciālu kā kopienu zināšanu ieguves un radīšanas telpas un tādējādi sniedz iespēju pilnveidoties.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

“Latviešu grāmatai 500” cikla norises LNB un reģionos

“Latviešu grāmatai 500” 2024. gadā spilgti apliecināja bibliotēkas kā daudzveidīgas, sabiedrību iesaistošas un uz kultūras dialogu vērstas kultūrvietas. Lielu rezonansi guva izstāde “Teksts mūs neinteresē” un to pavadošie pasākumi, ko apmeklēja vairāk nekā 20 000 interesentu, kā arī reģionos īstenotais literāro darbnīcu cikls “Grāmata rosina sarunu par aktuālo”. Šīs norises papildināja starptautiskā konference par grāmatniecības vēsturi 2024. gada 25. līdz 27. novembrī “Grāmatniecība Agrīnajos Jaunajos laikos: pārrobežu kustība starp Beniluksa valstīm un Baltijas jūras reģionu”, kas pulcēja pētniekus un ekspertus no vairākām valstīm. Vienlaikus tika īstenoti arī izglītojoši un simboliski pasākumi reģionālajās bibliotēkās un diasporā – piemēram, pasākumi ar literātu godināšanu, radošām aktivitātēm bērniem un sabiedriskām lasīšanām.

LNB vadošajai tēmai – ciklam “Latviešu grāmatai 500” – īpašu atpazīstamību piešķīra sadarbība ar Latvijas Radio 1: ēterā izskanēja raidījumu cikls “Grāmatai pa pēdām”, kas klausītājiem visā Latvijā sniedza padziļinātu ieskatu grāmatniecības vēsturē, personībās un procesos. Nozīmīgu lomu komunikācijā ar sabiedrību ieņēma arī digitālais portāls gramatai500.lv, kas kalpoja kā centrālā platforma, apkopojot informāciju par notikumiem, izstādēm, pētījumiem un izglītojošiem materiāliem, tādējādi stiprinot sabiedrības izpratni par grāmatniecības mantojumu un tā nozīmi mūsdienās.

LNB “Gaismas pils” ēkai 10 gadu jubileja

2024. gadā apritēja desmit gadi kopš LNB pārcelšanās uz “Gaismas pili” – vienu no Latvijas redzamākajiem simboliem. Ēka, kas apvieno arhitektūru, ideju un nākotnes redzējumu, kļuvusi par tautas pašapziņas, zināšanu un ilgtspējas zīmi. Gunāra Birkerta projektētā ēka ir valsts nozīmes arhitektūras piemineklis un viens no ievērojamākajiem 21. gadsimta kultūras objektiem Ziemeļeiropā.

Jubileju iezīmēja sabiedrības līdzdalība svētku pasākumos, tostarp simboliskās “Grāmatu ķēdes” atkārtošana. LNB šodien ir iekļaujošs un uz attīstību vērsts centrs, kas veicina izglītību, kultūras pieejamību un digitālo pratību, kļūstot par neatņemamu daļu no Latvijas un Eiropas kultūrtelpas.

LNB jauna kopstrādes telpa jauniešiem

“Interreg” projekta “Zināšanu centri pilsētvidē” ietvaros LNB īstenoja visaptverošas “Jauniešu telpas” pārvērtības, padarot to par mūsdienīgu, elastīgu un daudzfunkcionālu vidi, kas veicina jauniešu iesaisti izglītības, kultūras un digitālās pratības procesos, savukārt sadarbībā ar Jauno arhitektu klubu ATELPA izveidotais dizains nodrošina telpas piemērotību gan individuālam, gan sadarbībā balstītam darbam. Veiktie uzlabojumi ietvēra jauna dizaina mēbeļu iegādi, lietotājdraudzīga zonējuma izveidi individuālai un grupu darbībai, kā arī tehnoloģisko aprīkojumu izglītojošu un radošu aktivitāšu nodrošināšanai. Papildus infrastruktūrai jauniešu telpā attīstīts arī satura piedāvājums, tai skaitā regulāras nodarbības, tikšanās ar autoriem un tematiskie pasākumi, kas veicina lasīšanas kultūru un bibliotēkas uztveri kā nozīmīgu vietu ikdienas dzīvē.

LNB Atbalsta biedrība veicina bibliotēku kā kultūrvietu attīstību

LNB Atbalsta biedrība 2024. gadā būtiski stiprinājusi bibliotēku kā nozīmīgu kultūrvietu lomu. Arhitekta un kultūrpolitikas eksperta Jāņa Dripes grāmata “Kultūrtelpa: 21. gadsimta kultūras būves Latvijā”, izdota ar Biedrības atbalstu, ir bagātīgi ilustrēts un apliecinošs vēstījums par 83 arhitektoniski veiksmīgām un nozīmīgām kultūras būvēm un 9 projektiem visos Latvijas novados. Grāmatā iekļautas arī 10 izcilas bibliotēku ēkas, kuras ilustrē bibliotēku spēju kļūt par atvērtām, daudzfunkcionālām telpām ar nozīmīgu ietekmi vietējās kopienās. **Intervijā Latvijas Bibliotēku portālam** Dripe uzsver, ka šis izdevums ir pozitīvs apliecinājums Latvijas spējai radīt nozīmīgas kultūras būves, kas stiprina nacionālo identitāti un sabiedrības pašapziņu.

Papildus tam Biedrība turpināja projektu “Iedvesmas bibliotēka”, kurš kopš 2021. gada sniedzis nozīmīgu ieguldījumu Latvijas bibliotēku vides attīstībā. 2024. gadā projektā īstenoti daudzi uz sabiedrības iesaisti un dažādu auditoriju vajadzībām vērsti risinājumi. Piemēram, Smiltenes novada Blomes bibliotēkā tika iekārtota jauna bērnu lasītava, kas kļuvusi par īpašu vietu mazākajiem apmeklētājiem. Jūrmalas Centrālās bibliotēkas Bērnu un jauniešu nodaļā tapusi radoša figūra – “Burtu Pūķītis”, kas vienlaikus ir gan grāmatu plaukts, gan rotaļu un mācību objekts. Vēl viena spilgta projekta īstenošanas vieta ir Ropažu bibliotēka, kur izveidota āra skatuve ar mobilo akustisko sistēmu un soliņiem. Savukārt Tukuma novada Smārdes pagasta bibliotēkā pārskata gadā izveidota rotaļu telpa bērniem ar nosaukumu “Mežs”. Telpa iekārtota ar dabas motīviem – finiera kokiem, zāles paklāju un vigvamu –, radot vidi, kur bērni jūtas droši un radoši. Bibliotēkas vadītāja Gunta Frišfelde Latvijas Bibliotēku portālam stāsta, ka šī telpa papildinājusi bibliotēkas iespējas sadarboties ar bērnudārziem un uzrunāt jauno auditoriju: *“Ir svarīgi ieinteresēt bērnus lasīt grāmatas un apmeklēt bibliotēku. Tādēļ interjeru veidojām kā mežu.”* Šie risinājumi veicina lasītprasmi, radošumu un emocionālo saikni ar bibliotēku, vienlaikus apliecinot bibliotēku spēju pielāgoties sabiedrības vajadzībām un kļūt par nozīmīgu spēlētāju mūsdienu kultūras ainavā. Vairāk par “Iedvesmas bibliotēkas” īstenotajiem projektiem lasiet **Latvijas Bibliotēku portāla rakstā**.

Akadēmisko un skolu bibliotēku telpu attīstība un uzlabojumi

Pārskata gadā akadēmiskās bibliotēkas Latvijā turpināja nostiprināt savu lomu kā daudzfunkcionālas kultūrvietas, kurās tiek apvienota informācijas pieejamība, izglītība un kultūras dzīve. Tās kļuvušas par nozīmīgu vidi, kur satiekas studējošie, pētnieki un plašāka sabiedrība, lai piedzīvotu izstādes, sarunas un mūsdienīgu tehnoloģiju piedāvājumu.

LBTU bibliotēka piedalījās Muzeju nakts pasākumos Jelgavas pili, kur Lasītavas telpā tika atklāta izstāde “Zīļu vainagi” un rīkota tikšanās ar tās autori. Kopējais izstādes un Lasītavas apmeklētāju skaits Muzeju nakts ietvaros bija aptuveni 1500 cilvēku, apliecinot sabiedrības interesi par bibliotēkas kultūrizglītojošo piedāvājumu un iesaisti starpdisciplināru norišu veidošanā. Decembrī LBTU bibliotēka atzīmēja savu 85 gadu jubileju ar konferenci “Akadēmiskās bibliotēkas vakar, šodien, rīt”.

RTU aģentūras “RTU Olaines Tehnoloģiju koledžas” bibliotēkā veikti nozīmīgi telpu un aprīkojuma uzlabojumi – veikts remonts, iegādāts jauns inventārs, kā arī nodrošināta portatīvo datoru un planšetdatoru pieejamība studējošajiem. Veiktie uzlabojumi būtiski pilnveido bibliotēkas iespējas atbalstīt izglītības procesu un stiprina tās lomu kā mūsdienīgu, dinamisku mācību un informācijas centru.

Šie piemēri apliecina, ka akadēmiskās bibliotēkas ne tikai nodrošina piekļuvi zināšanām, bet arī aktīvi veido vidi, kas veicina kultūras pieredzi, sadarbību un sabiedrības iesaisti.

2024. gadā vairākas skolu bibliotēkas Latvijā piedzīvoja pozitīvas pārmaiņas, iegūstot jaunas vai atjaunotas telpas, kas uzlabo bibliotēkas vidi, pieejamību un funkcionalitāti. Jaunas telpas ar modernu aprīkojumu un mēbelēm ieguvušas, piemēram, Rīgas Jaunciema pamatskolas un **Jūrmalas Aspazijas pamatskolas** bibliotēkas, savukārt Mākslu izglītības kompetences centrs – Nacionālās Mākslu vidusskolas Jaņa Rozentāla Mākslas skolas bibliotēka šobrīd atrodas aktīvā iekārtošanas posmā.

Labiekārtošanas darbi veikti arī vairākās citās skolās – piemēram, Valmieras Valsts ģimnāzijā, Franču licejā, Lielvārdes un Jelgavas skolās, kur telpas papildinātas ar mīkstiņiem paklājiem, atpūtas stūrīšiem, tematiskām uzlīmēm, interaktīvajām tāfelēm un zonējumu lasīšanai un mācībām. Atsevišķās skolās bibliotēkas pārceltas uz jaunām telpām, kā, piemēram, Medumos un Zasā, savukārt citviet telpu labiekārtošana vēl tikai plānota.

Lai gan ne visur telpu iespējas ir ideālas, kopumā šie uzlabojumi apliecina, ka skolu bibliotēkas joprojām tiek uztvertas kā nozīmīga mācību un atbalsta vide. Mūsdienīga, sakārtota telpa iedvesmo skolēnus, veicina bibliotēkas apmeklētību un padara to par vietu, kur būt – mācīties, atpūsties, sadarboties un būt drošībā.

Publiskās bibliotēkas kā kultūrvieta

Publiskās bibliotēkas uzlabo telpas un labiekārto teritoriju

Pārskata gadā, lai gan netika atklāta neviena jaunuzcelta publiskā bibliotēka, vairāki nozīmīgi remontdarbi un infrastruktūras uzlabojumi būtiski ietekmēja bibliotēku vidi. Visvērienīgākie darbi norisinājās Rīgas Centrālās bibliotēkas Bolderājas filiālbibliotēkā, kura pēc renovācijas tika atklāta 2024. gada 20. jūnijā. Bibliotēkā pilnībā atjaunotas iekštelpas, uzlabota energoefektivitāte un nomainīts jumts. Bibliotēka kļuvusi par modernu un ērti pieejamu kultūrtelpu vietējai kopienai. 2025. gadā Bolderājas filiālbibliotēka svinēs savu simtgadi.

Savas kultūrvietas gaidās ir Balvu Centrālā bibliotēka – ar 2024. gada 1. jūniju tai apsaimniekošanā tika nodota Balvu muižas ēka, tiek izstrādātas telpu iekārtojuma vizualizācijas. Savukārt Augšdaugavas novada Ambeļu bibliotēkā izveidota īpaši mājīga un radoša vide ar bērnu atpūtas istabu, meistardarbnīcu telpu un virtuvi, kā arī oriģinālu fotozonu. Tās iekārtojumu radījusi bibliotēkas vadītāja ar mākslinieces un ainavu dizaineres izglītību.

Liepājas Centrālās zinātniskās bibliotēkas galvenās ēkas pagrabstāvā visā platībā (253,35 m²) noslēdzās sanācības un vienkāršotas renovācijas darbi. Uzlabota elektroapgāde, apgaismojums, ugunsdrošības signalizācija un telpu klimatiskie apstākļi, atbilstoši nosacījumiem; iegādāti jauni plaukti seniespiedumu krājuma glabāšanai. 2024. gada nogalē uzsākta seno grāmatu krājuma pakāpeniska pārvietošana uz krājuma glabāšanai piemērotām telpām.

Bibliotēkas gada pārskatos min arī ar telpām saistītas problēmas: 2022. gadā atklātajā renovētajā Pļaviņu bibliotēkā konstatētas būvniecības kļūdas; Gostiņu bibliotēkai joprojām nav ūdensvada un sanitārā mezgla; Alūksnes bibliotēkas jaunbūves projekts apturēts nepietiekama finansējuma dēļ; Pārlielupes bibliotēkai Jelgavā pēc ēkas tehniskās apsekošanas dots negatīvs slēdziens par bibliotēkas darbības turpināšanu konkrētajā ēkā; Pierīgas bibliotēkās trūkst piemērotu telpu, tās ir pārāk mazas vai nolietotas.

Šie piemēri iezīmē gan progresu, gan izaicinājumus bibliotēku vides attīstībā – uzlabojumi telpās padara bibliotēkas par mūsdienīgām kultūras un sabiedrības tikšanās vietām, bet joprojām daudzviet nepieciešams atbalsts un investīcijas infrastruktūrā.

Pielāgotu un pieejamu telpu attīstība

Saskaņā ar 2024. gada datiem, tikai 47 % Latvijas bibliotēku (57 % publisko bibliotēku, kas ir par diviem procentpunktiem vairāk nekā 2023. gadā) ir pielāgotas un pieejamas cilvēkiem ar īpašajām vajadzībām, kā arī ērtai iekļūšanai ar bērnu ratiem. 100 % publisko bibliotēku pieejamība cilvēkiem ar kustību traucējumiem ir Ventspils pilsētā, Jūrmalas pilsētā, Ādažu novadā un Mārupes novadā. Procentuāli vismazāk – 25 % – ir Daugavpils pilsētā, kur no 8 publiskajām bibliotēkām ērta piekļuve ir izveidota vien divās.

Lai informētu par situāciju, izceļams piemērs ir Rīga, kur RCB tīmekļvietnē ir atsevišķa sadaļa **"Bibliotēku pieejamība"**, kurā iegūstama precīza informācija (uzskaitot iespējamās apgrū-

tinājumus, piemēram, "jāatver durvis", "augsti sliekšņi") par filiālbibliotēku telpu pieejamību cilvēkiem ar kustību traucējumiem, kas palīdz izvēlēties savām iespējām ērtu un pieklūstamu filiālbibliotēku.

Vietās, kur pie bibliotēkām nav uzbrauktuvju vai liftu, bibliotekāri izmanto alternatīvas – apkalpo lietotājus pirmajā stāvā, izmantojot zvanu pogu vai meklē citus risinājumus. Pieejamības uzlabošana notiek gan saistībā ar VPVKAC veidošanu, gan ar ES fondu atbalstu. Arī pašvaldību atbalstīta teritoriju labiekārtošana, kā Usmā un Zlēkās, sekmē pieejamību.

Daudzviet pakalpojumu sniegšanu atbalsta kopiena – bibliotekāri, sociālie darbinieki, pat pastnieki nogādā grāmatas mājās.

Pielāgota telpa nozīmē arī pakalpojuma pieejamību. Latvijas publiskās bibliotēkas, domājot par pakalpojuma pieejamību nodrošina ne tikai piegādes mājās, bet arī bibliomāta un bibliobusa pakalpojumus. (*Vairāk sadaļā "Pakalpojumi"*).

"Arī to bibliotēku, kurām vēl nav uzbrauktuves, lifti, pacēlāji, pakalpojumi ir pieejami visiem cilvēkiem, jo bibliotēku darbinieki savus pagastu iedzīvotājus zina un nodrošina viņu apkalpošanu." – Cēsu novada bibliotēku pārskats

"Pieejamību krājumam palīdz nodrošināt kopienas sadarbība – kaimiņi nogādā grāmatas tiem, kuri paši bibliotēku nevar apmeklēt. Tā veidojam savstarpēju atbalsta tīklu, lai cilvēki, kas paši nevar regulāri nokļūt līdz bibliotēkai, varētu lasīt grāmatas un periodiskos izdevumus vai saņemt citus informācijas materiālus." – Zorģu bibliotēkas vadītāja Dace Frinda, Bauskas novada bibliotēku pārskats

Telpu un vides pieejamība Latvijas bibliotēkās ir temats, kurā cieši savijas fiziskā infrastruktūra ar cilvēku attieksmi, radošiem risinājumiem un kopienas atbalstu. Lai gan kopumā vēl daudz bibliotēku nav tehniski pielāgotas visu lietotāju vajadzībām, daudzviet iniciatīva, sadarbība un izpratne kompensē fiziskās barjeras. Viena laikus nākotnē īpaši būtiski būs ilgtermiņā ieguldīt pieejamības nodrošināšanā, lai ikviens cilvēks – neatkarīgi no fiziskajām iespējām – varētu pilnvērtīgi izmantot bibliotēkas sniegtos resursus.

Publiskās bibliotēkas rīko izstādes un pasākumus kopienai

2024. gadā veiktais pētījums "Publisko bibliotēku loma Latvijas sabiedrības lasīšanas veicināšanā" parāda, ka publiskās bibliotēka piedāvā arī kultūras pakalpojumu. Aptaujātie iedzīvotāji uzsver bibliotēkas kā kopienas centra nozīmi, kā kultūrvietu, bet saglabājot savas tradicionālās funkcijas un bibliotēkas krājumu kā īpašu vērtību.

Pētījumā teikts: *"Bibliotēka nebūs tikai vieta, kur var atnākt pēc grāmatām, bet kultūrvietu, kur cilvēkiem pulcēties un pašrealizēties: [...] bibliotēka būs kultūrvietu, kuru apmeklēs dažādu vecumu, dažādu nodarbošanos [...] cilvēki, kuri varēs viens no otra mācīties kaut kādas jaunas prasmes, lasīt, uzturēties, diskutēt par literatūru, par dažādām tēmām, satikties ar rakstniekiem. Patiešām, bibliotēka paliek un būs tā unikālā vieta, kur popularizēt vārdu, tekstu, grāmatu."*

Pētījumā izcelta bibliotēkas vieta laukos, kur bieži tās ir vienīgās kultūrvietas, kur cilvēkiem pulcēties, pašizglītoties. Pētījumā šis aspekts tiek izteikts kā nākotnes prognozējums, bet šo var jau attiecināt uz šodienas bibliotēkas darbu. Publiskās bibliotēkas ne tikai organizē biblio-

tekāros pasākumus, kas saistīti ar krājuma atklāsmi, lasītveicināšanu, bet tajā ienāk citi kultūras pasākumi: gleznu, foto izstādes, kino, teātris, dejas u.c.

Bibliotēkas rīko gan izstādes, gan pasākumus – no dzejas un deju priekšnesumiem līdz mākslas darbu ekspozīcijām un filmu seansiem. Līvānu novada Centrālajā bibliotēkā un Kantiņnieku bibliotēkā ieviesti kino vakari, Valmierā notika ceļojošās izstādes un deju priekšnesumi. Salaspils bibliotēkā izstādīti gan profesionālu mākslinieku, gan Salaspils Mūzikas un mākslu skolas audzēkņu darbi. Arī citviet bibliotēkas saviem lasītājiem un apmeklētājiem piedāvājušas bagātīgu izstāžu klāstu – piemēram, Aknīstes bibliotēkā to bija 13, tai skaitā sadarbībā ar Lietuvas māksliniekiem. Rīgas Centrālās bibliotēkas lasītājiem visās filiālbibliotēkās regulāri piedāvātā apskatīt **mākslas un radošo darbu izstādes**.

Rīgas Centrālā bibliotēka iesaistījās Rīgas valstspilsētas pašvaldības aģentūras “Rīgas enerģētikas aģentūra” izsludinātajā iedzīvotāju ideju konkursā “Mans kultūrdārzs Bolderājā”. Bolderājas bibliotēkas dārzā taps jauns labiekārtojums bibliotēkas pakalpojumu un kultūras norišu baudīšanai. Projektu plānots īstenot līdz 2026. gadam. Dārzu plānots veidot un iekārtot kultūras pasākumu vajadzībām, izmantojot aprites ekonomikas un Jaunā Eiropas Bauhaus principus.

SKDS 2024. gada septembra veiktajā pētījumā “Iedzīvotāju attieksme pret Ventspils pilsētas domes darbu” kā piektais labākais darbs kultūras pasākumu rīkošanā minēta Gāliņciema bibliotēka – sabiedriskais centrs.

Šie piemēri apliecina, ka bibliotēkas ne tikai glabā grāmatas, bet arī rosina sabiedrības līdzdalību kultūras norisēs, veidojot vidi pašizpauzmei, radošumam un kopienas saliedēšanai.

Sadarbība

Sabiedrības līdzdalība kopienas kultūras un izglītības procesos ir būtisks nosacījums demokrātiskas, taisnīgas un ilgtspējīgas sabiedrības veidošanā. Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. IV stratēģiskais mērķis ir “sekmēt sabiedrības līdzdalību kultūras, izglītības, pētniecības un citos kopienu attīstības procesos”, kura 8. rīcības virziens ir “Bibliotēkas kā kopienas stiprinātājas un ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanas”. Tā uzdevumu vidū ir 8.2. – “integrēties kopienas sadarbības tīklos un pārvaldības institūcijās, lai dalītos ar zināšanām un sniegtu atbalstu kopienas labbūtības nodrošināšanā un izaugsmei”.

“Bibliotēkām ir svarīgi vairogt uzticību un gatavību partnerību veidošanā, izprast savu unikālo ieguldījumu un potenciālo ietekmi. Veicinot sadarbības kultūru, bibliotēkas var izmantot kolektīvās zināšanas un resursus, lai efektīvi risinātu sabiedrības problēmas un uzlabotu sabiedrības labklājību.” – IFLA Ziņojums par attīstības tendencēm: 2023. gada atjauninājums

LNB jaunās stratēģijas 2024.–2028. IV stratēģiskais virziens ir “Sadarbība”. Tā mērķis skan tā: “LNB ir līderis bibliotēku nozarē, grāmatzinātnes un digitālā kultūras mantojuma jomā, nozīmīgs humanitāro un sociālo zinātņu pētniecības centrs un sadarbības partneris kultūrā un izglītībā.”

LNB kā stratēģisks sadarbības partneris nacionālā un starptautiskā mērogā

LNB pārstāv Latviju ar bibliotēku darbu saistītajās starptautiskajās organizācijās, piedalās nozares starptautisko programmu izstrādē un īstenošanā, starpvaldību un tiešajos līgumos noteiktajā kārtībā sadarbojas ar ārvalstu bibliotēkām.

2024. gadā LNB apliecināja sevi kā uzticamu partneri kultūras, izglītības un zinātnes jomās, demonstrējot profesionālu kompetenci, stabilitāti un spēju kvalitatīvi iesaistīties satura veidošanā. LNB aktīvi darbojās gan nacionālā, gan starptautiskā mērogā, iesaistoties sadarbības projektos, iniciatīvās un diskusijās. Vienlaikus tā pildīja koordinējošu lomu bibliotēku nozarē – īstenojot projektus, stiprinot profesionālo vidi, sniedzot metodisko atbalstu un iesaistoties politikas veidošanā, tostarp normatīvā regulējuma pilnveidē un nozares interešu aizstāvībā.

Nozīmīgu sadarbības pieredzi LNB apliecināja kā 37. Baltijas Nacionālo bibliotēku vasaras semināra “LiLaEst” rīkotāja, trīs dienu garumā Siguldā pulcējot kolēģus no Lietuvas, Latvijas un Igaunijas, lai kopīgi diskutētu par nacionālo bibliotēku nākotnes lomu, attīstības virzieniem un stiprinātu profesionālos kontaktus Baltijas mērogā.

Vērtīgs starpinstitucionālās un starptautiskās sadarbības piemērs ir **Baltijas Digitālo humanitāro zinātņu vasaras skola (BSSDH)**, kas 2024. gadā norisinājās no 22. līdz 26. jūlijam LNB. Pasākums pulcēja vairāk nekā 80 dalībnieku no 18 valstīm, veicinot starptautisku pieredzes apmaiņu digitālo tehnoloģiju pielietošanā humanitārajās zinātnēs. Programma ietvēra lekcijas un darbnīcas par teksta analīzi, datu vizualizāciju, mākslīgā intelekta rīkiem un digitālajām metodēm mazajām valodām. Vasaras skolu organizēja LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts un Latvijas Nacionālā bibliotēka, apliecinot institūciju veiksmīgu sadarbību un resursu apvienošanu mūsdienīgas mācību vides nodrošināšanā.

LNB sadarbības modeļi 2024. gadā apliecina institūcijas nozīmīgo lomu digitālā kultūras mantojuma pārvaldībā, starptautiskā pētniecībā un informācijas pieejamības nodrošināšanā. LNB būtiski stiprināja sadarbību kultūras mantojuma pieejamības, digitalizācijas un datu apmaiņas jomās, veicinot partnerību ar bibliotēkām, muzejiem un kultūras institūcijām visā Latvijā un ārpus tās. Digitālās bibliotēkas platformai pievienojās 13 jauni satura partneri, tostarp 8 reģionālās bibliotēkas, Latvijas Nacionālais teātris, muzeji un citas institūcijas. Izcelta Preiļu Galvenās bibliotēkas veidotā kolekcija ar vairāk nekā 300 objektiem. Projektā *Twin it! Europeana* platformai piegādāts Brīvības pieminekļa 3D modelis. Nodrošinātas mācības 88 bibliotēku darbiniekiem par darbu ar DOM, ATS un APLIS sistēmām, lai to saturs būtu pieejams Digitālajā bibliotēkā.

Akadēmisko bibliotēku sadarbība zināšanu aprītei

Akadēmisko bibliotēku spēja sadarboties ar pētniekiem, studentiem un citām institūcijām veido dinamisku vidi, kur zināšanas tiek glabātas, aktīvi radītas un koplietotas.

Akadēmiskās bibliotēkas sadarbojas ar augstskolu un koledžu struktūrvienībām, Studējošo pašpārvaldi, citām bibliotēkām Latvijā un ārvalstīs, datubāzu pārstāvjiem Latvijā un ārvalstīs. Kopumā galvenie sadarbības virzieni ir saistīti ar studiju procesa organizēšanu, bibliotēkas pakalpojumu un resursu reklamēšanu, datubāzu abonēšanu, krājuma veidošanu, kopīgu projektu izstrādi, pasākumu organizēšanu, SBA un starptautisko starpbibliotēku abonementu (SSBA). Kā jauna sadarbības platforma sāk veidoties informācijas pārvaldība – bibliotēkas sadarbojas ar akadēmisko personālu un IT dienestiem, lai veidotu integrētus risinājumus.

Pēdējos gados kā būtisks attīstības instruments akadēmiskajām bibliotēkām kalpo starptautiskā sadarbība, jo tā veicina zināšanu, pieredzes un labās prakses apmaiņu starp dažādu valstu institūcijām. Tā sniedz iespēju ieviest inovatīvus informācijas pakalpojumus, pilnveidot digitālos risinājumus, kā arī stiprināt bibliotekāru profesionālo kompetenci. Sadarbība ar ārvalstu partneriem veicina arī bibliotēku atvērtību un padara tās par aktīviem dalībniekiem izglītības un pētniecības kopienā.

Augstskolu bibliotēkas arvien aktīvāk izmanto *Erasmus+* programmas iespējas, lai veicinātu profesionālo pilnveidi, pieredzes apmaiņu un starptautisku sadarbību. Bibliotekāri gan apmeklē ārvalstu augstskolas, gan uzņem kolēģus Latvijā. Piemēram, Transportu un sakaru institūta bibliotēkas vadītāja *Erasmus+* projekta ietvaros piedalījās *Erasmus Staff Week* pasākumā Mursijas Universitātē, Spānijā, kur tika nodibināti kontakti ar universitātes bibliotēkas darbiniekiem, kā arī ar citiem pasākuma dalībniekiem. Savukārt RTU Bibliotēka *Erasmus+* programmas ietvaros uzņēma Gdaņskas Tehnoloģiskās universitātes bibliotekāri/datu kuratori.

Viens no akadēmisko bibliotēku uzdevumiem ir sekmēt zinātniskās informācijas pieejamību un redzamību, tostarp arī globālā mērogā. Šo uzdevumu īstenojot palīdz darbošanās starptautiskās informācijas apmaiņas sistēmās un organizācijās. Piemēram, LBTU bibliotēka ir aktīva starptautisko organizāciju dalībniece, nodrošinot piekļuvi un redzamību lauksaimniecības zinātniskajai informācijai. LBTU bibliotēka ir ANO Pārtikas un lauksaimniecības organizācijas (FAO) lauksaimniecības zinātņu un tehnoloģiju informācijas sistēmu AGRIS un CARIS nacionālais centrs Latvijā (kopš 1994. gada), kā arī pārstāv Latviju tādās struktūrās kā *AGLINET* (Starptautiskais lauksaimniecības bibliotēku tīkls) un *IAALD* (Starptautiskā lauksaimniecības informācijas speciālistu asociācija).

Publiskās bibliotēkas: sadarbība pilsoniskās iesaistes un demokrātiskās līdzdalības stiprināšanai

“Pašvaldību un publiskajām bibliotēkām jāklūst par līdzvērtīgu partneri pašvaldību pakalpojumu pārvaldībā līdztekus citām pašvaldību struktūrvienībām, attīstot sadarbību ar dibinātājinstitūcijām, vietējās kopienas pārstāvjiem, iedzīvotājiem, nevalstiskajām organizācijām,” uzsvērts Latvijas Bibliotēku nozares stratēģijas 2023.–2027. 8. rīcības virzienā. 2023. gada *IFLA* ziņojumā par attīstības tendencēm uzsvērts, ka “Pastāv noturīgi un arvien pieaugoši šķēršļi attīstības partnerību veidošanai”, un piedāvāti iespējamie risinājumi, lai šādu situāciju nepieļautu vai novērstu. “Bibliotēkām vajadzētu būt tiesīgām ar dažādām ieinteresētajām pusēm veidot sadarbības partnerības, kas vērstas uz sabiedrības interešu mērķu sasniegšanu un kopienas vajadzību apmierināšanu.” teikts ziņojumā.

Publiskās bibliotēkas aktīvi piedalās Latvijas pašvaldību sabiedriskajā un kultūras dzīvē, kļūstot par būtiskiem vietējās kopienas centriem, kas nodrošina piekļuvi informācijai, izglītībai un kultūras daudzveidībai. Laika gaitā bibliotēkām ir izveidojusies stabila un daudzpusīga sadarbība ar vietējām pašvaldībām, kļūstot par sadarbības partneri dažādu sabiedrisko iniciatīvu un izglītojošu aktivitāšu īstenošanā. Bibliotēkas cieši sadarbojas ar vispārizglītojošām skolām, mūzikas un mākslas skolām, pirmsskolas izglītības iestādēm, kā arī ar novada skolu un publiskajām bibliotēkām, stiprinot izglītības un lasīšanas kultūru reģionos. Tāpat bibliotēku darbība ir cieši saistīta ar kultūras darba organizatoriem, dienas un jauniešu centriem, sociālās aprūpes iestādēm, biedrībām, novadu muzejiem un kultūras namiem, veidojot plašu sadarbības tīklu, kas balstās uz kopīgiem mērķiem – sabiedrības attīstību, kultūras mantojuma saglabāšanu un kvalitatīvas izglītības pieejamību ikvienam iedzīvotājam.

Bibliotēkas kļūst par platformām iedzīvotāju iesaistei sabiedriskos procesos. Piemēram, Sērenes bibliotēka aktīvi līdzdarbojas vietējās pārvaldes darbībā, piedaloties iedzīvotāju padomes vēlēšanu organizēšanā un sadarbojoties ar NVO “Sērenes Ļaudis”, veidojot pārgājienus, lekcijas un labdarības akcijas. Sunākstes bibliotēka sadarbībā ar “Sēlijas salas” tīklu piedalās projektā “Pilsoniskās līdzdalības atbalsta punkti Sēlijā”, savukārt Veclaicenes bibliotēka veicina pārrobežu sadarbību ar Igaunijas kopienām, tādējādi stiprinot arī reģionālo identitāti. Pļaviņu bibliotēka kopā ar biedrību “Laime Saimē” rīkoja tikšanos ar Ukrainas karavīriem, veicinot izpratni par globāliem izaicinājumiem un vienlaikus stiprinot empātiju un pilsonisko līdzdalību.

Bibliotēku iesaiste starptautiskās un ES mēroga iniciatīvās būtiski veicina demokrātijas, kritiskās domāšanas un pilsoniskās līdzdalības attīstību, īpaši jauniešu vidū. Piemēram, Alūksnes bibliotēka kopā ar *Europe Direct* Gulbene rīkoja eseju konkursu “Taisnība vienmēr uzvarēs”, rosinot skolēnus pārdomāt taisnīguma nozīmi Eiropas kontekstā. Jelgavas Centra pamatskolas bibliotēkā notika Eiropas autoru dienas aktivitātes, bet Mārupes pamatskolā, sadarbībā ar ES Tiesu, tika organizēts seminārs par tulkotāju-lingvistu darbu Eiropas institūcijās. Šādas aktivitātes tuvina skolēnus Eiropas vērtībām, kultūrai un profesionālajām iespējām.

Bibliotēku loma kā demokrātijas balstam arvien skaidrāk izpaužas starptautiskos projektos. Spilgts piemērs ir Nordplus programmas atbalstītais projekts “Demokrātiskā bibliotēka” (*Democratic Library 2023–2024*), kurā piedalījās partneri no Somijas, Dānijas, Igaunijas un Latvijas. Latviju pārstāvēja Valmieras bibliotēka sadarbībā ar Zonta klubu, projektu vadīja Turku bibliotēka Somijā. Projekta mērķis bija paplašināt dalībnieku kompetences un zināšanas par vienlīdzīgu pieeju bibliotēkās, izveidot un uzturēt starpvalstu sadarbības tīklu, paplašināt un uzsvērt bibliotēku lomu demokrātijā. Projekts tika īstenots mācoties starptautisko semināros un daloties ar iepriekš veiktajiem pasākumiem, kā arī veicot dažādas aktivitātes bibliotēkā demokrātijas atbalstīšanai. Nozīmīgs Latvijas devums projektā bija Fonda DOTS nodarbība “Dialoga aplī”, kas kalpoja kā platforma pilsoniskās līdzdalības un savstarpējās ieklausīšanās attīstīšanai. Tāpat vairākas bibliotēkas no Latvijas ir iesaistījušās ES atbalstītajā projektā “Bibliotēku tilti: trešo valstu valstspiederīgo integrācijas un iekļaušanas veicināšana Eiropā, izmantojot Bibliotēkas un vietējās partnerības” (*LiBri*), veicinot trešo valstu pilsoņu sekmīgu iekļaušanu sabiedrībā reģionālā līmenī un vietējā kopienā, izmantojot bibliotēku pakalpojumus.

Visas minētās iniciatīvas apliecina bibliotēku spēju darboties kā vietējās un starptautiskās pilsoniskās izglītības veicinātājām, kas ir būtiski mūsdienu sabiedrības noturībai un saliedētībai.

Galvenās sadarbības tendences izglītības iestāžu bibliotēkās

Sadarbība ir viena no veiksmes atslēgām izglītības iestāžu bibliotēkās, veidojot iniciatīvas lasīšanas veicināšanai, kultūras attīstībai, iekļaujošai videi un pilnveidojot savus pakalpojumus. Īpaši izceļama sadarbība ar publiskajām bibliotēkām, citām kultūras un izglītības iestādēm, kā arī sadarbība projektu ietvaros.

Vistuvākie izglītības iestāžu bibliotēku sadarbības partneri ir pašvaldību publiskās bibliotēkas: notiek konsultācijas par profesionālajiem darba jautājumiem, tikšanās profesionālās pilnveides pasākumos, grāmatu apmaiņa SBA ietvaros, valsts lasītveicināšanas programmas "Bērnu, jauniešu un vecāku žūrija" un "Skaļās lasīšanas sacensības" notiek abām bibliotēkām sadarbojoties.

Būtisks izglītības iestāžu bibliotēku darba virziens ir kultūras un literāro pasākumu organizēšana, kas nereti tiek īstenots ciešā sadarbībā ar dažādām institūcijām. Skolu bibliotēkas regulāri organizē tikšanās ar rakstniekiem un dzejniekiem, ko bieži vien atbalsta gan pašvaldību publiskās bibliotēkas, gan VKKF. Liela nozīme ir arī Ziemeļvalstu literatūras nedēļai, kurā bibliotēkas piedalās sadarbībā ar Ziemeļvalstu Ministru padomes biroju Latvijā, tā stiprinot lasīšanas kultūru un veicinot interesi par Ziemeļvalstu literāro mantojumu. Īpaši jāizceļ ciešā sadarbība ar mākslas centriem un muzejiem, kas ļauj skolēniem padziļināti iepazīt kultūras vērtības – piemēram, Staņislava Broka Daugavpils Mūzikas vidusskolas bibliotēka sadarbojas ar M. Rotko mākslas centru, bet Kuldīgas Centra vidusskola ar Kuldīgas novadpētniecības muzeju organizē izglītojošas nodarbības skolēniem.

"Ļoti veiksmīga un emocionāli patīkama sadarbība ar Ogres Centrālo bibliotēku, kas regulāri sniedz informāciju par nozares aktualitātēm, organizē profesionālās pilnveides pasākumus un metodiskos seminārus, operatīvi sniedz nepieciešamās konsultācijas ikdienas darbā, kā arī nodrošina ar detalizētiem lasītveicināšanas programmas "Lasītrosme" nodarbību plāniem." – Edgara Kauliņa Lielvārdes vidusskolas bibliotēka

Sadarbība starp izglītības iestāžu bibliotēkām Latvijā ir izplatīta un būtiska prakse, kas veicina resursu efektīvu izmantošanu un nodrošina atbalstu mācību procesam. Viena no visbiežāk minētajām sadarbības formām ir saistīta ar mācību grāmatu nodrošinājumu. Piemēram, Grundzales pamatskolas bibliotēka cieši sadarbojas ar Smiltenes novada skolu bibliotēkām, SBA kārtā aizņemoties nepieciešamās mācību grāmatas uz visu mācību gadu. Līdzīgu sadarbības modeli īsteno arī Indriķa Zeberiņa Kuldīgas pamatskola, sadarbojoties ar Turlavas pamatskolas un Kuldīgas Centra vidusskolas bibliotēkām, kā arī Zasas vidusskolas bibliotēka, kas regulāri sadarbojas ar Viesītes, Salas un Aknīstes vidusskolu bibliotēkām. Šāda savstarpēja dalīšanās ar resursiem ir ilgtspējīga un sniedz būtisku atbalstu mācību procesam.

Papildus materiālajai palīdzībai, bibliotēkas sadarbojas arī atbalsta nodrošināšanā skolēniem ar speciālajām vajadzībām. Piemēram, Suntažu pamatskolas bibliotēka pārskata periodā aktīvi darbojas ar citām Ogres novada skolām, lai kopīgi meklētu piemērotas grāmatas bērniem ar īpašām vajadzībām. Šāda pieeja apliecina ne tikai praktisku sadarbību, bet arī iekļaujošas izglītības principu ievērošanu un vēlmi nodrošināt vienlīdzīgas iespējas visiem skolēniem.

Skolu bibliotēkas sadarbojas arī ar sabiedrības institūcijām un uzņēmumiem, sniedzot būtisku ieguldījumu skolēnu izglītībā un izpratnes veidošanā par dažādiem sabiedrības aspektiem. Bibliotēkas nereti sadarbojas ar Valsts policiju, organizējot tematiskās stundas par drošību, piemēram, Rīgas Daugavas pamatskolas bibliotēka "Drošības vēstnešu" programmas ietvaros īstenoja nodarbības "Drošības padomi, dodoties uz skolu" un "Interneta drošība", tādējādi sekmējot skolēnu izpratni par praktiskām dzīves situācijām. Liepājas Valsts tehnikuma bibliotēka sadarbojas ar aviokompāniju *Air Baltic*, kā rezultātā bibliotēkā pieejami mācību materiāli specialitātei "Gaisa kuģa mehāniķis", nodrošinot saikni starp profesionālo izglītību un darba tirgu. Savukārt Latvijas Banka sniedz atbalstu Rīgas 1. Kristīgās pamatskolas bibliotēkai, veidojot izglītojošas izstādes par ekonomikas tēmām, kas veicina skolēnu finanšpratību. Tāpat liela nozīme ir sadarbībai ar izdevniecību "Skolas vārds", kas bieži tiek minēta kā uzticams partneris mācību materiālu nodrošināšanā – bibliotēkas, tostarp Misas pamatskola, Upesleju sākumskola, Rīgas katoļu ģimnāzija, Randenes pamatskola un citas, regulāri piedalās tikšanās reizēs ar izdevniecības pārstāvjiem, lai iepazītos ar jaunākajiem mācību līdzekļiem un saņemtu atbalstu to izvēlē.

Šāda veida sadarbība ne tikai bagātina izglītības resursus, bet arī stiprina bibliotēku kā mūsdienīga un sabiedrībai atvērta izglītības atbalsta centra lomu.

Latvijas Nacionālā bibliotēka saka lielu paldies Latvijas bibliotēkām par darbu 2024. gadā, dalību LNB Bibliotēku attīstības centra gatavotajās aptaujas anketās par gadā paveikto un par sagatavotajiem darba pārskatiem!

Seko mums lnb.lv

